

3

ART

TELJESSÉGÜGYI ÉRTESÍTŐ

19. SZÁM

1994. NYÁR

ÁRA: 89 Ft

1892

1892

Kahlil Gibran

Barátom

Nem az vagyok, aminek mutakozom. Megjelenésem csupán a ruhám, ez a gondosan szőtt ruhadarab, ami engem a kíváncsiságotól óv meg, téged pedig a figyelmetlenségemtől. A bennem rejlő Én, barátom, a csönd házában lakozik, és ott is marad mindörökké észrevétlenül és megközelíthetetlenül. Nem törődöm vele, elhiszed-e amit mondok, és azzal sem, hogy megbízol-e abban, amit teszek, szavaim ugyanis csupán a te felhangosított gondolataid, cselekedeteim pedig valóra váltott reményeid. Amikor azt mondod, keleti szél fúj, én is azt mondom, keleti szél fúj, mert nem akarom, hogy észrevedd, hogy nem a szélen tűnődöm, hanem a tengeren. Nem értheted meg tengeri gondolataimat, és én nem is akarom megértetni veled. Szívesebben maradok egyedül a tengerrel. Barátom, amikor számodra nappal van, számomra este, mégis a dombokon táncoló verőfényről regélek neked és a völgyre némán leereszkedő bíborárnyékról, mert nem hallhatod meg az én sötétségem dalát, és nem láthatod a csillagokhoz verődő szárnyaimat sem, de nem is akarom, hogy hallád és lásd. Szívesebben maradok egyedül az estével. Amikor felszállsz a Mennyedbe, én leszálok a Poklomba, de még akkor is szólongatsz az áthidalhatatlan szakadék fölött: „Társam, barátom”, és én válaszolok: „Társam, barátom”, mert nem akarom, hogy beleláss a Poklomba. A láng megperzselné a szemedet, a füst fojtogatná a torkodat. Túlságosan szeretem a Poklomat, hogy beengedjelek. Szívesebben maradok egyedül a Poklomban. Lelkesedsz az Igazságért, a Szépségért és a Törvényért, és én, hogy a kedvedbe járjak, azt mondom, jó dolog szeretni ezeket a dolgokat, de titkon mulatok a vonzódásodon. De rejtegetem előled a nevetésem, mert szívesebben nevetek egyedül. Barátom, jó vagy, megfontolt és bölcs, sőt tökéletes, ezért én is megfontoltan beszélek veled, én azonban mégis örült vagyok, de rejtegetem előled az örültségemet. Szívesebben vagyok egyedül örült. Barátom, te nem vagy a barátom, de hogyan magyarázzam ezt meg neked? Az én utam, nem a te utad, mégis együtt haladunk, kéz a kézben.

Fordította: Halász Tünde

- 1 Kahlil Gibran
BARÁTOM
- 4 Udo Herrmannstorfer
EGYÉN ÉS ÁLLAM
2. rész
„A termelés tényezőinek eladhatóságával jogokat tesznek gazdasági javakká. Mivel azonban a jog nem lehet gazdasági teljesítmény és ezáltal érték, a „vételár” a rendelkezésre jogosultak hatalmi sarca, az eladás pedig a hatalom gyakorlása.”
- 12 Kiss Károly
GAZDASÁGFEJLESZTÉS ÉS ÖKOLÓGIA
Egy ezredvégi stratégia
„Könnyen elképzelhetőnek tartom, hogy valamilyen tragikus környezeti sokk, vagy még a maiaknál is leleplezőbb tudományos felismerés hatására olyan paradigmaváltás történik, amely a piacgazdaság módszereinek és intézményeinek alapvető átalakítására kényszerít.”
- 18 Bartos Tibor
SZENTEKNEK EGYESSÉGET
Bodrogeköz történeti anatómiája, avagy miként lett a héccén autonómiából autómánia. Cigány vajdák, presbitériumok, a Károli biblia és Csonotos fényképész segedelmével nádsusogás mellett elősorolja a szerző.
- 38 Velimir Hlebnyikov
VONATKÍGYÓK – MENEKÜLÉS
- 40 Bartos Tibor
EGYETEM-BEGYETEM
„Szirmai professzor könyvét tehát szakkönyvként kell forgatnunk, mint ahogyan remélem a tyúkok forgatják T. Schjelderut-Ebbe 1922-ben napvilágot látott művét a tyúkudvar csipkedési rendjéről.”
- 44 **„A KÖRNYEZETBARÁT IZÉ”**
Vita a termékminősítésben való zöld képviselőtről a Zöld Pók számítógépes hálózat faliújságján
„Nem a veszélyről/felelősségről tájékoztat, hanem megnyugtató-elaltat; nem növeli a társadalmi ismereteket hanem új reklámszempontokat generál.”
- 49 David Edwards
HAMIS SZABADSÁG
- 51 **GAIA-HÍREK**

- 52 Gregory Bateson
A SZELLEM ÉS A REND TUDOMÁNYA

„Egy anya minden alkalommal fagyalalttal jutalmazza meg kisfiát, ha az megette a spenótot. Kérdés: milyen kiegészítő információkra van szükség ahhoz, hogy bejósoljuk, mely esetben fogja a kisfiú a) megszeretni vagy megutálni a spenótot; b) megszeretni vagy megutálni a fagyalaltot; c) megszeretni vagy megutálni édesanyját?”

- 57 Forián Szabó István
BATESON TUDOMÁNYA

- 60 Ronald Harvey
A TELJESSÉGRŐL

- 62 AION-rovat
Grandpierre Attila
A TUDAT MŰKÖDÉSÉNEK ANYAGI HORDOZÓI 2. rész
„...tehát az emberi agy a kozmikus információs mező növénye!”

- 66 Paulinyi Tamás
TEREMTŐK VAGY JÁTEKSZEREK?
Sorsszerűség a parapszichológiában
„A sorsörvénybe való újabb és újabb alászállás, beleszületés buddhista eszméje egy végtelenül türelmes pedagógiai rendszer képét tárja elénk.”

- 69 **ALAPÍTÓK AZ AION-RÓL**
Kákosy László, Király József, Vassy Zoltán, Vekerdy Tamás

- 74 **PÁLMAÁG**
KATOLIKUSOK „SZABADEURÓPÁJA”
„A szerelem erőforrás, ne engedjétek tönkretenni, váljatok pap-házaspárrókká, ne törődjétek azzal, hogy az aggregények diktatúrája ma nem fogja el az Istentől adott hivatásokat.”

A belső borítón és a 29, 43, 61, 79. oldalon Simon Zoltán, a 11. oldalon Tóth Csaba, a 66. oldalon Tolnay Imre grafikái láthatók.

MUNKATÁRSÁK

Bartos Tibor
Halász Tünde
Gyulai Imre
Maurer György
(főszerkesztő)
Paulinyi Tamás
Simonyi Gyula
Tolnay Imre
Tóth Csaba

Megjelenik: Tavasszal–Nyáron–Ősszel–Télen.
Kiadó: Harmadik Part Alapítvány
H-1124 Budapest Németvölgyi út 120. Tel./Fax: 115-0504
Számlasszám: MHB 323-14742

Szedés: EPER Grafikai Stúdió Kft. Tel.:165-9116 Fax:165-8116
Készült az OSZK Nyomdatüzemében, vezető: Burány Tamás
Terjeszti: Extrahír Kft, könyvesboltok

A Harmadik Part által közölt anyagok tartalmi torzítás nélkül szabadon közölhetők a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén értesítést vagy tiszteletpéldányt.

The materials published by the THIRD SHORE can be re-published free, without distortion of contents. The editorial board thereby asks for notice or complimentary copies in case of re-publication.

Felelős kiadó: Maurer György
ISSN: 0865-3704

Az Olvasók, a Független Ökológiai Központ, a Soros Alapítvány és a MILIEUKONTAKT OOSTEUROPA (Hollandia) támogatásával készült.

EGYÉN és ÁLLAM

A társadalom hármass tagozódása,
mint korunk követelménye

2. rész

A gazdasági élet és az állam: a szociális igazságosság kérdése

Korábban már hangsúlyoztuk, hogy a gazdasági élet nem lehet az állami kereskedelem színtere, mert a szükséges képességeket és tapasztalatokat – akárcsak a szükségleteket – nem szabad az egyenlőség elvét követő államnak szabályoznia. Ennyiben a szocialista gazdaságok összeomlása is a túlzott állampárti befolyás sikertelenségét mutatja. Ha nem akarjuk, hogy másfelől a gazdaság burjánzó formátlanságba menjen át, melyben öncélúvá válik, akkor *meg kell tanulnia önmagát mint egészet igazgatnia*. A jogállam feladata ekkor az, hogy rögzítse a gazdasági élet feltételeit a szellemi élet iránymutatása szerint. Gazdálkodni minden feltétel között lehet, csak esetenként különböző eredménnyel. Hogy végül milyen feltételeket akarunk, ezt nem magának a gazdaságnak kell eldöntenie. Példaként szolgálhat a vasárnapi munka aktuális témája: könnyű kiszámítani a többlettermelést, ha a vasárnap is munkanap lenne, éppígy a termelékenység növekedését és a költségek csökkenését mindenekelőtt a drága gépek folyamatos és hosszabb ideig történő használata révén. Ennek kihatása a bérekre és árakra kimutatható. Ám az, hogy vasárnap dolgoznunk kell-e, az általános-kul-

túrális életminőség kérdése és ezáltal a szabad szellemi élet, nem pedig a gazdaság döntéskörére tartozik. A vállalkozók állandó hivatkozása a kevésbé terhes peremfeltételekkel bíró világgazdasági konkurrenciára sok államban a legmesszebbmenőkig megtörte a szellemi és jogélet ellenállóerejét. Ma már több mint aggasztó az, hogy milyen sok társadalmi változást indokolnak kizárólag a gazdasági kényszer motívumával. Arra kell törekednünk, hogy a jelenlegi élet gazdasági kényszerei fölött újra az ember uralkodjék.

A jelenlegi gazdasági rend döntő kérdései messzemenő nemzeti és nemzetközi munkamegosztás háttere előtt jelennek meg. A fejlett államokban ma senki sem abból él, amit ő termel. Mindent mások, a vásárlók számára teljesít, s amire neki van szüksége, azt mások állítják elő. A gazdasági élet egészét egy állandó teljesítmény-áramlás járja át, melyben az egyén a be- és kimenő teljesítmények örvényeként jelenik meg. A modern államokban ez az állandó teljesítménycsere eladás és vétel útján a pénz segítségével megy végbe. Itt nem csupán cseréről van szó, hanem inkább a cserélődő teljesítmények viszonyáról. Ez a viszony fejeződik ki az árban. Az ár nagysága azt fejezi ki, hogy valaki teljesítményéből mennyit ad át a mindenkori másik félnek. Ez az árban kifejeződő csereviszony dönti el egyben minden egyes ember gazdasági jólétét. Ez a viszony lehet igazságos vagy igazságtalan.

Az igazságos árak kérdése és az üzemi munkaközösségek tagjai között történő árelosztás (igazságos bérek) végül létrehozta a szocializmust és a két részre – Kelet és Nyugat – szakadt világot. Az igazságos árak követelése ma ismét azzal fenyegeti a világot, hogy újabb szakadék nyílik Észak és Dél között. Az árkérdés végül a gazdasági élet középponti kérdése lett. A hozzá való különböző viszonyulásból két alapvetően különböző gazdasági rendszer fejlődött ki. Mindkettőt ábrázolnunk kell néhány lényeges jellemzőjével; ám mindkettőben egyoldalúság van, melyet le kell küzdenünk, ha tovább akarunk lépni a gazdasági élet önrendelkezése felé, amit a szociális organizmus hármassá tagozódása igényel.

A piacgazdaság válasza

A piacgazdaság kiindulópontja, ahogyan az elmúlt 200 év során finoman kidolgozott rendszerré épült ki, egy kérdésfeltevés, ami semmit sem veszített aktualitásából. A munkamegosztás gazdaságilag igen magas hatékonyságot és a gazdasági erőik széleskörű kibontakozását segíti elő; egyúttal azonban olyan kölcsönös ellátási viszonyokat is teremt, melyeket az árak útján szabályoznak. Ezzel egyidőben létrejött az a filozófiai nézet, hogy az embert egyedül az egoizmusa indítja gazdasági tevékenységre. Az egoizmus és a munkamegosztás együttes hatásából adódnak a tulajdonképpeni ellentmondások: a termelés mások számára végzett munkát igényel, a termelő szerzési vágya a teljesítményt magának igényli (pénzbeli ellenszolgáltatás formájában); a gazdaság az általános jólét felé irányul, a gazdálkodó a saját jóléte felé; a fogyasztó olcsón akar vásárolni, a termelő drágán eladni. Ezzel világossá vált, hogy az egyéntől nem lehet szociális viselkedést várni. Ám ha a következmény mégis mindenki számára a jólét kell legyen, akkor ez nem eredhet a tevékenységet végzők tudatából, hanem egy magasabb fórumnak kell erről gondoskodnia. Ez a fórum a piac a maga objektív, mert számítható törvényszerűségeivel. Kigondoltak egy olyan szociálgazdasági mechanizmust, ami a kereslet és kínálat ellentétére épül, s ami egyfelől az egoistát a nyereségvágy révén magas teljesítményre sarkallja, ám a piaci erőviszonyok és a konkurrencia révén a remélt nyereség nagy részét a társadalom érdekében elveszi tőle. Ez a piaci mechanizmus mégis csupán akkor működik, ha mindenki maradéktalanul aláveti magát a feltételeinek:

- mindenki lehetőleg sokat akar magának szerezni (a gazdálkodó egyetlen mozgatója, termelőként éppúgy, mint fogyasztóként, az egoizmus);
- az árat nem szabad közvetlenül befolyásolni, annak inkább a kereslet és kínálat viszonyából kell kialakulnia. Így az árak szociális jelentősége az

egy-egy termelő vagy fogyasztó számára nem jön szóba;

- a piachoz mindenki szabadon hozzáfér;
- minden eladási és ezzel nyereséglehetőséget lehetőleg sokaknak kell ismernie, és sokakkal kell ismertetni;
- minél több termelő és vásárló fordul egy termék felé, annál nagyobb a későbbi egymás közötti konkurrencia (atomizált piacok);
- senkinek sem szabad a másikkal valamilyen megállapodás céljából egyezkednie (a piac résztvevőinek elszigetelődése).

Ha mindenki tartja magát ezekhez a piaci feltételekhez, akkor az eladók és a vásárlók ellenérdekeltsége és azután a kölcsönös konkurrencia által kialakul a tartósan legalacsonyabb ár. Az alacsony ár azonban szociális, mert növeli a vásárlóerőt. Ezen a kerülőúton az egoistákból szociális jövedelmek lesznek. Az önállóságtól való megfosztást, ami a piaci feltételeknek való alávetettségből adódik, az egoizmus szentesítése követi. A szociális igazságosság szempontját érvényesítő piac-befolyásolás kérdése a tisztán piacgazdálkodók számára föl sem merül: a gazdasági tényezők oda vándorolnak, ahol az osztlék a legmagasabb, és vele együtt mozognak.

Eközben mégis bebizonyosodott, hogy a piacot szabályozó erő egyedüli hatása semmiképpen sem oldott meg mindent kielégítő módon, pl. a bevételek képződését, a harmadik világ elszegényedését, a környezetszennyezést, a nyersanyagok apadását stb. Az állami szervek a gazdaság-, a szociál-, a pénzügy- és a környezetpolitika útján magukra vállalták a gazdasági élet szociális szempontból szükséges korrekcióját. Így jön létre az az ellentmondás, hogy egyfelől a piacgazdaságot mint modellt még ma is a lehető legjobbnak tartják, másfelől mégis arra a belátásra jutnak, hogy az eredetileg elgondolt piac a gyakorlatban már nem létezik. A mai „mennyi államot és mennyi gazdaságot” vitában az egyén alig jön szóba. Igény lenne a felelősségtudattal végzett cselekvésre és szolidaritásra, de csak kevéssé gyakorolják ezeket. Ha mindig csupán az egoistát ösztökélik bennünk, akkor csak egoisztikus viselkedést lehet tőlünk elvárni. Illuzórikus a remény, hogy az egoizmus egy meghatározott életterületre korlátozható, hisz ez esetben az egoizmus emberi erény lenne.

A termelési tényezők eladhatatlansága

Miközben tehát nagyon is kérdéses a piacnak mint a gazdaság egyedüli rendezőerejének a szerepe, a javak és teljesítmények piacát, ahol kereslet és kínálat találkozik, mégsem lehet és nem is szükséges

lényegében vitatni. Ezzel szemben következményekkel terhes az a tévedés, amikor a piac fogalmait analóg módon átviszik a termelés három tényezőjére: a munkára, a földre és a tőkére. A munka, a föld és a tőke megvásárolhatósága ugyanis az embereket különféle módon függőségbe hozza, rabszolgává teszi őket. A munka esetében ez közvetlenül megtörténik, hisz egyáltalán nem gondolható el a munka az azt végző ember nélkül. Ha a munkát fizetik meg, akkor az embert magát teszik a gazdálkodás tárgyává a javak és teljesítmények helyett. Megvásárolni mindig csupán a munka eredményét lehet; a bér nem lehet a munka ára, hanem csak a közösen előállított és eladott javak és teljesítmények hozamából történő igazságos részesedésre való jog.

A telek és a föld tulajdonlása, melyeket nem emberi munka hozott létre, csupán úgy írható le, mint a társadalom által kölcsönzött használati jog. Ha ezt a használati jogot nem gyakorolják, akkor valaki másra kell vagy lehet átruházni. Ezt az új tulajdonost ugyanazon feltételek kötik, melyeket a társadalom a földhasználatra ír elő. De ha a telek és föld megvásárolható ill. eladható, akkor a tulajdon eme használati jogát csak egy vételár megfizetése ellenében adják át. Ezáltal az új használó számára a helyzet rosszabb lesz: a korábbi tulajdonos, noha már nem használja a tulajdont, az ár mértékében megkapja annak a jövedelemnek egy részét, amit az új tulajdonos gazdálkodik ki a tulajdonnal. Tehát a tevékenykedő kárára és a nem-tevékenykedő javára történik az elosztás. A munka nélkül szerzett bevételek, melyeket közgazdasági kifejezéssel járadéknak nevezünk (a megcélzott földárat földjáradéknak is tekinthetjük), a társadalom egészét károsítják. A földárak mérhetetlen emelkedése ugyan kellemes dolog az eladók számára, a vevő számára azonban a hasznosítás egyre lehetetlenebbé válik, mert a bevételekből a vételárat – kamataival együtt – nem képes visszafizetni.

Hasonló a helyzet a termelőeszközök és a pénz esetében is. Mindkét esetben megintcsak használati jogról van szó. Az a lehetőség, hogy egy vállalkozást a munkatársakkal egyetemben el lehet adni, minden szociális érzéknek ellentmond. Itt is arról lenne szó, hogy a következő vállalkozó ne kerüljön rosszabb helyzetbe, mint az előző. S hogy pénzt eladni vagy vásárolni lehessen, ehhez előbb a vásárlási jogból áruvá kell tenni a pénzt.

A termelés tényezőinek eladhatóságával jogokat tesznek gazdasági javakká. Mivel azonban a jog nem lehet gazdasági teljesítmény és ezáltal érték, a „vételár” a rendelkezésre jogosultak hatalmi sarca, az eladás pedig a hatalom gyakorlása.

A termelési tényezők eladhatatlansága ill. a tulajdon vételár nélküli átruházása a szociális organizmusban szükségszerű, ha nem a függőségben lévő, modern rabszolgák társadalmát kívánjuk létrehozni. A termelési eszközök tulajdona a munkamegosztásos társadalom szolgálatában kell megmaradjon. (A vételár ebből a szociális kötelezettségből vonja ki a tulajdont, miután a jövedelmet privatizálja; lat. pri-

vare = rabolni). Ennek érdekében a tulajdont vételár nélkül kell rendelkezési jogra átváltani. A tulajdon ezen ingyenes átruházását az állam feladata biztosítani. Viszont ezzel nem azt mondjuk, hogy az állam volna a voltaképpen tulajdonos. A tulajdonosnak mindig annak kell lennie, aki a tulajdont használja. Annak megvizsgálása, hogy a tulajdont miképpen hasznosítják, nem az állam, hanem a *mindenkori szakterület megfelelő szerveinek feladata*.

A korábban hatékony *hatalmi tényezők eltávolításával* az általuk érintett jogviszonyok szabaddá válnak a tárgyilagos megoldások számára (új társulási jog a gazdasági vállalkozások számára, új földtörvény, új pénzrend). Hogy miként kell ezeket kialakítani, azt az itt rendelkezésre álló keretek között nem lehet kifejezni. Erre vonatkozóan különböző javaslatok léteznek, többek között a szerző részéről is.

A volt szocialista tervgazdaság, mint ellenválasz

A szocializmust a korai piacgazdaság kiáltó igazságtalanságai hívták életre, mindenekelőtt pedig az a hidegszívűség, mellyel számos vállalkozó – a piac és konkurenciagazdaság elméletére és gyakorlatára támaszkodva – e kérdésekkel kapcsolatban illetéketlenek állította magát. Ezért egy – ismét csak egyoldalú – ellenkező irányú ingalengésnek tekinthetjük, hogy a szocialista pártok hatalomátvétele után mindenekelőtt a szabad vállalkozást és működésének alapját, a termelőeszközök magántulajdonát jelentékenyen megnyirbálták és az árak irányító funkcióját megszüntették. A névtelen, embertelen viszonyokat létrehozó piaci erők helyébe tudományos értelemnek és szociális igazságosságnak kellett volna lépnie. A szocialista társadalom nevében kellett mindennek végbemennie. Mivel az egyes ember számára a társadalmi erők összjátéka mégsem átlátható, így az „összgazdasági értelmet” az egyéntől elvonták és fölérendelt tervvé formálták. Létrejöttek azok a gazdasági rendszerek, melyek mintegy önmaguktól központi irányítású gazdasággá ill. tervgazdasággá fejlődtek, melyben ezenkívül a személyes kapcsolatok révén a politikai és pártérdekek gyakran a gazdasági érdekek fölött álltak. Minél részletesebb és látszólag tökéletesebb lett a terv, annál inkább megfosztotta önállóságától az egyént, és egy hatalmas kollektíva tervteljesítő fogaskerekévé tette. A gazdasági folyamatokból eredő és azokat így tükröző árak tudatosítása nélkül a tervezés egyre inkább elvesztette kapcsolatát a valóságos szociális történésekkel és azokat formális tervteljesítés alakjában papírmásé-valósággal helyettesítette. Az emberi vállalkozó szellem helyébe – melyet kötelező tervszámok és szabályozások bénítottak – a tervteljesítés köteleessége lépett,

melynek célja és tartalma nem az egyes ember akaratában gyökerezett; ezért legtöbbször kényszerként élte meg.

Testvériség a gazdasági életben

E rövid fejtegetésekből érthetővé válhat, hogy miért „felejtődött” el a francia forradalom harmadik ideálja, a testvériség. Mert ebben a két, egyoldalúvá vált gazdasági rendszerben, az egymással tézis és antitézis módján szembenálló piacgazdaságban és tervgazdaságban ez egyáltalán nem fejlődhet ki:

1. a piacgazdaságban az embert elvileg egyáltalán nem, a szocializmusban pedig ténylegesen még nem tartják képesnek a szociális viselkedésre.

2. a piacgazdaságban az ember csak egoizmusát élheti ki. Mivel a szociális összefüggések megértésére irányított értelmi tevékenységet megtiltják számára, az embert mégiscsak egy magasabbrendű állatnak tartják. Ezzel szemben a tervgazdaságban jóllehet az ésszerűség a kiindulópont, ám mégsem maga az értelmes ember. Ezáltal ugyan a szociális képzetéhez jutunk, de csak papíron: a konkrét embert elveszítjük szemünk elől. Többé nem a terv szolgálja az embert, hanem az emberek teljesítik és szolgálják a tervet.

3. A piacgazdaságban a személyes önzésre, mint a gazdasági élet hajtóerejére építenek. Lemondanak az individuális szociális tudatosságról, mivel attól félnek, hogy ez gyengíteni fogja a gazdaság hajtóerejét. – A szocialista tervgazdaságban az állt előtérben, hogy a gazdasági viszonyokat a társadalmi tudat pecsétjével lássák el – de eközben elhalt a gazdasági élet.

4. A piacgazdaságban a piac „természetes rendje” veszi át azt a feladatot, hogy az egyéni és közösségi érdekeket összehangolja. Ebben az önös egyéni érdek a kiindulópont. – A tervgazdaságban a kollektív terv veszi át az összehangolás funkcióját, ahol a közösség érdekeiből indulnak ki, melyekből kötelező érvénnyel vezetik le az egyén kötelezettségeit.

5. A piacgazdaságban áttekinthetővé válik a mindenkori gazdasági múlt és jelen, mivel hatásuk a szabadon alakuló árban tükröződik. Hogy az árak hogyan lehetnének igazságosak, afelől nem kell és nem is szabad a fejét törnie az egyénnek. – A tervgazdálkodásra épülő szocializmus ezzel szemben egy kívánatos „LEGYEN”-jövőt akar tudatosan létrehozni, mégisincs azonban tiszta képe a tényleges „VAN”-helyzetről. Csupán a mostani krízis vezetett – túl későn – a tényállás valós kutatásához. (Ami egyetlen üzemben sem megengedett, az a korábbi tervgazda-

ságokban közgazdaságilag normális, megszokott volt.)

6. Következményeiben mindkét irányzat megfosztja az egyént szociális nagykorúságától, s ez szociális „kötelességteljesítésbe”, valójában alávetettségbe torkollik. A piacgazdaság megkívánja, hogy az egyén alávesse magát a piac törvényeinek. Miatán ezek csupán peremfeltételek, a látszólagos szabadság érzetét nyújtják. – A tervgazdaság a tervnek való alárendelést kívánja meg. Mivel ez tartalmilag meghatározza, mi a teendő, az egyén tényleges kényszerként éli át.

Mit kell tehát testvériségen értenünk a gazdasági életben? Az individualitás fölszabadulása a mai korban csak általános emberi jogként valósulhat meg. Amennyiben kihasználjuk saját szabadságunkat és ezzel eltávolodunk a társadalomtól, egyidejűleg előfeltételezzük e szabadságot lehetővé tevő társadalmat. Ha a másik ember szabadságára is gondolunk, akkor segítenünk kell – jobban, mint eddig – a szabadság feltételeinek létrejöttét a másik számára. Azonban a szabadság szociális feltétele minden egyes ember gazdasági egzisztenciája; ezt a modern munkamegosztás feltételei között az igazságos cse-reviszonyokon – árakon – nyugvó együttműködés biztosítja. A mindenkori másik ember szociális jólétéről való gondoskodás ezáltal az egyén felelősségének körébe tartozik. Szabadság és testvériség bensőleg tartozik össze. Akkor jön létre testvériség, amikor az ember saját céljává teszi egy közösségben együttműködő valamennyi ember javát. Erre az általános emberi jogok elismerésével szinte valamennyi ember kötelezte magát a Földön. Ha ezt a magunk elismerte kötelezettséget nem tudjuk vagy nem akarjuk vállalni, akkor az általános emberi jogokból ismét bizonyos emberek és csoportok előjogai lesznek.

Társulásos (asszociatív) gazdaság

Ha a nagykorú ember megvalósulásának formája a szabadság, akkor ennek a gazdasági szférában sem szabad elvesznie. Ez mindenekelőtt az egyénnek a munkamegosztásos társadalomhoz való viszonyára vonatkozik: azt, hogy valakinek milyen szükségletei vannak és hogy mit akar teljesíteni, mindenki csak maga mondhatja meg. A szükségletek és a képességek a szabad emberi lény megnyilatkozásai s ezért nem tartoznak a gazdasági szférához, hanem inkább védelmezni kell őket tőle. Az egyéni nyereségre beállított gazdasági élet túlságosan is hajlamos kiforgatni az elvet, hogy „csak azt termelni, amire az embereknek szüksége van”, arra, hogy „mindenre igényt kelteni, ami megtermelhető”. Éppenígy előfordulhat, hogy az oktatást kizárólag a gazdasági

életben való későbbi hasznosságnak és alkalmazhatóságnak rendeljék alá. A szükségleteket és képességeket a szabad szellemi életben kell megítélni és szabályozni.

Utaltunk arra, hogy az ember nagykorúsága az önálló ítéletalkotás, belátás, megismerés lehetőségén alapszik. Amit nem látok át, megfoszt szabadságomtól. Ezért a szabad ember maximája: belátásból cselekedni. A munkamegosztásban a gazdasági élet mármost oda vezetett, hogy mindenki csupán az együttműködő munkaterületek kis szeletét látja át saját tapasztalatai alapján. A szükséglettől a termelésen és a különféle intézményeken át, melyek révén a termékek és szolgáltatások a vásárlókhöz és felhasználókhöz áramlanak, egy szociális összefüggés láncolata halad végig. Ha azt mondjuk, hogy ez a láncolat termelőtől a kereskedelmen át a fogyasztóig ér, akkor csupán a kiinduló és végpontot, valamint a közöttük lévő középső láncszemet, a közvetítőt jellemeztük. Mivel az ítéletalkotás épp azt jelenti, hogy az egyes részek összefüggését létrehozzuk, mi magunk azonban csupán egy része vagyunk a gazdasági életnek, így ténylegesen nincs meg a lehetőségünk arra, hogy átfogó szociális ítéletet alkossunk. Ezáltal egyben le is kellene mondanunk a szociális folyamatok alakításának minden olyan lehetőségéről, ami az egyéni hatalom kiterjesztésénél több volna.

Ahhoz, hogy *valóságos szociális ítéletet tudjunk alkotni*, az egyes összefüggő területek képviselőinek élet- és munkatapasztalatukkal valóban össze kell jönniük és tanácskozniuk kell a viszonylatokról. Az olyasfajta szerveket, melyek mindenekelőtt regionálisan, de ágazatonként is képződnének, *gazdasági társulásoknak* nevezhetjük. Bennük összejöhetnének a termelők, a kereskedelmi szervezetek, és a fogyasztók képviselői. (Amennyiben fölérendelt vagy átfogó összefüggéseket szükséges szabályozni, megfelelő magasabb szintű társulások is alakulhatnak.)

A társulásokban az egyes részterületek tapasztalatait hoznák össze a bennük tevékenykedő emberek, úgy, hogy a tényleges helyzetnek eleven képe formálódjék meg. A viszonylatok megtanácskozásából azután a változtatás óhaja adódik. Ez szolgál most alapul az egyéni döntésekhez és a résztvevők szerződési szabályaihoz (A szerződés jelenti itt azt a hidat, melyen át egy egyén vagy egy intézmény összekapcsolódik a többiekkel, ahogyan egy vállalkozás kapcsolódik más vállalkozásokkal. A szerződésszabadság a szerződés tartalmán keresztül ahhoz a megbízható kötelezettséghez vezet, ami szükséges ahhoz, hogy minden résztvevő teljes erejével a vállalt feladatnak szentelhesse magát).

A társulások révén keletkező szervek lehetővé teszik, hogy áthidaljuk azt a szakadékot, melynek legyőzésére eddig alig történt kísérlet: a termelő és a fogyasztó közötti szakadékot. Ez semmiképp sem elvi szakadék, mert az, akinek valamire szüksége van, és az, aki azt számára elkészíti, alapjában véve összetartoznak. Csupán a munkamegosztás távolította el ezt a két oldalt oly messzire egymástól, hogy

szinte ellentétbe kerülnek. A társulásokban a felhasználó nem csupán a gazdálkodás tárgya, hanem egyenjogú partner. Ezáltal egy adott régióban az emberek felelőssé válnak a saját ellátási helyzetükért, ahelyett, hogy csupán követeléseket kellene intézniük az „államhoz” vagy a „vállalkozóhoz”. A testvériséget csak aktív együttműködés útján lehet elérni, s nem valamiféle „szociális rendszer” segítségével. Testvériség, azaz szociális igazságosság nem kényszeríthető ki paragrafusokkal, hanem a folyton változó életviszonyoknak mindig újra a szociális felé mutató irányt kell adnunk. A gazdasági életnek ezt lehetővé tevő szervei a társulások.

Amit ezen társulások az egyes kérdésekben döntenek stb., azt nem kell előre kigondolni; fontosabb volna, hogy elkezdjük velük a *munkát*. Csupán ezen a módon fejlődhet tovább a szociális élet. A gazdaságtudomány nem veheti át ezt a feladatot, mert csak kívülről tud azon dolgozni, amit a szociális közösekben belül kell megválaszolni.

Az új állam

Ha a demokratikus államban megformált társadalom véglegesen elhatározza, hogy a szellemi életnek, a gazdasági életnek és ezáltal a velük összekapcsolódó embernek megadja az önállóságot, akkor az államnak is meg kell változnia. Jelenlegi túlzott gyámkodó hatalmát nagymértékben csökkenteni kellene a mindenkori résztvevők önrendelkezése érdekében. Az államnak ekkor három területen vannak feladatai:

1. Az általános emberi jogok megszavazása és védelme. Együttal ki kellene venni ezek közül számos szabályt, mivel ezekben még a régi államgondoskodás fejeződik ki, így pl. minden olyan kijelentést, hogy egy bizonyos kötelezettségre hogyan kell ügyelni. A szülők nevelői jogának lerögzítése például az alapvető jogok és kötelezettségek egyike. Az, hogy az állam fölállítja a megfelelő iskolákat, csupán egy az elgondolható formák közül, s ezért nem tartozik az alapvető jogok közé. Miután az állampolgároktól az alkotmányos alapjogok elismerését, mint állampolgárságuk alapját megkövetelik, ezért ha minden időkre meghatározzák a szociális formákat – jobb belátásuk ellenére is –, akkor a változtatásukra irányuló kísérlet elvileg alkotmányellenesnek ítéltető. Ez azonban a szabad ítéletalkotást tiltott bűncselekménnyé tenné, ami egyenesen kihívja a másként gondolkodók rágalmozását. A Német Szövetségi Köztársaságban hasonlóképp érvényes ez a gazdasági rendre, a pártok együttműködésére, a szakszervezetek helyzetére stb. – Az alapvető jogok védelmével az állam átveszi a szabad szellemi élet védelmezését is. Ennek segítése és bátorítása a zsurgított állam fontos feladata lenne. A gazdasági élet számára meg

kell adnia azokat a szabályozókat, melyekkel annak szerveződéseiben számolni kell, pl. a munkajog, környezetvédelem stb.

2. Törvényeket és szabályokat alkotni az élet azon területeire, melyek egyedül a társadalmi együttélés tényéből adódnak, amilyen a közlekedés, rendőrség, katonaság. A külpolitikában az állam csupán a maga törzs-területéért felelős, míg a szellemi élet és a gazdasági élet föllepíti a saját külföldi kapcsolatait. Minthogy minden polgárt érintenek, ezért ezeknél a szabályoknál általános, kötelező érvényű megállapodásokra van szükség. Ezért, bár a helyes belátás érdekében mindent meg kell kísérelni, végül a többség döntése a mérvadó. Az állam új középponti magja az a része lesz, ahol a többségi demokrácia a szavazati egyenlőség szempontja alapján teljes joggal bír.

3. Jogi formába önteni mindazokat a megállapodásokat, melyek a szellemi élet, az államélet és a gazdasági élet területe között létrejöttek. Ebbe az állami-politikai mag-tartományba tartoznak a közvetlen demokrácia formái is, mint a népszavazás vagy a népakarat. Az állami terület belső tagolódását a hatalomnak törvényhozásra, kormányzásra és jogellenőrzésre történő elosztása révén kapja meg. A hármas tagozódás szempontja szerint itt is jelentős változások dődnak az állami intézmények szerkezetében.

A szociális organizmus hármas tagozódásával szembeni ellenvetések

A hármas tagozódás gondolatának célszerűségével szemben mármost lehet ellenvetést tenni. E tanulmány értelme mégis az, hogy megmutassuk, hogy az újjáalakulásnak ez a módja belső szükségszerűséggel adódik, mihelyt a szabad és nagykorú ember alapvető jogait komolyan vesszük. A legfontosabb belátások közé tartozik az, hogy a szabadság, egyenlőség és testvériség, melyek oly szükségesnek tűnnek számunkra, egymást kölcsönösen kizárják, ha nem a maguk életterületére utaljuk őket. Éppen a túlzottan hangsúlyos elvként rögzített egyenlőség akadályozza meg egyrészt a szabadság átélését a szellemi és kulturális életben, másrészt a gazdasági élet szociális formálódását. Ugyanígy tapasztaljuk, hogy a szabadság túlhangsúlyozása a jogéletben hatalomszerzéshez, s a gazdasági életben az erősebb hatalmának igazságtalan érvényesüléséhez vezet. A szocializmusnak pedig a szabadságot hatályon kívül kellett helyeznie, hogy az egyéneket a társadalmi terv teljesítésére kényszerítse.

Egy második ellenvetés az lehet, hogy ezt a hármas tagozódást túl bonyolultnak tartjuk. Eltekintve attól, hogy az élet a mai individualizmus szempontjai miatt

már épp eléggé bonyolult, mégis azt kell mondanunk, hogy sokkal nehezebb pl. a szabad szellemi életről általános elméletet felállítani, mint konkrétan megformálni. Aki meghatározott életösszefüggések között él, annak a dolgok sokkal egyszerűbbek, mint a kívülről állóknak. Milyen rengeteg számítást kell pl. a közgazdásznak elvégeznie, hogy egy kedvező árat javasolhasson, s milyen gyorsan tudja a háziasszony a bevásárláskor eldönteni, minden tudományos kétség nélkül, hogy mit érdemes megvenni!

A harmadik ellenvetés a résztvevő emberekkel kapcsolatos. Az ilyesfajta berendezkedés nem ró-e túl sok terhet rájuk? Aki ezt mondja, az nagyrészt fölcseréli az okokat a következményekkel. Épp az államok évtizedes gyámkodása vezetett olyan struktúrákhoz, melyek távol tartják a polgárt az önálló tapasztalatszerzéstől, az önrendelkezéstől és önformálástól, s egyszerűen fogyasztóvá teszik. Másrészt létezik egy kölcsönhatás az egyes ember és a társadalmi intézmények között. Arról lenne szó, hogy ennek a kölcsönhatásnak az emberi együttélés konkrét tapasztalásának meghatározott irányát adjuk. Így pl. a társulások a gazdasági élet intézményeként javasoltuk, mert a gazdaság folyamatainak tárgyilagossá szemléletét adják. Fordítva pedig lehetővé teszik ezek az intézmények a partnerek érdekeinek találkozását s ezáltal a szociális hatások megértéséhez szükséges szélesebb horizontot. Fejtegetéseink előföltétele nem a „jó” ember, hanem a fejlődésre képes és fejlődésre kész ember. Aki nem tartja az embereket képesnek a fejlődésre, következetesen le kell mondjon a szabad individualitások valóban szociális szellemű társadalmáról. Ezzel azonban vagy a saját individualitásáról is lemond, vagy pedig magát helyezi mások fölé. Aki azonban tudatában van annak, hogy szükséges továbblépni a polgártól az individualitáshoz, az nem is lesz áldozata annak az illúzióknak, hogy a szociális organizmus hármas tagozódásával minden szociális viszony jó lesz. A szabadság egyidejű megőrzésével egyáltalán nem lehet elkerülni, hogy aszociális is létrejőjön. A hármas tagozódás azonban meggátolja, hogy egy ilyen képződmény kiterjessze hatalmát másokra, és kialakítja a javasolt szervekben azokat az emberi közösségeket, melyek a megfelelő ellenhatást képesek létrehozni.

Az utolsó itt tárgyalandó ellenvetés az anarchiától való félelemmel kapcsolatos. Ha az állam ténylegesen átengedi a polgárok önrendelkezése számára korábbi feladatainak nagy részét, vajon nem jön-e létre ebből egy anarchikus káosz? Ennek az ellenvetésnek a jogosultságát mutatja az 1989-es forradalmak lefutása. A széleskörű mozgalmakat összefogó meggyőződés nem egy jövőbeli formálódást, hanem a régi elutasítását és eltörlését tartalmazta. Bármely jogosult is ez az eltörlés, mihelyt bekövetkezett, létrejött egy vákuum, melybe most minden lehetséges érdek-impulzus beleáradt, s nem mindig a leghaladóbbak, mint ez most kitűnik. – Lényegesen könnyebbnek látszik a dolog, ha az állam maga kez-

deményezi a változásokat. Nem az állami iskolák megszüntetését kellene pl. követelni (önrendelkezősüket és az állami privilégiumoktól történő megszabadításukat persze igen), hanem szabadon kell az iskolákra vonatkozó kezdeményezéseknek formálódni. Nem „pótiskolaként” kell kezelni ezután a kezdeményezésekből létrejövő iskolákat, hanem épp fordítva. Az állam, mint a társadalom képviselője csak ott avatkozhat be, ahol a társadalomnak mint olyan-nak vannak kötelezettségei, és akkor is csupán ott, ahol az egyének kezdeményezése nem elégséges. Ezáltal az állam révén alapított iskola lenne a tulajdonképpeni pótiskola. – Az állam alárendelésének e jogelvét a jogtudomány „segélyezési elvnek” nevezi, s számos területen messzemenően alkalmazzák. Így pl. akkor, amikor az állami támogatás csupán úgy valósul meg, ha az egyén munkaképtelensége bizonyítást nyer. Ha ezt az elvet nem csak az igények elutasítására használnák, hanem minden olyan helyen is, amelyről az állam a hármas tagozódás értelmében vissza kellene vonuljon, úgy épp annyi változás következne be, amennyit valóban akarnak. Az új és a régi közé semmi sem ékelődhet be, mert határvonaluk közös. A régi visszahúzóódása révén nyílik tér az új számára. Ha a régi, az állam, mégiscsak ellenszegül, akkor többek között elnyomja az újat, vagy az elnyomás révén létrehozza a holnap forradalmi potenciálját. A kiszorítási elv, melyet önálló felelősségű kezdeményezések útján gyakorolnak, a régi államgondolat szakszerű újjáalakításának eszköze a szociális organizmus hármas tagozódásának irányában.

A társadalmi hatalom legyőzése

Látható, hogy a szociális organizmus hármas tagozódásában a társadalom korábban mindig érvényes hatalma iránymutató módon leépül. Helyébe az

individualitás kezdeményező képessége lép. Mivel ez szabadon tevékenykedik, így nem is lehet egyszerűen rendszerbe foglalni. Mégis támogatni kell az ilyen tevékenységet. Ezekben a területeken minden állami rendelkezéssel olyan megoldásra kell törekedni, mely nemcsak egy adott szakmai problémát old meg, hanem egyidejűleg a megoldás módjával egyéni felelősségre ösztönöz. Az állami rendelkezéseknek mindig nyitva kell hagyniok egy olyan rést, melyen át a szabad kezdeményezés be tud hatolni, hogy elkezdje átalakító munkáját.

A további fejlődés kulcsszava az átalakulás. Ezzel természetesen egy igen jelentős megrögzülési impulzus áll szemben. Ez az impulzus szeretné mindazt, ami már lefutott, továbbra is fönntartani. Az emberben az, ami alacsonyabbrendű, ennek a szolgálatában áll, mint önigazolási elv, s csábító ajánlatát a hatalomban való részesedésnek hívják, melyre a pártok érdekközösségei törekszenek s ami általuk valósul meg. Noha a pluralizmus az emberek különbözőségéből indul ki, ezt mégis feladja a társadalmi hatalom megszerzéséhez vezető úton. Az emberek sokféleségéből lesznek a különböző pártok, melyek a többségért küzdenek, hogy szempontjukat – demokratikus törvényesítve – másokra kényszerítsék.

A szociális organizmus hármas tagozódásának eszméje ezzel szemben az individuális ember lényének legmagasabbrendű magját veszi komolyan, s ebből vonja le a következtetéseket. Az individualitás fejlődése érdekében a társadalomnak, mely az államban fejlesztette ki szerveit, vissza kell húzódnia, semlegessé kell válnia. Az állam semlegességének ez az új módja az egyesült Németországról és a közös Európa Hájról folyó megbeszélésekben a politikai együttélés új dimenzióját nyithatná föl. A szociális organizmus hármas tagozódásának megvalósítására irányuló mozgalom, amennyiben járható és szükség-szerű utat mutat az állam semlegességéhez, valódi békemozgalom.

Fordította: Hegedűs Miklós
Az eredetivel egybevetette: Kádas Ágnes

Rudolf Steiner 1994 második felében magyar nyelven megjelenő könyvei a következők:

A titkos tudomány körvonalakban (Die Geheimwissenschaft im Umriss, 1910, GA 13. kötet)

Világ, Föld és Ember – lényük és fejlődésük tükröződése az egyiptomi mítosz és a jelenkori kultúra közötti összefüggésben. (Welt, Erde und Mensch – deren Wesen und Entwicklung sowie ihre Spiegelung in dem Zusammenhang zwischen ägyptischem Mythos und gegenwärtiger Kultur; 11 előadás Stuttgartban, 1908. augusztus 4. és 16. között, GA 105. kötet, 4. Ciklus)

Általános embertan, mint a pedagógia alapja (Allgemeine Menschenkunde als Grundlage der Pädagogik; 14 előadás Stuttgartban, 1919. augusztus 5. és 21. között, GA 293. kötet)

Előjegyzést, megrendelést a várható érdeklődésre való tekintettel felvesz a Kiadó:
Magyar Antropozófiái Társaság, 1022 Budapest, Bimbó út 3. IV/2.

1922

Tottu Kato

GAZDASÁGFEJLESZTÉS és ÖKOLÓGIA

Egy ezredvégi stratégia*

ÚTELÁGAZÁSNÁL

A lehetőség...

Magyarországnak választania kell: milyen jövő felé indul el; és súlyos kérdésekre kell válaszolnia. Először is, hogy figyelembe kívánja-e venni a környezeti tényezőket jövője alakításakor. Ha igen, melyiket milyen súllyal: csupán a saját 93 ezer km²-e határáig terjedőket, esetleg a Kárpát-medencét és a közép-európai térséget befolyásolókat, vagy mindazokat a globális környezeti hatásokat is, melyek sokkal jelentősebbek lesznek, mint a saját területén és a földrajzi környezetében keletkezők.

Ha az országot irányító politikai erők és személyek hajlandóak lesznek időnként a napi csatározások és szorító kényszerek fölé emelkedni, és kellőképpen informálódni arról, hogy a jövő milyen veszélyeket és alternatívákat tartogat számunkra, nem lehet kétséges, hogy azt a jövőt fogják választani, mely a környezeti tényezőket fokozottan figyelembe veszi. Egy ilyen alternatíva – melyet nevezhetünk ökoszociális piacgazdaságnak, vagy fenntartható fejlődésnek – megpróbálja majd a maximális harmóniát elérni környezetünkkel. Ennek szolgálatába állítja a struktúrapolitikát, a piaci eszközöket, és annak megfelelő értékrend kialakítására törekszik a fogyasztásban és az életmódban. Mivel a klímakatasztrófa szá-

munkra különösen tragikusnak ígérkezik, s az Alföldön az életfeltételeket és a növénytermesztés és állattenyésztés kialakult szerkezetét alapjaiban veszélyeztetheti, olyan gazdaságpolitikát folytat, olyan nemzetközi kötelezettségeket vállal és koalíciókra törekszik, melyek annak elhárításában maximálisan érdekeltek.

Nagyon valószínű, hogy azok a vezető politikai erők és kormányzati garnitúrák, melyek az általunk prognosztizált 10-15 éves szakaszban az ország életét irányítani fogják, bármit is mondjon a józan ész, és a tudományos előrelátás, fél szemmel mindig azt nézik majd, mit tesz a Nyugat, s vonakodni fognak bármi olyasmit tenni, ami attól lényegesen vagy tendenciájában eltér. Ha így lesz, az számunkra végzetes lesz. Először is, mert a Nyugat cselekedeteit egy csődöt mondott közgazdaságtan vezérli, és a nagy üzleti érdekeltségek rövid távú profithajhászásának és az önálló gondolkodásról leszoktatott, kívülről (azaz ezen üzleti érdekeltségek által) vezérelt, a fogyasztással elkábított tömegeknek a foglya. Bármit is állítsanak magukról, a nyugati piacgazdaságok a fenntarthatatlanság felé viszik a világot; nem csak arról van szó, hogy a „környezetvédelem” érdekében hozott intézkedések nem elegendőek; a tendencia még mindig a globális környezeti ártalmak súlyosbodása felé mutat. Végül pedig azt is figyelembe kell venni, hogy a piacgazdaság rendkívül tanulékony történelmi alakzat. Fennállása óta már kétszer is alapvető változáson és adaptáción ment át. (Először, amikor a harmincas évek nagy depresszióját követően megtanulta a konjunktúraingadozást mérsékelni, másodszor pedig amikor szociális piacgazdasággá vált.) Így hát mai szemmel bármilyen valószínűtlennek is tűnik, könnyen elképzelhetőnek tartom, hogy valamilyen tragikus környezeti sokk, vagy még a maiaknál is leplezőbb tudományos felismerés hatására olyan paradigmaváltás történik, amely a piacgazdaság módszereinek és intézményeinek alapvető átalakítására kényszerít. Ez esetben könnyen úgy járhatunk, mint oly sokszor már eddig is a történelem során, hogy

* Részletek a szerző megjelenés előtt álló könyvéből. A közölt részletek alapjául szolgáló könyvet a nyár folyamán kiadja a Tanú Kft. „V” Kiadója. A munka az OTKA T 4752 számú kutatási programjának keretében készült. A kutatásban részt vett Barótfi István, Boda Zsolt, Bora Gyula, Koloszar Miklós, Kósi Kálmán, Nagy Gábor, Pataki György, Patics Lázár és Valkó László.

nehézkességünk és a korszakos változásokra adandó adaptációs készségünk hiánya miatt újabb visszavetést szenvedünk majd el.

E változás előjele már meg is érkezett. Az Európai Unió tavaly ősszel kiadott „Fehér Könyvének” a jövő növekedési modelljét felvázoló fejezetét már az új közgazdaságtan szellemében írták, s a konvencionális közgazdaságtant maga Jacques Delors, az Európai Unió elnöke nevezte idejétműltnak és tette felelőssé a mai gazdasági bajokért és környezeti ártalmakért. A Fehér Könyv 2000-ig felvázolt cselekvési programja ugyan még a konvencionális közgazdaságtan receptjeit ajánlja, de a jövőt illető szemléletváltozásra már fel kell figyelniünk. Bizonyára sokan vannak és lesznek, akik ugyan átérzik a környezeti feltételekhez történő igazodás szükségességét, de nincsenek kellően tisztában, hogy mit is követel ez az igazodás tőlünk, és ezért azt a téveszmét vallják majd, hogy először egy modernizációs felzárkózást kell sikeresen végrehajtanunk, és ha majd ezen túl leszünk, „ha majd eléggé gazdagok leszünk”, majd csak akkor engedhetjük meg magunknak, hogy többet törődjünk környezetünkkel, többet áldozunk rá. Ez minden téveszmék legkárosabbika. Először is, már most annyi az áldozatunk (emberéletben, egészségkárosodásban, környezeti eladósodásban a jövő generációkkal szemben, az épített környezet károsodásában, az élőhelyek és ökoszisztémák tönkretételében, fajok pusztulásában), hogy az intézkedések nem halogathatók. Másodszor pedig, a környezetvédelem elsősorban nem pénz kérdése. Pénzbe az kerül, ha nem védjük a környezetet, ha tönkretesszük. De a cél éppen az, hogy olyan struktúrákat és fogyasztási modelleket valósítsunk meg, melyek óvják a környezetet.

Sokan közülünk – talán ők vannak többen – a fogyasztói társadalom értékrendjének és szokásainak foglyai. Őnek hiába bizonygatjuk, hogy az emberiség elérte a bioszféra emberi civilizációt kiszolgáló képességeinek a határait, s az emberiség nagyobb, döntő hányadának, valamint az utánunk következő generációknak már nem adatik meg az a gondtalan erőforrás-pazarlás, amit most a világ kisebbik részében az ipari társadalmak polgára folytat. Ők abban bíznak, hogy ha az átlag kínai és az átlag indiai (a fejlődő világ más részeiről nem is beszélve) már nem is érheti meg majd a nyugati „jólétet”, mert idővel majd óhatatlanul belépnek a nemzetközi erőforrás-felhasználást korlátozó egyezmények, nekünk, ha eléggé ügyesek vagyunk, ez még sikerülhet, kell, hogy sikerüljön. Nekik csak azzal érvelhetünk, hogy országunkat tesszük tönkre – részben lakhatatlanná – néhány évtizeden belül, ha nem törekszünk a gyökeres változásra.

A kétkedőknek, a habozóknak végül egy nyomós érvet szeretnénk prezentálni. A környezetvédelem ma ugyanazt követeli tőlünk, mint a hagyományos értelemben vett gazdasági racionalitás: az energia- és anyagtakarékosság gyökeres javítását. A nemzetközi versenyképesség tényezői között egyre nagyobb, sőt,

kitüntetett szerepet játszik a termékek és technológiák környezetkímélő jellege. A modernizáció most egy ideig – az anyagi termelés szférájában – kart karba öltve haladhat a környezetvédelemmel. Amit mi javasolunk: ne elégedjünk meg ezzel. Perspektívában még inkább a környezetbarát struktúrák felé tegyünk lépéseket; a fogyasztásban és értékrendben, életvitelben pedig már ma törekedjünk erre. Nincs kétségünk afelől, hogy néhány év múlva a mai fogyasztói társadalmaknak sem lesz más választásuk.

... mely tünőben van

Az elmúlt négy év hazai politikája az ország sorsát egyértelműen a fogyasztói társadalmak zsákutcája felé igyekezett terelni. Elsőszámú, megkérdőjelezhetetlen prioritássá a fogyasztás növelése vált, s a környezet emlegetése sehol sem mutatott túl az alibi-célokon. A helyzet paradoxona, hogy a fogyasztást ennek ellenére sem sikerült fokozni, a környezet állapota viszont – éppen ezért – javult. Jól érzékelteti a politikai prioritások rangsorát a környezeti törvény elfogadásának sokszori halogatása (nem mintha attól oly sokat várhatnánk).

E zsákutcás hazai politika legszembetűnőbb megnyilvánulásai csupán felsorolásszerűen, a teljesség igénye nélkül:

- az ipari fellendülés és a foglalkoztatás növelése végett a hazai személyautó-gyártás megteremtése, sőt, húzóágazatként kezelése
- göröcs igyekezet az autópálya-hálózat kiépítésére bármi áron (még koncesszióban és kormánygaranciával is)
- a MÁV bűnös sorsárahagyása, agóniájának tétlenül nézése
- teljes „laissez faire” a területi fejlesztés terén: a gátak és fékek fellazítása a Budapestet vízfejjé tevő folyamatok és az agglomerációs burjánzás elől; a városi zöld területek felelőtlen kiárusítása és beépítése; a települések határain belül (vagy közvetlen környezetében) még fellelhető, de egyre csökkenő területű vizes élőhelyek, lápok, folyó- és patakparti árterületek gyorsított ütemű feltöltése és beépítése *
- az energia-politika középpontjában nem a takarékosság és hatékonyság-javulás állt, hanem négy éven át az energia-lobbi által kiprovokált, minden

* „Ez több szempontból is igen káros: (1) felszámolja az ott található gazdag növény- és állatvilágot; (2) megszűnik e vizes területeknek a helyi klímát kedvezően befolyásoló, hűsítő hatása – amire az egyre forróbb nyarak miatt egyre nagyobb szükség lenne; (3) a lápok, mocsarak denitrifikációs funkciója is megszűnik, ami pedig létfontosságú lenne nitrátos talajvizeink megtisztításában.

alapot nélkülöző vita az „alaperőművekről” (és ráadásul az Országgyűlés is elfogadta azt a javaslatot, mely perspektívában az energia-felhasználás lényeges növelésével számol)

- ahelyett, hogy nemzetközi téren a klímakatasztrófa-ellenes, az üvegházi gázok koncentrációjának növekedését megakadályozni kívánó országokhoz és érdekhöz csatlakoznánk, alkudozásba kezdünk CO₂-kibocsájtási kötelezettségünk mérséklésére - az illetékes szervek méregdrága és az egészségi ártalmakat kiküszöbölni még így is képtelen szemétegetők építésén gondolkoznak, de a hulladék-kepződés megakadályozására nem hajlandók lépéseket tenni
- a fejlett ipari országok csak tervezik – mert igen szükségesnek tartják – de többnyire még nem tudták megvalósítani az üvegviszaváltást; a kereskedelem privatizációja során nekünk sikerült nagyrészt szétverni az eddig jól működő, sokak által irigyelt visszaváltási rendszert
- a kormány hajlott a demagóg vélemények elfogadására (nevezetesen, hogy a hazai autós társadalom aránytalanul nagy terheket visel), minek következtében az üzemanyagok reálára csökkent
- Budapesten a főpolgármesteri hivatal minden esetben meghátrált a felelőtlen, demagóg követelések előtt, s így továbbra is Európa legszennyezettebb levegőjű fővárosa vagyunk, ahol az autók tetszés szerint szinte bárhol parkolhatnak és akadályozhatják a közlekedést, de főleg a gyalogosok forgalmát.
- az eddig a tsz-ek tulajdonában lévő erdők privatizálásával 630 ezer ha, majd a kisbefektetői rész-tulajdonosi programmal újabb 100 ezer ha erdő került magánkézbe; e szétaprózott erdővagyonra a kivágás fenyegeti hiszen az átlagosan 4.000 Ft hektáronkénti ár (1 m² 40 fillér!) és a faanyag magas ára arra ösztönöz.

Még négy ilyen évet nem engedhetünk meg magunknak.

MEZŐGAZDASÁG

A 80-as évek végén még a magyar mezőgazdaság kb. 35-40%-ban exportra termelt, melynek közel fele a volt Szovjetunióba és más KGST-országokba irányult. A keleti piacok összeszűkülését követően feleslegessé vált évi 200-300 ezer tonna hús, kb. 1 millió tonna gabona és több százezer tonna zöldség és

* A legújabb (1994 áprilisi) hírek szerint a fővárosi önkormányzat úgy határozott, hogy ha a légszennyezés túllépi a megengedett limiteket, a gépkocsiforgalmat korlátozó intézkedéseket kell tenni. (Reméljük erre sor fog kerülni!)

gyümölcs. Mindez egybeesett a krónikus világgazdasági élelmiszer-túlermeléssel.

Mivel e hatalmas feleslegeknek csak kisebb részét veszik fel a nyugati piacok (és jól ismertek az azt kísérő gondok), a megoldás kézenfekvő lett volna: az organikus gazdálkodással és az energetikai felhasználású növénytermesztéssel a kihasználatlan földterület, munkaerő, gépi és szellemi kapacitások egy jelentős részét hasznosítani lehetett volna.

A helyzet azonban az 1990-91. évihez képest gyökeresen megváltozott: jelenleg a kapacitás-kihasználatlanság és a piaci (kül- és bel egyformán) lehetőségek kihasználatlansága egyaránt jellemzi a hazai agrárgazdaságot. Ezt számos összetevő okozza:

- a tulajdoni átalakulás miatt számottevő termelés-kiesés jelentkezik
- a súlyos aszályok következtében igen nagyfokú a termésátlag-csökkenés
- a reáljövödelmek csökkenése miatt nagyon erősen visszaesett a hazai élelmiszer-kereslet és fogyasztás (1980 bázisán 1989-ben 110,2% volt, 1990-ben 101,1%, azaz a 80-as szint, 1991-ben pedig már csak 98,5%; 1990-től máig 5%-al csökkent a hús- és 10%-al a tejfogyasztás. Tétélezzük fel, hogy a tulajdonosi viszonyok rövidesen nyugvópontonra jutnak, és a gazdasági fellendüléssel a hazai élelmiszerkereslet is kibővül. Számíthatunk a külső kereslet aktivizálódására is (bár az élelmiszeripar és a belkereskedelem nem túl szerencsés privatizációja – a külföldi eladásokra gondolunk – ezzel ellenkező hatást vált ki: a versenyképes külföldi kínálat nagyméretű megjelenését a hazai piacokon). A legsúlyosabb kérdés, a klímaváltozás hatása azonban minden egyéb tényezőt félresöpörve befolyásolhatja a magyar mezőgazdaság sorsát. Ha a pusztító száraz nyarak folytatódnak (és tendenciában annak van nagyobb esélye), még a hazai gabonaellátás (és állattenyésztés) is veszélybe kerülhet.

E téma további alapos kutatást igényel. Megválaszolandó, hogy

- a hagyományos (alföldi) gabonatermesztés beszűkülése miatt érdemes lesz-e az északi és a dunántúli nedvesebb területeken próbálkozni a gabonatermesztés kiterjesztésével, vagy az import lesz a célravezetőbb
- érdemes-e új „szárazságtűrő” fajták kísérletezésével foglalkozni (ugyanis előfordulhat, hogy ha a felmelegedés felgyorsul, még meg sem honosodtak a kikísérletezett fajták, máris újabbakra lenne szükség)
- nem célszerűbb-e eleve zöldség- és gyümölcs-termesztésre berendezkedni a gabonatermesztés helyett.

Bárhogy is alakuljon a helyzet, az organikus gazdálkodásnak lesz funkciója, elsősorban munkaerőt lekötő jellege révén. Az organikus gazdálkodás ál-

talánossá kell váljék, s ezt a műtrágyák és vegyszerek fokozott adóztatásával elő kell segíteni. A biotermékek piaca az előrejelzések szerint a legdinamikusabban növekvők közé fog tartozni. (Lásd erről Fülöp, 1990.) Magasabb munkaigényessége jelenleg kevésbé jövedelmezővé teszi, a külső és belső élelmiszerpiacok telítődésének és az egészséges, vegyszermentes termékek iránti kereslet megugrásának az együttes hatására azonban e tevékenység jövedelmezősége jelentősen fokozódhat, s néhány év múlva bizonyára mindenképpen versenyképessé válik.

Az energetikai növénytermesztés már a klímaváltozás függvénye lesz; legalább is ha azt feltételezzük, hogy a gabonatermesztés áttolódik a nedvesebb hazai északi és dunántúli területekre, s így a ma jelentős nagyságú kihasználatlan, művelésre alkalmas földterületek (melyek nagyságát több, mint 1 1/2 millió hektárra teszik) vagy mezőgazdasági művelésre alkalmatlanok lesznek, vagy azokat a gabonatermesztés uralja majd. Ha viszont ez a változás nem lesz ilyen gyors vagy ilyen nagymérvű, az energetikai növénytermesztés ki kell, hogy terjedjen a kihasználatlan földterületek egészére.

A jelenlegi hazai árak és költségek mellett pl. a repceből készült üzemanyag üzemben belüli (tehát adó nélküli) felhasználása már kifizetődő. Kereskedelmi forgalmazása azonban még nem jöhet szóba. (Önköltsége nagyjából annyi, mint az összes adót viselő ásványi dízelolajé; vagy adó nélküli összehasonlításban: az ásványi dízelolaj termelői ára 16 Ft/l, a repceolajból készültté 56-60 Ft/l.) Mivel mind a globális, mind a lokális környezeti érdekek a növényi alapú üzemanyagok mellett szólnak, az ásványi tüzelőanyagok további adóztatásával a kereskedelmi forgalomban is versenyképessé kell tennünk a növényit.

A fogyasztói társadalmak mezőgazdasága még nem jutott el a fenti gondok érzékeléséig. A konsumerista gondolkodás hívei itthon csak a tulajdonosi átalakulás okozta problémákkal foglalkoznak, s abban a hitben élnek, hogy ha az átalakulás rendeződik, a magyar mezőgazdaság előtt fényes perspektíva áll, akár a farmergazdaság, akár a szövetkezetek, vagy a kettőt vegyítő úton kíván haladni. Nagy baj, mi több, nemzeti tragédia lenne, ha döntéshozóink nem érzékelnék a veszélyeket.

REGIONÁLIS FEJLESZTÉS

Ha a konsumerista értékrend triumfál, és a jelenlegi trendek folytatódnak, megeshet, hogy 15-20 év elmultával Budapest északi határa Vácig, ill. Szentendréig, a keleti Gödöllőig és Monorig, a nyugati Zsámbékiig, a déli pedig Ercsiig fog húzódní. Ezzel egyidőben az észak-magyarországi és a dunántúli dombvidékek festői kis falvai tucat számra néptelenednek el és tűnnek el a térképről. A nagyvárosok környéke olyan nehezen meghatározható, jellegtelen és arctalan vidékekkel alakul, melyek a kertváros, az ipartelep, a depók, a mindent keresztül-kasul szelő utak és az

irodaházak valamifajta keverékei. (A még távolabbi jövő ezen az úton az észak-amerikai „fejlődés”, amikor a városközpont eltűnik, vásárolni szinte csak kocsival lehet az autós bevásárló központban, s mindaz a társadalmi és kulturális kohézió is a múlté lesz, ami egy településből közösséget teremtett.)

A környezetbarát megközelítés alternatívát kínál a regionális fejlesztésben is: a sokfajta lelki nyavaly és deviancia forrásává váló nagyvárosokkal és agglomerációkkal szemben a kis településeket helyezi előtérbe. Először is, a zöld mozgalmak egyik fontos alapelve, a decentralizáció, a nagyobb fokú önellátás és önrendelkezés, a kis méretek preferálása, az öntevékenység elősegítése, a függetlenedés a nagy hálózatoktól és rendszerektől már eleve más irányt szab. A nagyfokú ártalommal járó közlekedés és szállítás visszaszorítása tovább hangsúlyozza ezt a tendenciát. Végül a környezetbarát életmód jóval nagyobb tömegek számára természetközeli kell legyen: a kert, a gazdálkodás, a mind szélesebb területre kiterjedő „csináld magad” tevékenységek egészséges életmódot, egyfajta kreativitást, kikapcsolódást és pót- (vagy fő) jövedelmet egyformán teremtenek.

Az önerőre támaszkodó helyi gazdasági tevékenység fokozását az univerzális, kis szériájú de sokfajta tevékenységre képes legmodernebb gépek és technológiák teszik lehetővé.

Az építőipar – a közlekedés mellett, ill. azzal karöltve – a legsúlyosabb környezeti ártalmak forrásává vált. A piaci alapokra helyezett – azaz csak egyfajta célszerűséget és ésszerűséget, a nyereség maximalizálását (el)ismerő településfejlesztési politika (pontosabban annak hiánya) oda vezet, hogy az építőipari érdekeltségek beépítik a nagyvárosok még szabadon lévő zöld területeit, vagy agglomerációs burjánzást idéznek elő. Az ellenőrizhetetlenül növekvő forgalom jórészt ennek az eredménye. Településrendezési tervekre van szükség, melyek védik az egyre ritkább zöld területeket és korlátok között tartják a nagyvárosok növekedését.

FOGLALKOZTATÁSI POLITIKA

A természetközeli életmód és a gazdálkodás nem csak kívánatos, de egyre inkább lehetségessé is válik az informatika és a telekommunikáció fejlődése révén. Egyre több embernek adatik majd meg, hogy munkáját otthoni számítógépén végezze, nagy hálózatokhoz, informatikai központokhoz, szolgáltatókhoz és megrendelőkhöz kapcsolódva.

A „foglalkoztatásból” egyre inkább öntevékenyen és önszervezésben végzett munka lesz, s ezzel az átalakulással párhuzamosan csökken a munkanélküliség. A paragon heverő földek, az üresen álló vidéki házak és a nagyvárosi munkanélküliség és hajléktalanság közötti kiáltó ellentmondást a decentralizáción és öntevékenységen alapuló zöld gazdaságfejlesztési koncepció feloldja. Adórendszerünk pedig az élő munka relatív árának (de nem az életszínvonalnak)

a csökkentésével ösztönöz a magasabb foglalkoztatottságra.

Mindezzel szemben a hagyományos gazdasági doktrínák már ott tartanak, hogy 6-8%-ban határozzák meg a munkanélküliség „természetes” rátáját, s akár az összkeresletet élénkítő keynesi, akár a 80-as évek kínálatélénkítő technikáihoz nyúlnak, csak újabb természeti erőforrások bevonásával és tönkretételével kísérelik meg fellendíteni a gazdaságot, a siker minden biztosítéka nélkül. Hiú ábránd abban bizakodni, hogy a gazdasági növekedés beindulása majd felszívja a munkanélkülieket. Az előttünk járó országok példája mást mutat. „... még ha be is indulna a gazdasági élénkülés, az sem jelentené automatikusan a foglalkoztatottság bővülését... Spanyolországban pl. 1970-92 között a gazdasági teljesítmény megduplázódott – a foglalkoztatottság ugyanakkor 2%-kal visszaesett. Hasonló tendencia más országokban is megfigyelhető: Németországban ugyanezen időszakban a 70 százalékos gazdasági növekedést csupán 8 százalékos foglalkoztatottság-bővülés kísérte. Franciaországban a megfelelő adatok: 75, ill. 7 százalék” – olvashatjuk a Figyelő 1993. szept. 16-i számában.

KÜLGAZDASÁG

A zöld szemlélet elítéli a világgazdaságban ma folyó globalizációs törekvéseket, öltsek azok akár a GATT-fordulók, akár a maastrichti egyezség és az EMU, akár a NAFTA formáját. A világgazdaság mai működése ugyanis fenntarthatatlan. Részben, mert a természeti erőforrások nyaklói nélküli igénybevétele és tönkretétele súlyos globális környezeti ártalmakat okoz, másrészt pedig mert a nem csak országokra, de földrészekre is kiterjedő termékcseré és kooperáció oly mértékű szállításiigénnyel (és ezzel széndioxid-kibocsátással) jár, amely a klímaváltozás egyik fő forrásává vált. (Emellett – mint már kifejtettük – a zöld szemlélet a kis közösségek önállósága és a helyi cselekvés pártján áll.) A világ globalizációját erről az alapállásról másképpen kell elképzelni: nem a termékek elképesztően hatalmas tömegének fizikai cseréje, hanem az informatika és a tudástőke áramlása révén. A külgazdasági politika, mely ezekre az elvekre épül, nem törekszik mindenáron a közös-piaci tagságra. (Pl. azon az áron is, hogy a Balkán és a Közös Piac közötti tranzitorszájként kénytelenek vagyunk szinte ingyen átengedni az évente 800 ezer - 1 millió körüli, hatalmas környezeti és egészségi károkat okozó kamiont és teherjárművet, a viszonyosságot is beszámítva lemondva évi 16 md Ft körüli összegről, vagy vállalni a Szerbia elszigeteléséből származó, mint szomszédos országot sújtó 1,5 md \$ körüli veszteséget.)

A fenntarthatóságot célul kitűző gazdaság számára a külgazdaság elsősorban azon termékek beszerzésének és cseréjének forrása, melyek a meg nem újuló erőforrások felhasználásában a legnagyobb megtakarítást, s a megújulókéban a legszélesebbkörű fel-

használást teszik lehetővé. Ez a fordulat azonban természetesen csak tendenciaként képzelhető el, mely igen időigényes, s a belső strukturális átalakulások függvénye. A hatalmas külső és belső adósság még sokáig kényszerpályán tereli maga előtt a gazdaságot, bár koncepciónk energiamegtakarító jellege más változatokhoz képest ezen adósságot lényegesen mérsékelni képes.

Fontos látnunk egy újkeletű összefüggést is. A nemzetközi versenyképességet a klasszikus közgazdaságtan kialakulásakor a munka termelékenységé, majd a természeti-tényező ellátottság határozta meg. A későbbiek során a súlypont áttolódott az iparosodottság fokára és az olcsó munkaerőre, majd – legújabbban – a munkaerő képzettségére, a kutatási-fejlesztési háttér fejlettségére és a húzó ágazatok (autógyártás, vegyipar és intermedierek, később informatika, elektronika, számítertechnika) súlyára. Ma a világgazdasági versenyképességet egyre nagyobb mértékben határozza meg a termékek és technológiák környezetkímélő jellege. Egy környezetorientált gazdaság ezért versenyképességének és cserearányának a növekvő javulására számíthat.

ÁTTEKINTÉS

A hazai környezet állapotát befolyásoló tényezők közül döntőnek a klímaváltozás várható hatásait tartjuk. Egybehangzó előrejelzések szerint nagy a valószínűsége annak, hogy a Kárpát-medencében (és főleg annak keleti, alföldi részén) a forró, száraz nyarak gyakorisága megnő. Ez végzetesen veszélyeztetheti a Nagy-alföld hagyományos gabonatermesztését, az azon alapuló állattenyésztést és az ott élő emberek – egy fél ország – megélhetését.

Éppen ezért a lehetséges két, hosszú távú gazdaságfejlesztési koncepció (a fogyasztás-orientált, ill. a környezeti-központú) közötti helyes választás nem csak azért létfontosságú, mert környezetünkre, s így egészségünkre és létfeltételeinkre is merőben más hatással járnak. A szó szoros értelmében létérdeünk, hogy nemzetközi téren a globális felmelegedés ellen hathatós intézkedéseket követelő országok szövetségének tevékeny részvevője legyünk s ebben a harcban magunk is jó példát mutassunk.

A ma alkalmazott közgazdasági elméletek az ipari forradalom idején alakultak ki, amikor az emberiség még nem érzékelhette, hogy az ökoszisztémák eltartó és megújuló képessége véges, s az iparosodás és a „civilizáció” azokat tönkretetheti. Ezek a matuzsálemi tanok az elmúlt évtizedben a hagyományos problémák kezelésében (recesszió, munkanélküliség, infláció) is látványos kudarcot vallottak. A globális környezeti ártalmak megakadályozásában és kiküszöbölésében pedig olyan eséllyel alkalmazhatók, mint a newtoni fizika az atom rejtjelmeinek a kifürkészésében. (Sőt, még olyannal sem, mert éppen azok súlyosbodását idézték elő.)

A közgazdászok és a döntéshozók túlnyomó többség-

sége, a Nobel-díjat osztogató tudós testület még ma sincs tudatában annak, hogy a hagyományos közgazdaságtan végképp a múlté. Ez annál nagyobb bűn, mert az elmúlt években kialakult a környezetgazdaságtan, s konkrét, operacionalizálható formát öltöttek azok a technikák is, melyekkel a részletkérdések e szellemben kezelhetők. A tudománytörténet fintora, s a még mindig a hagyományos, kudarcot vallott módszerekkel próbálkozók törekvésének abszurditása, hogy a környezetgazdaságtan nem csak a környezet védelmében hatásosabb; jobb megoldást nyújt az olyan hagyományos gondok kezeléséhez is, mint amilyenek a munkanélküliség, az adóbehajtás, a vidék fejlesztése, a társadalmi rezsiköltségek emelkedése, az erőforrás- felhasználás racionalizálása, struktúra-átalakítás, stb.

Sokan vannak, akik mindezt már érzékelik, belátják, de a meglévő struktúrák, intézmények és értékrendek inerciája miatt a változásnak kevés esélyt adnak. A változásban döntő szerepet játszik az informáltság. Áttörésre csak akkor számíthatunk, ha döntéshozók és választópolgárok egyaránt tudatában lesznek a fenyegető globális és lokális veszélyeknek, s a megoldás módozatainak.

A fogyasztói társadalmakban alkalmazott környezetvédelem felszínes és korlátozott, módszerében „csővégi”, azaz elsősorban nem kezdetében és folyamatában próbálja megragadni és kiküszöbölni a szennyezést és a környezeti ártalmakat, hanem már létrejöttük után (a gyárkérmény vagy az elvezető csatorna végén). Ez a megállapítás akkor is igaz, ha ezek az üzemek és gyárak műszakilag egyre fejlettebbek, s egyre kevesebb és kevésbé ártalmas szennyezést bocsátanak ki. A technika fejlődése ugyanis nem képes kompenzálni azt az ártalmat, melyet a termelés és a fogyasztás méreteinek a szakadatlan bővülése okoz, s amely a népességrobbanással még ezután fog tetőzni.

A környezetorientált fejlesztés (a fenntarthatóság, vagy az ökoszociális piacgazdaság) más struktúrákat kíván működtetni; olyanokat, amelyek eleve kevesebb környezeti kárt okoznak. Ez a megközelítés nem rengeteg pénzzel, védekezéssel és szeméttelével kívánja óvni a környezetet, hanem az ártalmak létrejöttének megakadályozásával. Az erőforrások felhasználásának racionalizálása és a struktúraváltás területén, tehát a termelés szférájában a két-fajta megközelítés nagyjából hasonlatos. A lényegi különbség a fogyasztásban van. Határozottan érvé-

nyesülő világtrend, hogy pl. az energia-felhasználás a termelő ágazatokban jelentősen csökken, a közlekedésben és a háztartásokban viszont erőteljesen nő. A motorizáció minden ésszerű gátat áttörő terjedése, a háztartások növekvő energia- és erőforrás-felhasználása és a személyes fogyasztásban megnyilvánuló mérhetetlen pazarlás okozza környezetünkre – s így önmagunkra – a legtöbb veszélyt. A megoldás kulcsa tehát az életmód és értékrendek átalakítása. A fogyasztás szerkezetében lényeges eltolódásra van szükség az anyagi javak habzsolásától a szellemi javak és szolgáltatások (az oktatás, kultúra, nívós szórakozás, sport, szabadidő) fokozottabb igénybevétele felé.

A káros tendenciák nálunk is érvényesülnek, s a feladat így nálunk is hasonló. A magyar társadalomnak ugyanakkor vannak jelentős, lemaradó rétegei, melyeknél még indokolt az anyagi fogyasztás növelése, a fizikai szükségletek fokozottabb kielégítése. De feltehető a kérdés: vajon mitől szenvednek jobban ezen alacsony jövedelmű rétegek: a fizikai javak nélkülözésétől, vagy pedig attól, hogy a környezeti ártalmak őket (munka- és lakhelyükön egyaránt) fokozottabban sújtják.

A zöld ideológiát és gazdaságpolitikai elképzeléseket gyakorta tekintik úgy, mint amelyek hosszú távon ugyan lehetségesek, sőt, akár még kívánatosak is lennének, de rövid távon, az adott gazdasági nehézségek és kényszerpályák mellett nincs aktualitásuk.

Munkánkban azt igyekeztünk bizonyítani, hogy ennek gyakran az ellenkezője az igaz. A hagyományos gazdaságpolitikai receptek tehetetlenek a munkanélküliséggel, az osztálytársadalmi méretű adócsalással szemben, s igen makacs jelenség az infláció is, a vidék fejlesztése pedig mind egyre késik. (Hogy most ne is ejtsünk szót olyan alapvető gondokról, mint a túlzott specializációból és munkamegosztásból és az elgépiesedésből származó civilizációs ártalmak, a fogyasztás-orientált és az én-központú lét értelmetlensége.) Az adórendszer átalakítására, a foglalkoztatási politikára és a településfejlesztésre vonatkozó javaslataink a hagyományos, de sikertelen gyógymódokkal szemben biztos javulást ígérnek (a civilizációs lelki ártalmak esetében is). A hagyományos gazdasági racionalitás és hatékonyság-javulás terén pedig e törekvések teljes mértékben találkoznak azokkal, akik értékrendjében a környezet nem szerepel kitüntetett helyen.

Szenteeknek

Padlásszobám ablaka nem akar nyílni, lam-bériás falán nemhogy mosdó, tükör sincsen. Így illő. Tükör se lásson. Lenn a vendéglőben láthattak többen, amint lódultam tarisznyámmal a kaptatós lépcsőnek. Ha ugyan láttak, mert a vendéglő káprázott az MTV zenei klipjeitől és a pincér szó nélkül nyújtott szobakulcsot. Szobám előtt is jár a tévé, mint az óra. Mint az élet.

Uti tarisznyámat az ágyra ejtem és nyitva felejem az ajtót gondosan, mintha nem volna titkolnom mit. Ha hátranézek, a kölni karnevált látom élőben a Sat 1-en. A kölni polgármester szemüvege krumpliorrot és kajla fület hord. Sportsarnokot megtöltő közönségét úgy szólítja, hogy tisztelt bolondok és bolondók. Nincs pedig női szakasz, mert a Szövetségi Köztársaság elnöke és kancellárja, Weizsäcker és Kohl közt az összetolt asztaloknál ül Rita Süßmuth is, az ő Szabad Györgynőjük és nini! Irmgard Schwätzer, az építésügyi miniszternő.

Te Irmgard! Nézzelek meg jobban! Hát lehet így kinézni? Még olyan fiatal voltál nemrég, mint én! Neked nem tett jót a nagypolitika! És közönséges vagy, a szemedbe mondom. Balmelled buggyanik az estélyiből s a jobb hónodalja, az nem is szarkalábas! Azt mintha griffmadár markolta volna.

Be sem telhetek Irmgarddal, a polgármester már vezeti föl a főbolondot, az olvas be az egybegyűlt jeleseknek sorjában. „Kölschül”, kölni tájszólásban. Weizsäcker tüntetően megtapsolja. Bezzeg én nem tapsolok. Még elárulnám magam. A tájszó, a nyelv autonómiája böködi a tehetetlen államot és romlott politikusait. Kohl csak a szája szélét nyalogatja pirimókosan. Rau műfogsora majd kiesik nevetében, Rita a két kezét ölére tapasztja. Irmgardot figyelem, amikor órá jár a strófa. A Rajna karácsonyi áradása elvitte a képviselőknek szánt irodaépület nyers vázát Bonnban. Irmgard 350 millió márkát gazolt bele, mikor a képviselőknek már javában költözni kellene Berlinbe. S a Bundestag szünet vetett volna engesztelésül a haragos Rajnába! Azt követelte, hogy az építésügyi miniszternő vonja le a következtetést. Irmgard szigorúan tagadta, hogy ha az óvárosi pol-

gárok Kölnben is kötésig járnak az árban, arról ő tehet. Hogy Rajnát, Majnát, Dunát betonoznak Bősig, az nem az ő asztala. Megsimogatom érte a szemmemmel. Ha a polgármester mellett foglalhatnál helyet, Irmgard, jobb tárgyalási helyzetben lennél. Vagy velem itt az ágyon. Megmutatnám a friss névjegyemet és összeesküdnénk fölötte. De hiába, állami asztalnál ülsz, az a te asztalod. Azért vonaglik a griff-karom a hónod alján, és azért örülsz, hogy a polgármester lelódítja a színről a főbolondot és nótát vezényel. Erre a jelesek összekapaszkodnak a jelte- lenekkel, úgy fújják, még hullámszánk is hozzá az asztal körül. Az összetartozás farsangi ábrándja, ha már az egyesülés nem sikerült igazán. Hajtogatják rá a sört. Én is megszívom kézbevaló kis pillepalackomat és rágyújtok, ha kölniesen nem, hát galuská- san, Irmgard vigasztalásául:

*csokolomo
baltsecsedát
irjánéjkiem
esszárálmás
lávállát!*

Irmgard biztatóan néz. Nem lesz ebből diplomá- ciai bonyodalom? Szerényebbre fogom:

*essorkéjtsor
aziseléjg
irdmegirmgard
szereceméjg
éjngámát!*

Cingár fiatalember óvakszik a képernyő elé, benéz a szobámba és rebegett tekintettel tudakolja, idehaza-e a hármas. Kopogjon talán, ajánlom, és mint a meg- ugrasztott udvarló kifordulok a klotyóra. Térülök, kopog javában. Nincsenek? Vagy nem is száll a hár- masban senki? Visszavonulok, de a fiatalember már az ajtómban tördeli a kezét. Neki a barátja a hármas. Jaj. Ha volna legalább a hallban tükör, látná, milyen szerencsétlen. Odakínálom a pillepalackot, de úgy

egvességet

rázza a kifordított tenyerét, mint Ézsaiás rendeli. Jól van, mondom, szólok majd a barátjának, amint találkozzunk, első dolgom lesz.

Alig baktat le a lépcsőn, kitör a barátja a hármastól. Dúlt, mezítelen, gipszbunkó a lábán. Ígéretemhez híven tudatom vele, hogy a barátja kereste. Megyek telefonálok, veti oda lázasan és megindul lefelé. Mit szóljak? Nem vagyunk az erdőben? Meglát az Irmgard? Hiszen még szállodája nem volt Sárospataknak II. József óta, ő is kocsmában ebédelt itt peregrinus korában, amikor én már meglaktam futóbolondokkal. Erdély Miklós hirdette a tanait karban röhögő festőknek, mi meg Petrovics Emillel tömtük alá a négykezeset és Szokolay cincogott a hegedűjén. Mikor meg szállodája nyílt a rabváltó trinitáriusok klostromában, Udo Kir próbálta nekem Ungvárnémeti Tóth László bujakórságos szerepét Weöres Psychéjéből bilin, majd föl pattant és Houston Stewart Chamberlaint szavalt Bajcsy-Zsilinszky Endre képében, majd megint a szafárilánczsáját rázta Leni Riefenstahl módjára, mert az ő tanítványának vallotta magát. Hát nem ájulok el, amikor látom, hogy törekszik fölfelé a hármastól csóréra, meg a cingár barátja a pincérrel, az meg a hármastól álkulcsával, aztán a pincér fordul szemérmesen, a két barát pedig összeborul, s bezárkózik a hármastól és állnak magamnak fölőselesen. Levergődök a lépcsőn, átsurranok a vendéglőn, de mindenki szeme az MTV-n rágózik. Csak simán, lapjával. Régi törvény üti nyomomat, a legrégebbet Szabolcsban szabták, innen egy ugrásra, 1092-ben. Annyit mondom, hogy nem gyilkolni jöttem, se vért fergetni, sőt. Tessék azért olvasni nyugodtan tovább, most többet nem mondhatok, amíg szét nem nézek, mi történt, mióta legutóbb tanyáztam itt.

Utoljára, amikor a változások kezdődtek a Bodrogsági Athénban, talán negyedszázada, Ujzász professzorral szokásunk szerint peripatétikusan bódorogtunk a Bodrogsági partján, akár a bölcselők Neckar menti útkon Heidelbergában. S alig fölérünk a Hustátra,

jön szembe egy beton hajó! Földbe gyökerezett a lába a professornak is, pedig ő nem először látta. Nézem jobban, hová igyekszik. Hát a postának. Bodrog Áruház az öles neve.

– S ez jóízű kisváros volt, kérlek! – sóhajtotta a professzor, a kollégiumi néprajz meg a népfőiskolák hőse, mintha valahonnan messziről tekintene városára, egy Petőfi módján, aki megint benéz látogatóba Kövy professzorhoz, vagy egy Arany János Erdélyi Jánoshoz – vagy akárki, akik csak az öregdiákok közül szellemi szülőhelyükre jártak vissza ide, Kosuth, Szemere Bertalan, Fáy András...

Méltóságából akkor forgatták ki Patakot, igaz, de a rossz ízlés régebben megfészelt itt, ha mást nem tekintek hirtelenjében, csak a neobarokk postát meg a csőbútor-raktárrá egyszerűsített zsinagógát mellette. Értettem a professzor döbbenetét mégis.

Az ország népét a sok hiábavaló hohmecolás után lerúgták a közélet szinpadáról 56-ban. Jósoltuk egymás közt, hogy nem politikai pártjai nem lesznek többet, hanem ipartestülete, gazdaköre, önkéntes tűzoltósága, legényegylete se, hogy haza ne beszéljünk népfőiskoláról, faluszemináriumról. Még a bélyeggyűjtők meg a sakk-körök is szemmel lesznek tartva szigorúan. A bodrogsági sétáknak is újabb értelmük lett. Kocsmákban, eszpresszóknak mind korábban köszöntött be a rendőri záróra, míg renoválás címén végképp le nem húzták a redőnyt. Láttuk bölcsen, hogy a közéletől megfosztott társadalom munka-, lakó- és hálólhelyiségeit cserélgeti majd, amit még tehet. Nagyobb igazunk lett, mint keserűségünkben hihettük. A társadalom teljes privatizálása a betonhajó érkezéséig váratott magára. Addig a szerelőcsarnoki Szabad Nép-félóra meg a szeminárium hazaköltözött az esti tévébe, és az életmagra kapott párttitkári-téveszelnöki hatalom népvándorlási hullámokat indított a szem-előtt-létből a városi sűrűség felé. Nézzenek inkább tíz deka parizernek! Egy-egy Szeged tódult Pestre évenként, egy másik a falvakból kisebb városokba, mintha veszélyben forgott volna már a szabad költözés joga is. Nos, ha „komangyirovkához” nem elég nagy az ország, meg kell re-

keszteni valahol szépszerével. Kisvárosokban. Azal, amit a nagyváros nyújt. Hát állítottak ide is áruházat az útba, a hetivásárok helyére egy forradalmi múltú fiatal építésszel, hogy a modernség mogyorói az állíttatók kezében nyugodjanak. Az építész nyilatkozott is valamit a kapitalizmus állhatatlan kalmárszellemeről, hogy jókedvűnek ne lássék, aztán elkészült a hajója és a párt is tehetett úgy, mint aki a tömegek nyomásának engedett. A környékről eltűntek az óbégató drótostótok, cigány ernyőjavítók, a mancionatról többet nem szálltak le tircselő asszonyok meleg tejjel, túróval, köszörűsök nem kerekeztek, hentes sem fente a kését. Az áruházban ott várt a döglött csirke meg a poharas tejföl meg a gumi sajt minden gyűttmentet. Jóízű kisváros!

S jött a következő szakasz. A kultúra hűtőpultja, a művelődési ház. Öles betonkarok mentén kapaszkodik a lépcseje. Karja hajlatában szél huhog, rázza a fakeretes-alumíniumkilincses üvegajtókat. Két kőoszlopa jelzi a főbejárat irányát – hegyükben talán a városligeti sárkány az Óbudavárból, vagy a sárkányvasútból vagy mitológiánk más barlangjából? Magasan van, nem látom. Kongó tereiben odabe 15-ös égők árasztják a borongást, színháztermének ajtaján Turi Vásárt hirdetnek. Patakra költözött a turi búcsú? Fenézik. Ruhák közt turkálnak. A változó idők narit nyomtak a fejükre azoknak, akik bölcsiből Balcsiba estek. Az eredeti gondolat az volt, hogy privátfogyasztása szabadidejében befogni a gyűttmentet és klasszikusokat tolni le a torkán, nehogy már tanulóköröket alakítson és lázítsa egymást, mint az ősmarxisták. Itt a kulturhában figyelt a kulturhás, és jelzéseket sem kellett sűrűn adnia a tanács felé, hiszen ha író megtanulhatta a maga cenzúrázását, megtanulta a privatizált állampolgár is. A kultúrha: csend, rend, fegyelem ködpáráján túl oszlopok. A vendégek egy darabig hallgattak tisztelettel, majd elmaradoztak, mert gályázniuk volt már miért – az első kocsiért, a második lakásért-feleségért, harmadik készlet gyermekért. Ekkor lépett színre a népi építész Patakon megint. Meggondolta jól mindazt a silány silót, amit az állam ellentemplomul emelt országszerte, és a sok szerencsétlent, akit papjául-papnőjéül szentelt évente két főiskola. Addigra az egyre privátabb divatzenék dacára föltámadt a rákosikori népitánc, és csodák csodája! A Székelyföldön minden szalmakazalban pesti diák hált nyár végére, hát az építész azzal fogott a tervezésnek, hogy megtalálta az ellentemplom küldetését. Vezessen vissza a népi közösségbe! A pártba is azért léptek, hogy belülről megváltoztassák! Csakhogy a táncházak fiatal népe

...privátfogyasztása szabadidejében befogni a gyűttmentet és klasszikusokat tolni le a torkán, nehogy már tanulóköröket alakítson és lázítsa egymást, mint az ősmarxisták.

is nekiállt pénzt keresni, mikor a szocializmus végelgyengültében szigorodni kezdett a gazdasági helyzet, s az építésznek ez nem róható fel. Hanem a vízvezetés felől tehetett volna igenis. Langyosodó szélbe lépek ki a ház végén, tócsába végre tíz aszályos esztendő után és nézem, hogy feszegetésétől a lépcsők is szétfagytak meg a lábazon is fekete a penész. Körültapickálom a totemoszlopos játszóteret, de a szörnyetegeket ebből a nézőszögből sem látom az oszlopokon. A Comenius Tanárképző Főiskola pártázatos épülettömbje dermesztő nyugalma, meg kell hagyni. Ha a kulturha másodkezi volt, ez a felvidéki reneszánsz harmadlagos. Pártát a házelők verőoldalára volt szokás tenni – a főiskola pártázatából kitelne egy Eperjesre való. Az is igaz, hogy iskola ne hancúrozzon. Majd hancúroznak a gyerekek. Viszont kultúrkral se rohadjon az alapjától.

Húzzunk beljebb egy történelmi lyukkal. Már a kalmárszelleme állhatatlansága győzött a tekerőlan ton meg a hosszofuruglán, és panel rákja rágta városainkat javában, amikor megint beállított Patakra a népifi emberléptékű lakóházakat építeni utcasorba. Most nem a magyar léptéket kereste. Az ősi iskola városban inkább „Gaudiamus Barcelonae” lehetne a mű címe. Főútra táruul udvarából nemhogy betonhajó, teljes flotilla indul az újabb kor állhatatlan vizeinek. Beton erkély-orrok mögött, bubos cseréptők alatt apróra osztott ablakok, nem is zörgeti őket a szél olyan kegyetlen. Első érdeme, hogy agyonüti az építész fiatalkori alkotását, a Bodrog Áruházat és nyers beton alapzatán a főút felől földi a pusztuló panelnegyed. Udvarában boltok, el lehet tekeregni egy csöppet, nincs sodródás a pénztár felé. Piano Bárjában modern festmények, halk élőzene, lélegzetállító árak és megilletődött vendégek. Öreg taxis száll ki előtte, s amint indulna az első lépcsőháznak, megállítom, hogy itt lakik-e. Itt. Szeret itt lakni? Elégedett. Megtalálják, akár az állomáson vár drosztban, akár itt. Még a színes városkalauzon is rajta a Dáciájának a képe, lakása előtt, a rendszám is látszik. Nahát. Kifizette? Ki hát, kispataki háza árából éppen kitel. Kertjük a gyerekeknek van, hoznak a hűtőládába. De ha cifrát látnék, tekintsem meg új Árpád gimnáziumukat, szintén ezé a kacifántosé.

Nekem se kell több. A népi építész iskoláiban már erős vagyok. Nyáron egy napot töltöttem köztük Csengerben. Itt csak megkerülöm a váralji Gödröt és már kinn járok az Alsó Hostácon. Egyik felől panelek az út mentén, másik felől kertés házak. A gimnázium a kertesekre mered hatalmasan, saroktornyosan. Bizony jobban szétteregethette volna. A

csengeri iskolák zezugos terjengése barátságos. Ez meg fenyeget, mint a város pallosjogára emlékeztető kőszlop.

Legyen úgy, mint régen volt! Süvegeljék a magyart! Az iszonyú vörös torony- és tetősüvegek ertenítje duzzad a nagy hangtól. Valamikor a födeleken laposodó tetőszöggel csendesítették a vizet. Ez zúdítaná felfuvalkodva. No, majd ha át az Isten bőven, alatta épp a betonjárdát éri, hogy tárolhassa a faltó. Ha ennek volnál minisztere, Irmgard, bizony leköszönhetnél. Ezt a saját vize fogja a sarkából kiemelni. Csengeren már folyamatban a hidraulikus emelés, Sevilában volt a nemzetközi főpróbája. Dicséretes mindenképpen, hogy a Gaudiamus beton pillérei itt nem hiábavalók a külső falakon. Fa gerendasugarak innen tamasztják a csurgóra álló ereszt. Csicsa, párta, tulipánt kell a valamirevaló iskolára, tudok annyit én is, elvégre nem lakótelepen jártam a lilába meg a kékbe. De az aulában a Cigánycsászár Palotájának gipsz arabeszkjeit látni viszont épp száz év múltán... Lechnerre és Tóth Bélára visszagondolni jó, ha a népek körülöttünk tűzzel-vassal keresik az identitásnak nevezett hogyismondjamot – csak most mi is nekiállunk, mikor már a századfordulón majdnem megvolt? És Patakon? Patakon én mindig Patak voltam, nem vágnám magam az államnak tanügyi haptákba megint, kivált ha már egyszer emberléptékű pihenjt vezényelt. Röhögném inkább, hogy nem találja az ízét.

Legyen úgy, mint régen volt? Mint is volt? Sokféleképp. De nézzük még, mint van. Elkerülök a világszép vártemplomig, ahol Balassi Bálint esküdött Dobó Krisztinájával, egy tiszteletkört is teszek déli bejáróban a kerektemplom romja körül, hátha itt keresztelték Szent Erzsébetet, úgy erede el a Várnak a régi fason. Annyi ebben az utcában a történelem, hogy építeni sem kell újat. Vén festő barátom, Dombrowszky Szaniszló itt hártgatta botjával a disznószart dohogón: „Hágyomány! Hágyomány!” Pogány idők jártak. Azokban az ágyakban hálunk, azoknál az asztaloknál ettünk a Várban, amelyek ma a múzeum büszkeségei. Az állami áhítat e felemelő idejében, ma meg réztáblára leszek figyelmes az utca egyik műemlék házán. CLUB WIN. Ennyi. Nézek szét, seholy lélek, egy magyarázat. Csak egy böhöm BMW az ajtó előtt. A rendszáma WIN-001. Milyen találó. A tulajnak nem kell névjeggyel vesződni. Elnyerem tőle, ha benn kockázik! Belépek.

Hajló fekete pult, fekete asztalok-székek és rőt fény előkelősége, amióta békekölcsönből lottó lett, majd abból ráfizetéses Szerencsejáték Rt. Két veréb

a rézcsővel óvott bárnál fönny a kakasülön. Föltelepszek magam is, akkor látom csak, hogy az egyik fiú a másik leány. A lány könyvet bujt, de amint belenézek, behajítja a pult mögé. Leolvasom azért repültében, hogy A FELSZOLGÁLÓ KÉZIKÖNYVE, a durcás lányról meg, hogy felszolgálásban kezdő csak, nem az iparban. A fiú telefonál. Nem lehet a főnök. Csakis vesztes. Hepajt szervez és az Emese teamjét rendeli meg, majd rámcsozákoszik és úgy szabadul a kagylótól, mint a leány a könyvtől. De az Emese teamje még csöng, a Vár meg a Vártemplom között-e vagy a fülemben, akár a pofon. Nem a keresztény értéket fájlam. A „hágyomány” sem egyértelmű. Az ördög-kísértette Bornemisza Péter lihegi el friss hírként az 1579. esztendőben „a csuda dolgot”, hogy a Vár ura a pataki Schola „jó zsidó, görög, deák és bölcs tanító” professzorára bízta az ítélkezést egy olyan asszony ügyében, aki megfelejtkezett keresztényi értékeiről. A prof pálcát tört fölötté és „semmiképpen nem engedi el halálát.” De milyen az élet! Hamarosan „ő magát firiu-gyerekekkel kapják fertelmességbe és tűzre ítélik.” Szerencse még, hogy „az úr, aki óreá hagyta vala az asszony kegyelmét, őneki megkegyelmezett.” Ezért ne ítéljünk Emese értékei felől, amíg bevetése során rágózni nem látjuk. Nehogy még fiúval kapjanak. Nem, az Emese teamje: totem és beton.

Ocsudok, hogy hárman néznek rám. A csapos a legfenyegetőbb. Mintha fából faragták volna a karfiolfülét is. Nem leszek alkalmatlan? Hol a WIN-001 gazdája? Kinyögni csak annyit nyögök, merre nyerészkednek itten. Odale, mutat csülkével a pincelépcsőre a csapos. Az első fordulóban biliárdasztal csakugyan. Hogy majd lemegek biliárdozni magam? Többet tudok én, mint amennyit belőlem

Lechnerre és Tóth Bélára visszagondolni jó, ha a népek körülöttünk tűzzel-vassal keresik az identitásnak nevezett hogyismondjamot.

kinéz! Itt az utca alatt két-három emelet mélyen jártam borpincékben. Száz grádics le, négykézláb föl. Lenn mesélték tudós vincellérek, hogy Rákóczi szülőhelyére vitt erre alagút, Borsiba. S egyszer is, emelték a hangjukat, 1704 májusában, mintha tegnap történt volna, a Nagyságos Fejedelemnek menekülni kellett itt az árulás elől, de ő a lovára fordítva verette a patkót! Bezzeg nem tudták a császáriak jött-e, ment-e rajta! Így kell nekem is. A tulaj a harmadik fordulóján a Lupis pénzeit olvassa s ha majd leszólít magához, kockára tesszük. De addig rendelek egy fél unikumot. A karfiolfülüt szépen rávezetem, hogy a palackja keresztes és kerek. Lassan pohár is kerül, hanem az áfás számlázógépet függőn billegtetni, és mikor az eredményt melléteszi a pohárnak, az árát bemondja fennhangon

is, hogy ne tévedjünk. Nem kutatok a szemében. Motyogva, hülyén fizetek, mint aki nem kérdezett semmit, nem szokása. Megtanultam én a tíz deka parizer leckéjét.

Azzá is leszek a szemükben, nem kell egy perc. Már az érdekesítő napihírt tárgyalják, hogy egy nő nyolc kilogrammos csecsemőnek adott életet Kínában.

– Hol jött az ki, te? – szegezi a csapos a pincérnő-jelöltnek.

– Tőlem kérded, Schnauzer?– veti vissza a jelölt. Jó, hogy a csapos nevét már tudom. Akár levelezhetünk idővel. – A magamét ismerem. Te ismered fűt-fáét-virágét. Szerintem jártál kínai mindzsákat is.

– Ilyet nem – fogadkozik Schnauzer.– Inkább az ablakon gyukom ki.

Ilyen szépen elbeszélgetnek, mikor mosniuk kellene a pénzt, amit összekaszáltak héthosszat.

De hogyan, ha vendég senki, és magamban iszok, mint a hóhér? Nézem a számlát. Négyyszer szerepel rajta fél unikum. Pedig egyet kaptam, egyet is fizettem. Teszek még egy kísérletet. A gép majd egy percig surrog és nyolc felesről ad számlát. Értem már. Van itt forgalom.

Inkább mintha az idegenségem kezdené ki idegeimet. Rendben van, hogy elnyerem kétszer a tulajtól a Hadügy meg a Belügy tárcáját, de az adósságát megveszi tőle a Lupis. Feleannyi ajtót nem nyitok, mint a kínai magzat és meg sem állok padlásszállóm halljáig. A gipszbunkós meg a barátja nézik a rajzfilmeket a TNT-adón egymás karjában. Pár éve még a meccset hányták-vetették volna, legalább az álmát a csapatjátéknak. Miért nem mennek emberek közé? Én üljek közéjük? Igaz, ezzel a kisebbségi szenvedéllyel messzi nem jutnak magyar vidékre. Akkor én lássak világot helyettük? Ahogy néznek, át rajtam, át a rajzfilmen, mentő ötletem támad. Hátha el van felejtve a szabolcsi zsinat? Könyves Kálmán drákói szigorának is kilencszáz esztendeje ma holnap. Mi lenne, ha elévüléssel érvelnék? Vagy azzal, hogy I. Endréről úgy húzták ki a beregi erdőben, másképp nem mennydörög ő, hogy akik miközékn állnak, tiltasanak ki az országból! Elfelejtették talán Andrásfalvyt is hogy ráolvasta a 3. Partban türelmes szóval: „...ha én most ezzel előállnék, az ellen beszélnék éppen, ami a vágyunk volt, hogy a magunk urai legyünk az országban, a földemen, a lakásomban, a tanulásban, mindenben. Ha én most rákezek a kollektivizálásra, a legcsúnyább jelzőket fogom kapni, és senki nem hisz nekem, mindenki árulónak...”

Emelt fővel vonulok át a vendéglőn és persze elkap a pincér. Hogy is mondtam, mit írhat a szobaszámlámra? Autómánia? Anatómia? Hát igen. Nem földhetem föl autonómiámat, ha akarom se. Mára az emléke is csak az én terhem. Karlendítéssel nyújtom a névjegyemet. Lehet Miskin herceg a nevem őfelőle, Pisti leszek, amíg jár az MTV.

Mégis könnyebben vagyok. Szétnézek kinn a derengésben. A szomszéd ház ismerős. S mindjárt visz a lábam, ő tudja, merre, neki a kassi szélnek, a Hegyköz felől sújtó felszél autonóm rohamainak. Tisztítja az elmét, ha szeszgőzös, ha emlékekkel terhes, ha felsőbb tudományokkal. Ezért eszményi iskolaváros Patak. Ki is jutok egy futamodással a Vár alá, túl azon is valamivel a Bodrogspartra, amerre egy februári koraestén majd negyven éve cigánykaravánra bukkantam. Tanyáztak, zajongtak, én meg köszöngettem, hogy „del o Dél laci rat”, és makogtam olyanokat, hogy „sil hi” meg „sudripe hi adjari”, mivel cigány nyelvtanon dolgoztam és kíváncsi voltam, olyan-e nyelvük, mint amelyet én kapisgálni kezdtem. Az utolsó kocsi saroglyája mögött vénember gugolt, kicsiny tűznél fűrókat lágyított, és reszelt rajtuk. Bognárnak való köldökfűró, amilyennek a boldogabbik végét melegen hurokba sodorták vagy keresztfára lapították, és cigányfűrónak nevezték közönségesen. Nemigen bírta már az iramot az öreg, a háta hajlásán láttam, de iparkodott s beszélt közben, hogy erős kolompár volt ő, rézüstökét-kantákat dübörgetett Segesvárt, Nagysinken, Ágotán, úgy lett szegkovács Zalában, majd késes s utójára „furus”. A fogyó napvilágnál pirongva kérdeztem, megörökíthetem-e fényképen. Ilyen szégyenletes kérések miatt hagytam el hamar a fényképezést. De az öreg ráállt, közben tette a dolgát. Ránkesteledvén búcsúztam, hogy jövök megint. Akár most. Megteltem a Bodrog esti ragyogásával, a Verestorony képével. Elég lesz a lélekhizlalásból. Visszaindultam, de már nemcsak a lábam tudta, merre. A rongyos szomszédházat Csontos doktor, a habókos fényképész lakta számtalan családjával még akkoriban. A patakiak el nem hagyták neve mellől a doktort, hiszen magukat tisztelték meg, hogy ha igazolványkép kellett a gyerekeknek, falra való a mátkapárnak, ők doktorhoz folyamodnak.

Csontos doktorhoz folyamodtam magam is, lévén hogy film előhívásával nem folyamodhattam egyebüvé Sárospatakon, mint gumibélyegzője is hirdette minden fényképén. Csupán elébe jutnom nem volt semmiség. Alig az ismerős háza ajtaját nyitottam, dőlt ki rajta a gyerek, a „verendáról” tovább nyíló ajtót pedig elállta Csontosné, már ha a gyerekeken átgázoltam is, mert Csontos doktor a sötétkamrában. Meg kell várnunk a csengettyűszót.

Akár nyújthatta volna várakozásom idejét, annyi tanulmányoznivaló volt itt a falon blondell keretben, üveg alatt. S nem is utcarészletek és Bodrogsparthoz, mert a várbéli Alkotóház kósza kinnfestői a tábort állványukkal meg a vásznukkal elfestettek mindent a fényképész elől. Szózatok függtek doktor Csontos házi szentélyének tornácán. Mert ha nem a sötétkamrában dolgozott éppen, szózatokat intézett a világ nagyjaihoz és fényképmásolatukat ide függesztette. Idejében szólt ő Hitlerhez, Sztálinhoz, Churchillhez, Roosevelthez, majd újabban Eisenhowerhez és Hruscsovhoz, de nyomatékul megeresztett egy kiáltványt a

Egyesült Nemzeteknek meg egyet a Biztonsági Tanácsnak is virágos magyar nyelven, sőt a kézzel rótt szöveg közé meg a lapszélékre is virágokat hányt. Itt-ott virág kunkorodott egy szó közepéből is s azt kiszínezte. Elgondolása sem módosult az idők során. Ő, Csontos doktor a Szabadság Bölcséjéből, Patakról szólítja a Világilletékest, hogy a Világkérdéseket ideje megoldani, mégpedig a Szabadság Honának és Csontos Doktorának Örök Eszméihez híven. Nem is részletezett, csupán alányomta gumibélyegzőjét, hogy a választ ide lesz szíves, a többivel aztán rukkan ki. Válaszlevelet nem találtam a falon. A Világkérdések megoldása is elakadt akkor, 1957-ben, sajna, amíg ott várakoztam Csontos doktor verendáján a csengettyűszóra.

Készultem addig lelkiekben, bár láttam én kiáltványokat, sőt akik írták, azokat is. Személyesen nyújtották be az Európa Könyvkiadó szerkesztőségébe. Vonzotta őket a nevünk? Azt is magunk kiáltottuk ki a munkástanácsban, amikor a közfelkiáltást világgraszolónak hallottuk. E szűkre szabott időben foglalkozni kellett tehát a Világméretű Megoldások embereivel is. Közülük a legtapintatosabb él az emlékezetemben, Szűsz Pista. Ő a Szikra szerkesztője volt, Lenin Összest meg Sztálin Összest szerkesztett, addig-addig, hogy egy napon a Szikránál felgugolt könyvszekrényének tetejére, és aki rányitotta az ajtót, azt megugatta mind, amíg le nem szedték. A Párt klasszikusaira egyetlen válasz az ugatás, mondta ki rövid gyógykezelés után. Megnyugtatóbb könyveket adtunk neki, aztán jött az 56, és Szűsz Pista töprengőn imbolygott az Európa folyosóin, hidegben, légnyomásos ablakok szilánkjain. Mi, szerkesztők szaladgáltunk, mert mi még hittünk az ugatásban, az ő kék szeme azonban túltekinített a falakon. Egyik-másikunkat a legsürgőbbek közül elkapott és megkérdezte: „Elolvánád új versemet?” – „Hogyne Pistám!” – zajongtunk álnokul, hátha egy ívvel vagy akár egy paksamétával elszelelhettünk. De Szűsz Pista kampós mutatóujjal magához csalogatott szoroson, kigombolta krombi télikabátját és a belső zseb hasítéka alá mutatott ahol a szabó cégjegye szokott lenni. Nála azonban ez volt olvasható bizalmas celofánba varrott papírszeleten:

*Ki lát itt tisztán?
Szűsz István!*

Csontos doktor nem sietett, így aztán elgondolhattam a Szabadság Bölcséjét és Örök Honát. „Szent föld! A magyar forradalmak oroszlanbarlangja!” – szántotta útinaplójába Petőfi és méltán. – Itt tanyáztak a szabadság oroszlanjai! Dózsa keresztesei Bocskay! Bethlen! Zrínyi és Frangepán! Thököly! Hős Rákóczi népe, kurucok! S még akik az iskoláit járták, a szép szerelmét! Kossuth! Szemere Bertalan! Csontos doktor is nyilván! Joga, hogy fölemelje szavát a szent szabadság oltalmára, csipkódtam magamat, míg a csöngettyű meg-nem szólalt.

A sötétkamrában mégsem a kétszeres embernagy-

ságúra nagyított hős doktor fogadott, hanem izzó vörös szeme szegezte nekem egyetlen kérdését:

– Hiszi ön a szenteknek egyességét ?

Létvesélyben forog ám az eszem kereke! Ha egy huncut kis Csontos most rátolja a reteszt a sötétkamra ajtajára kívülről? Meg sem próbálhatom. Hogy-hogy eddig vártam, most meg menekülnék?

– Gondolkodom rajta – válaszoltam súlyosan, azzal benyújtottam a mélysötétbe az előhívni valót és már kinn is voltam. Szentigaz, egyességük kérdése csupán most vasárnap került napirendre, amikor a reformátusok tömött templomában álltam a feleséggel, szemtől-szembe a paraszti egyházkormányzattal, az én népemmel. Engem nem döntött le a lábamról a kurjantásuk: „Nosza, istenfélő szent hívek!” – se falrengető éneklésük a nyomában. Ha nem is módos már a gyülekezet, a gerince ép, annyit láttam. Patak hajdani virilistái mint a cövek, a Mózes széke mentén kettős rendben tizenketten, a fehér bajszuk két füzér. Férfi-vallás ez, súgta a feleségem megrendülten, de amikor az Apostoli Hitvallást mormolták természetükre nem valló alázattal a végefélé, a szenteknek egyességénél értetlenül tudakolta, hogy az mi.

Előbb ki kellett jutnunk a mellékcúba száműzött tisztesség templomából, majd a jezsuiták lepipálására épült boltásos kerítéskapun a főutcára, s átfurakodni a bolyokra oszló gyülekezeten a Várnak, amerre nemigen jöttek utánunk. Még hogy a hitük boncolgatásába fogok a fülük hallatára! Egy éve nincs, hogy a Várat megostromolták volna, mesélte a helyi párttitkár, egyben az Alkotóház gondnoknője. Nem hittek a reformátusok soha a művészetben. A művészeknek még úgy se. Én talán megmenthettem volna őket a népharagtól, ha kiállok a Perényi loggia ívei alá, és mutogatom az udvarba nyomuló sokaságnak: „Az üköm építette ám a két kezével, feleim! Fölkeltek az óbrassai Bertalan festett székéből, amilyenben a ti bajszosaitok mormolják az egyességet, és bakszász létükre magyar kőművesnek iratkoztak föl Patakon! Épp most nem egyezhetünk?” S ha nem csilapodik a zúgás, felfödöm a feleségem hasát, hogy itt Patakon fogant bele gyermek, nem kisebb egyességből.

Felelni aztán annyit feleltem, hogy szenteknek először a Nikaiai Zsinat atyái vallották magukat 325-ben, büszkén, hogy egyességük ez egyszer még elháríthatta a hitszakadást. De ennyivel nem szűrhatam ki az én orvos feleségem szemét. Hát aztán? Hol van már 325? Jó, legyen övék az a közönséges keresztyén anyaszentegyház, amit egy lélegzettel előbb hittek és vallottak a bajszosok. De akkor jönnek nekem a katolikusok, a lutheránusok meg a baptisták, akik mind ezt vallják és hol vannak még a hormonok? Vagy mormonok? A Végidők Szentjei, tudod! S ha nem az élő és egyetlenegy egyházban egyeznek a szentek, hát ti nem hiszték a holt szenteknek meg a legendájuknak, úgy tudtam!

Azonnali megfejtéshez nem ragaszkodott, ezért Csontos doktortól kifelé megfordult a fejemben, hátha ő a pataki szabadság szentjeit is befogadná az

egyességbe. Gondolkoztam mindenképpen, ha nem is az idők vágányán, hiszen az rab kornak vezetett megint. És odajutottam egy-két nap múltán, hogy akármilyen tetszetős a bajszos pataki szent úgy szemre, nálam szabadabb nem lehet, mert én fogom és lemegyek a cigányokhoz a Bodrogszóra. Oda még a rendőr se jár, mivel se a vén furusnak, se a karavánnak nincs személyi igazolványa, megtudtam. Anélkül pedig egy lépést nem tehet dolgozó népünk. Akinek nincsen, attól az orvost is, a börtönt is sajnálja az állam. Nekem meg a börtönöm orvos, vilant egy garázda ötlet. Hát vacsorázzatok addig, hagytam meg a világnak és lódtam. Más fiatal-embernek talán komolyabbak az erkölcsi törekvései, de nekem elég volt, amit Osvát Ernő tűzött ki: „Jó az, aki jobb akar lenni.” S a jó az énnekem a hozzáértést jelentette, a törekvést meg a tapasztalaton való okulást. Hát csak nem megy oda nyelvész, ahol egyebet nem hall mint gyermekkorában?

A Bodrogszóról azonban továbbállt a karaván. Itthagytak. Hűlt helyükön töprengtem el, hogy úgy mondták, „cerhások” ők, azaz satorszövők, mint Pál apostol volt. Aztán mutogattak a Bodrog hídjára alá, a cigányszernek, a putrik felé, hogy azok ott „khlele-cshore” nép – vagy „gele-cshore”? Nem értem. Duplafenekü szó volt annyi biztos, mint a korlátozott meg a korlátolt. Egyszer próbálkoztam is a híd alján megtelepedett véreikkel de nem beszéltek cigányul. Akkor világosodott, mit akartak mondani a cerhások. Hogy aki letelepszik közülük, annak ügye fogy és nyelve fogy.

– Házas ember vagy, jársz? – fogadott a feleségem. Hát nem bajszot neveltem. Hogy ővele itt telhetek, azt is a nyelveimnek köszönhetem. Hogy a vasárnapi lecke egy-egy fordulatát odahaza szokás volt Luther bibliájával egybevetni. Aztán nekem már nem sokba telt bevonni Jakab király „Authorized Version”-jét – így szerkesztettem idegen szövegeket s fordítottam Dickenst éppen. A nyelvi gyakorlat lelkigyakorlata az én szabadságom. A ház, a ház, az mind vasárnapi ismétlések felé mutogatott.

Ha a Bodrogszóra nincs mit keresnem, majd keresek a könyvtárban. Ott volt az is egy ugrásra. Némi elégtétellel bogarásztam ki mindjárt, hogy a bajszos szentek fellegrádjának, a Kollégiumnak épült Cigány-sora is negyedfélszáz éve. Nekidőltem az olvasásnak, és kiderült, hogy nem hiába nem emlékszek én lelkészre a bajszos ősz csatárláncában. Miért lett volna pap fölöttük, amikor a papszentelés nálunk nem szentség? Prédikál, az a dolga, szószólója a presbitériumnak, de nem szentbeszéd a beszéde. Anynyi szent, amennyit a Szentírásból olvas. S ha jól olvassa, megmarasztják, ha nem, szélnek eresztik, mint a bérest Szentmihálykor. De honnan vették a bátorságot? Patak királyi szálláshelye sem hallgatott espereshez, püspökhöz, hanem egyenest az esztergomi érsekhez, és lakói a maguk bírái lehettek a maguk ügyének. De ez mesebeszéd, hiszen a király elajándékozta őket hol ennek az úrnak, hol annak! Például az én kőműves ükeim kenyéradójának, Pe-

rényinek. Ilyen nagy mellényhez szót venniük kellett mindig. S íme, kiderül, hogy prédikátoraink Angliában tanultak a puritán forradalom idején. „Hogy ne kellessen fiainkat sok költséggel az németek között neveltetni” – olvasta feleségem a jegyzeteimből kuruc diadallal. Nem is csoda, hogy Rothemere lord itt alapított angol gimnáziumot! Hogy ilyet csak Rákóczi György írt a budai pasának, amikor aranyon vette volna vissza Mátyás Corvinait a Kollégium számára? Hát német- utalattal megvajazta ajánlatát a töröknek. Naná. Magukat utálják? Patak ősi kiváltságait német vendégei kapták! A királyné németjei. Bodrogolaszi? Olaszliszka? A Vallóniából jötteket neveztük olaszoknak, holott németek voltak azok Flandriából. Ne hülyits, hártott el a feleségem.

Odahaza megszületett a Patakon fogant fiú, nevét bevezettem a Bibliába szokás szerint, aztán az óbégatása elől visszatértem Patakra. Készült a válasz Csontos doktornak. Vittem a fejem fölé sátornak egy szerződést. Könyvírásra szolt, „Károli Gáspár, a magyar Biblia költője” munkacímével. Akkoriban szerződtek a könyvkiadók bárkivel, mivel az írók hallgatást fogadtak. A konszolidáció után már a kiadók hallani sem akartak a szerződésről, de nem bántam. Az út érdekesebb az igazságnál. Akár az életnél. Vizsolyi bibliák lettek volna a kezemügyében Pesten, de elvégre Károli sem a pelenkafűzés légkörében dolgozott. Ültem már addigra Göncön tölgy asztalánál, középkori plébániaháza ablak-tölcserében, ahonnan „levelekkéit” vagyis kefelevonatait szalajtottotta a „lábainál forgó” Szenczi Molnár Alberttel, a vizsolyi titkos nyomdába. Az utat is megvettem Gönc és Vizsoly között egypárszor, téli szürkületben, köd-be fúló kutyaugatások közt, és megértettem az inasgyerek félelmét, meg az „istenes vénember” nyomorúságát is mécsvilágnál, amint a Könyvek Könyvét magyarította... Csak egyet nem értettem. Hogy két évébe sem telt a munka, pedig egészségére panaszkodott már és a kész mű dicsőségének sem örülhetett soká a magyar Jeromos. S még lengyel nyomdással! Nem fért a fejembe, pedig Patakon szerzetesi csöndben tanulmányozhattam az iszonyú munkát ezúttal. Reggel szolgálgegyen fűtötte be zárkát és a Kollégium régi tanárainak kegyelméből ott tarthattam az első kiadást meg a későbbi változatait, köztük Széchy Mária, a Murányi Vénusz ezüstcímeres példányát is, amelyik a könyvtárfosztogató oroszok vonatáról esett a pálya mellé s egy vasutas hozta be a hetedik határból.

Naphosszat hasonlítottam és nem lettem okosabb. Túl jó. Ez nem létezik. A Biblia egyetlen könyvének fordításával nem végezne ma teljes teológusi munkaközösség két éven belül. Lindbergh óceánrepülésének évében Németh László veregette vállon Károlit, hogy először repülte át a szövegóceánt. Az érdeme nem több. Sosem fordítottál, gondoltam. Repülni? Sóbányában előbb. Estére, mikor már a szemem szikrázott, átmentem a Kollégium gyűjteményébe és kértem kölcsön keresztelő kancsókat, habán talakat, bokályokat s emlékszem, egy hazafias tők-

gyalut a századvégéről. Mestere babérkoszorúba foglalva véste rá 1848 dicső évét emlékezetül, ha tők az ebéd, tők a vacsora. Ezeket rajzoltam oldalról, fölülről, alulról, hogy arányérzékem helyrebillenjen. Összemelegedtem aztán a gyűjtemény fiatal kezelőjével, aki másik zárkában kopogtatta az egyházlátogatási jegyzőkönyvek százados leltárait, majd nekivágott havas utakon a messzi falvaknak, s ha az úrasztala ládafiájában nem találta a leltári tárgyat, fölkapott a padlásra, túrt az iskola pincéjében, a gondnok fészereiben, amíg elő nem került egy horpadt kehely, egy rongyos terítő, s azt mutogatta diadallal. Mikor már a rajzolás nem segített, őhozzá csatlakoztam, így tekinthettem bele a szomszédos Bodroghöz meg a Hegyköz sok őrző almáriumába, poros cintermébe, és amíg a megmaradottat forgattuk és kerestük a kallódót, mindenütt csak Károli szavát hallottam. Holott, ocsúdтам olykor, a kucs-más falusi kurátorok nemigen bűjták a szövegét zárkában. De akár beszéd pergett, akár hűséges holmitkat csodáltam, akár a vidék fordult velem, mintha Károli Gáspárból kaptam volna egy-egy véget.

Pedig templomok felől régiebbek voltak a falvak a vizsolyi Bibliánál. A bodroghözi Karcsán románkorinak mondotta a tiszteletes, de téglából rakott kerek vége a mi iskolai románkorunknál, Zsámbéknál, Jáknál, Lébénynél, Bélapátfalvánál régiebbnek tetszett. Gyönyörűen összefaragott eleje meg túl előkelőnek. Kockakő fala olyan sima volt, hogy elhittem az öregasszonyok dicsekedését: leánykorukban ők ha a templomba léptek, ott vetettek végső pillantást magukra, mint a tükörben. Abban is egyet értettünk hogy a köveit tündérek hordták dereglén le a Karcsa-éren. A templom régiebb végéről persze azért se lehetett mondanivalójuk, mert mi reformátusnak a szentély? A lelkész magyarázta, hogy a magában álló kerektemplom volt az, körbe rajzolt hatfüles, kupolás kicsiny tér. De se a két templom ügyetlen összetoldásáról, sem a karzatpillérek alsó fejezetén dulakodó két férfialakról és mögöttük a haját tépő kőasszonyról nem szolgálhatott magyarázattal. Hátha összeveszett a két templom, és a nagyobbik győzött? A főkapu konzolkövein elnyúlt oroszlánok is ilyesmit sugalltak: egyik alatt potrohos ember, másik alatt majom. A legyőzött szentek?

Hirtelen gondolat volt, kőből később olvas az ember. Arra neszeltem akkor, hogy megered az eső, és a lelkész „cerha” alá szólít. S érdeklődésemre azt felelte, hogy itt az épített szint hívják eresznek, az ereszt pedig cerhának. Említettem a cigány karavánomat, és oda jutottunk, hogy a cigányok talán jobban őrzik a régi magyar szót. Vagy a cigányok adták szavukat kölcsönbe a régi magyarnak, fordult meg a fejemben. Patakon a könyvtárban előtúrtam aztán, hogy a „Zerhas” vezetéknev volt Mátyás korában, de még az Eszterházyak őseit is „Zerhaas de Zerhaashaaza”-nak hívták. Jártam tovább a Bodroghöz. Lejutottam a tiszparti Cigándra. Ott gyékényszövés volt a háziipar

és a szatyrukat is cerhának mondták. A helyi hagyomány szerint cigánykovácsok, „kohányok” alapították Cigádót. A könyvtárban meg kiderült, hogy írás először 1381-ben említi a falut. Amikor a cigányok még Magyarországon sem voltak! A történelem szerint Zsigmond király fogadta be őket! Nem hagytam annyiban és kiböngésztem, hogy mire a Kohány helységnev fölbukkanik Zemplénben, Sárosban, Biharban, Somogyban, addigra a kohóból lett kohány nemhogy cigánykovácsot jelentett, hanem az egy kohó körül tevékeny hadukat a bérjegyzekében. Működött már ilyen kohány Cigánymiklósfalván 1406-ban, jó húsz évvel hivatalos bejövételük előtt.

Új tudomásaimat visszahordtam oda, ahol a szöveget a fejembe ütötték. Ingólápok közt éltek a régi bodroghöziek, út se vitt hozzájuk mind e századig, hát szívesen okultak a messziről jött ember szaván. Nem kaptak éppen rajta, de meghallgatták. Magasabban is álltak a pataki fehérbajszosoknál, mikor félkaréjban a karcsai templom bejárájában lekezelték a pappal istentisztelet után sorra. Káromkodásuk, fohászuk a „karcsi istennek” szolt, a presbitérium igazi fejének. Nem kellett nekik közbenjáró, se földi, se égi. A pogányság lápi zárványába eljutott Károli bibliája, de hogyan lettek a szereplői ennyire? Talán én is jövő követe voltam a szemükben, a pataki iskola évszázadok óta kijáró „légátusa”, aki sátoros ünnepeken hozta vendégprédikációjában a világ híreit, ők pedig, az egyház tekintetesei jól megnézik, meghallgatják, megtapogatják, megzabáltatják sorkosztan, majd apródjával, a „mendikáns”-sal, a koldusdiákkal együtt föltarisznyázzák, dugnak pénzt az iskolának, hogy okosodjanak az ő javukra, aztán hogyha elkanászodik vagy kidől a papjuk, öközlülük válogatnak a helyébe. Ez volt a rend itt évszázadok óta – ha nem régebben, vélekedtem egyre óvatosabban.

Ilyen vasárnapi parolázások, ebéd és borcskázás után álltam kinn egyszer kacskaringós tanulságaimmal a kihalt karcsai kuglizó mellett és megállapítottam, hogy aznap busz nincs több Patakra. Szépen lapolt, csapolt födeles kuglizó volt, belepte a hó, hát lerajzoltam. A busz bizony elment véglegesen és nem jött más. Az autók pártbizottsági Pobjedák voltak még akkoriban, de Újhelyből nem szálltak ki vasárnap estefelé a kedvemért ilyennel. Elindultam azért gyalogszerrel a havas határnak, mivel helyni huzatosnak tetszett a kuglizó, és hogy pontot tegyek a vasárnapi áhítra, előrántottam egy cigánynótát, azt énekeltem. Majd ahogy föltámadt a szél, fújtam neki is torkom szakadtából:

*Dzsavthar mange babam
Andi Szala megya,
Kaj na pindzsarel man
Csi roma, csi gádzse!
Kaj na pindzsarel man
Csi roma, csi gádzse!*

Egyszercsak traktor dübög mögöttem. Jön, megáll és kinéz a traktoros az egyszemélyes ponyva kalic-

kájából, hogy hova-hova. Be Patakra? Nosza. Kaptam a hágójárja, megkapaszkodtam a sárhányóban és görgöttünk. Csakhogy a fene nem gondolta, milyen fagyos a vasbádogja, ha repeszt a kassi szél! Kerestem volna más kapaszkodót, de nem volt. Mint ahogy kesztyűm se. És merszem se, hogy bőgjem be kínomban a traktorosnak, köszönöm, megyek én a magam lábán tovább! Vagy a szó is belémdermedt, hogy a kezem elereszti a sárhányót, én meg fordulok a kerék alá? Aki imádkozni nem tud, annak másra kell gondolni, hát fújtam halált megvetően.

*Tynav tuke babam
Duj névenge cukro
Thovel tro muj gullo!
Duj névenge cukro
Thovel tro muj gullo!*

Azt kell tennem, nyilalt belém, amit szoktam! Amihez értek! A biztonság abban! Fordítani a szót!

*Lemegyek én babám
Le Zala megyébe,
Nem ismer ott, nem ám,
Se paraszt, se cigány!
Nem ismer ott, nem ám,
Se paraszt, se cigány!
Formás! Forgassuk!
Veszek neked babám
Két krajcárért cukrot,
Édes lesz a csóкод!
Két krajcárért cukrot,
Édes lesz a csóкод!*

Mire kiköhögtem, jutalmul elült a szél és Vajdácán már csöpögtek az ereszek. Sejtések csokolóztak a fejemben és nagy édesség öntött el. A traktoros alig megállt, a pataki híd végén leugrottam és szedtem a zszibongó lábam tovább, Ujszászy professzor pórmennyezetes hajlékáig.

Éppen írt valamit a golyófejű kisöreg, a felesége meg ült és hímzett egyazon lámpa fényénél. Gyönyörű pár maiglan, áldja meg őket a karcsi Isten, akit mégis közelebből ismerek. Vagy negyedszázada a Nemzeti Galériában állították ki azt a parókiákról gyűlt sok ringy-rongyot, amit a sudár professzorné túje javított ki. Szebb lett, mint török patyolat korában és virághime frissen virított mindeniknek. Egyszer Lorántffy Zsuzsánna úrnőt tiszteltem benne, máskor a menyét, Báthory Zsófiát, vagy annak menyét, Zrínyi Ilonát. Mind ilyen okosan gazdálkodtak és tanították konyhai, kerti és tűmunkára az asszonyok karát, mint ő. A professzor úr pedig a könyvei közt sem felejtett el soha egy szót a mi peripatétikus beszélgetéseinkből és akár évek múlva elővette.

– Héccé! – fogadott. – Héccé! – csettent rám tanáros elégedettséggel. – Újságotad a múltkor, hogy a hernádmenti Hejcén jártál, s hogy reformátusok lakta felső végét Csehországnak nevezik. No, te még láttad azt a favázás habán házat, amit itt nálunk a

Bábagödör fölött leromboltak, igaz? A környékének le a Fazekas utca elejéig Héccé volt a neve. Segít valamit?

Hogyne, csak mit? Mind a két név a német Heinzre vall, mint Gönc a Kunzra, a Vilmány a Wilhelmre, Korlát a Konrádra, Vizsoly meg Wieselre, csak ha a királynék földjét gondolom végig – és Újszászynéra pillantottam. Csakhogy az ő német vendégeik a tatár után települtek ide. A katolizálásuk után habánnak nevezett ujrakesztelőket meg, akiket hol morva atyafiaknak, hol orosz-papok szakállukról kalugyerekeknek, hol a köntösükről fekete németnek mondott a nép, azokat Bethlen Gábor hozta hadizsákmányul Nyitrából és Pozsonyból. Hogy jön ez mind össze? A cerhás kohányokkal, az Olaszik flamandjaival, a Hejce a Csehországban lakó morvák-kal? És még miféle szerzet építette a karcsai templom végét és melyik másik az elejét? Szinte láttam, hogyan kocogtatja feleségem a fejét diagnosztikus mutatóujjával és kezd a csomagolásnak.

– Professzor úr alapította a Teológia Faluszemináriumát, mégpedig azzal – lendültem neki –, hogy aki légátus sátoros ünnepeken a tiszáninni egyházkerület községeit látogatja, az tartozik néprajzi gyűjtéssel megtérni a kollégiumba. Amilyen-olyannal. A faluszeminárium alapját mégis a légátusok vetették meg. Tettek-e a régiek is effélét?

A professzor eltöprengett. – A mi Alma Materünk kapcsolata sohasem szakadt meg filiáival, ha ezt kérde. Az egyházkerület lelkészei, nálunk végzett tanítói könyvért, tanácsért hazajártak hozzánk. Másrészt a tógátusok is minden időben tanultak ünnepi küldetésük során szokást, fordulatokat, furcsaságot, és beleszerkesztették a prédikációikba. Én a növénydekeim figyelmét csupán az ármentesítés óta rohamosan pusztuló néprajzra akartam irányítani.

– Írásmagyarzatok és prédikációk hoznak éppen. A deákos tógával szárnyként emelkedő két igehirdetői kar meg a messzi szárnyaló Károli-ige foglalkoztat hetek óta. Dehogy. Gyerekkorom óta. Hogy hallatán épült, aki csak magyar szóval él. Olvasom a fordítást és hallom a prédikáló öregdiákot, látom tükröződni taglejtését a hívek arcán. Hangja lükte-tésében, szüneteiben meg a híveket. S most útban haza Karcsáról rádöbbsentem, hogy ez a csere már javában zajlott Károli korára. Ő csupán összeírta az ígeit. Gyakorló fordítóként beszélek. Két éves határidővel Biblia fordításának nem érdemes nekikezdeni. Csak ha már megvan.

– Ugyan.

– Összejárták. Összehordták neki a fordítást. Jártak követségbe, ha jól magyarártam a legációt, gyülekezetről-gyülekezetre, és vitték magukkal az Igét, ki latinul, ki görögül, ki héberül vagy arámul morszolgatták útjukon a mai napra rendeltet. Megérkezvén elmondták magyarán csűrben vagy malomalján, és a vének vagy ráhagyták, vagy jobbítottak rajta. Véget se ért ez a csiszolás Vizsolyban. Folytatta Szenci Molnár Hanauig vagy a betümentsző Misztófalusi Kis Miklós Amszterdamig, amíg el nem érte

korának legjobb nyelvi és technikai szintjét. Nemrég az amerikai Updike friss regényét lektoráltam, és a májam hízott, amikor a kolofonjában olvastam, hogy nyomtatott New Yorkban, Misztótfalusi betűivel, 1958-ban! Ilyen sokat csiszolt könyvekből sokáig lehetett tanulni és tanítani, főiskolán vagy kiskönyvtárban, ahol az öregapám a többi vénnel összegyűlt pipaszónál vasárnap délután. A többi rendelt, az öregapám beleszúrta erre a célra nevelt körmét az öregbibliájába, s az bizony ott nyílt ki, ahova a rendelés szólt. Aztán, hogy fölolvasta a rendelt Igét, rázúgták: „Ejjjót, János! Mégeccer, János!” Vagy beledünnögtek, hogy nemugyanajános. Az akaratosabbja nem röstellette istenét is helyrefofozni.

– Ennagyszó, Tibor.

– Nemcsak a férfiak voltak ám ilyen akaratosak. Széchy Mária bibliájában bukkanok most mindenfelé javításra meg pótlásra, kivált ami nagyon érdekelte a nemzetes asszonyt, a világ végére vonatkozóan. De tegnap Ézsaiás lapszélén fedeztem fel szálkás írását, ahol az Izrael Istene az ő népét így tanítja: „Az idegenek építik kőfalaidat és királyok szolgálnak néked, mert az a nép és az az ország, amely néked szolgál, elvész...”

– „És szopod a népek tejét – vette ki az Igét a számból a professzor – és a királyok emléjét szopod, és megtudod, hogy én vagyok az Úr, megtartód és megváltód, Jákobnak erős Istene.” Az újabb bibliakritika szerint toldás a teljes rész.

– Azt még Széchy Mária nem tudhatta. De a mi bajszos presbitereinek se máig. Úgy tudják, éppolyan isteni az ihletése, mint a Mózes Ötben: „Mikor kiírtja az Úr, a te istened a nemzeteket, akiknek földjét néked adja, bírni fogod, és lakozol az ő városaikban... ne hagyj élni csak egy lelket is azokban.” Mindegy, Széchy Mária olyat kanyarított mellé, hogy kibogozni először nem tudtam, aztán nem mertem. Jól ismerem már a keze írását, mégis Czeglédy professzor megerősítését kértem, és ő kiolvasta fennhangon: „Hazugság atyja, a Sátán tömje be cigányszarral a szádát.” Mi ez? Ha Márssal társalkodott, nemcsak a szépet meg a jót tanulta tőle, mondom a professzor úrnak. Ő meg nevet és kérdi, hogy tudom-e, mi fán terem a cigányszar. Amelyiken a baktertőzés, vélekedek. Hát nem, azt mondja. Salak az, ami kovács kohójában visszamarad a vasérből olvasztás után. Murány vidékén sok volt a kohó meg a kohócigány. Akik, hencegek szegkovácsok közt szedett tudományommal, troszkának mondják a vas salakját. Czeglédy professzor úr is fűzi tovább: „Akkor érted, miért nevezik az erdélyi vasműves várost Torockónak”. Jól van, okoskodok, ha nem is gondolt Széchy Mária se szarra, se cigányra, mégis valami messzihangzót rótt volna oda, és miért? Mert akkor eszmélt, amikor már huszadszor olvasta el a Bibliát fedelétől fedeléig, mit is olvas. Addig nem látta a szemétől, helyesebben a nyelvétől, hogy a cigányszarnál nagyobb hitványságot olvas.

Idáig mondhattam, ám egy szóval se tovább, hogy istenfélő ember házában lator ne legyek. De éppen,

mert nem szentültem meg, jobban értettem, hogy ezt a könyvet, ahol csak letették, ott egy lett az akarat, és magyar szava erőt vett a zagyva vagy éppen gonosz Igén. A gyülekezet eszébe nem jutott, hogy semmi dögöt meg ne egyen, hanem a jövevénynek, aki kapujukon belül van, annak adja, és az atyafiának adott kölcsönt az idegenen hajtsa be. Meg a többi. Ez az írás nekem, ha valamitől szent, hát kóbor Jeromosaitól, élükön a hitkutatás elől Moldovába menekült Bálint és Tamás huszita diákkal meg azzal a sok névtelen szerzetessel, akik egy évszázada „magyarázták” már az idegenségét, és addig vándoroltak a tudományukkal, amíg a reformáció küszöbén Dózsa kapitányaivá nem lettek. A legendás Nagybotú Lőrinc pap is eretnek módjára kóborolhatott, hiszen egyházi személynek püspöktől lefelé tilos volt nagy bottal járnia.

Összességelni ekkora munkát nem lehetett. Összefogni inkább, ami a gyülekezeti kormányzatokat addig is éllette országszerte...

– Mégis miért volt ilyen sürgős a határidő, idegen nyomdással titokban, ártatlan gyermekre bízott levonatokkal, száz évvel, mit mondjak, az igény jelentkezése után? – tudakoltam a professzortól.

– Ez a kérdés, látod. Irataink annyit tudnak, hogy itt a Felvidéken nem a katolikus hitkutatás elől bujdosnak a prédikátorok akkoriban. Hanem egymás elől. A bányavárosokban a német hit és a Luther-fordítás hódított. A hegyek alján Pozsonytól idáig a huszitizmus és a cseh Biblia. Bornemisza Péternek lutheri hitvallást kellett tennie. Erdősi, az Ujszövetség magyarra fordítója mint cseh zsoldár halt meg. Főúri levelesládákban több a cseh levél a magyarnál. A Thurzók, az Illésházak hivatalos írásai is cseh nyelvűek már, a Bánffy, Nádasdy birtokokon cseh papok prédikálnak, hogy a magyarbródi Szeges család fiát, a későbbi Comenist csak csendesen említsem. Az 1580-as körmei zsinat kiátkozta a magyar kálvinistákat. Károli fél év határidő-halasztást nem kaphatott.

– De mikor talpkőnek már megvolt a nyelv, ráépíthettük az egyházkormányzást cseh módon? S amikor működött magyar a kormányzás, nem lett baj a Csehországo kból Hejcén és Héccén?

– A Kollégium magyar kormányzásáról se feledkezz meg. Itt a deákok vagyis a végzősök kormányoztak 1621-ben már, mert I. Rákóczi György csak megerősítette őket ebben a szabadságukban. Tanáraitak maguk fogadták, fizették, küldték külföldre ösztöndíjjal vagy menesztették.

– Comenius szegkovácsfit is ők hívták meg tanítómesterüknek?

– Jött ő szívesen hitfelei, a héccei újrakeresztelők miatt is, akiknek Bethlen és Rákóczi fallal kerítette telepüket Patakon. Európa-szerte tisztelt személyében polgárjogot hozott nekik.

Ujszászyné leszúrta a tüjét és ránk nézett. - Meg a pataki asszonyoknak. Mert nemcsak főúri szokás volt, hogy nők háromszor mentek férjhez, mint Széchy Mária, mégis leánynevükön ismerték őket

özvegységükig. A pómók fiúsítása ekkortájt történt. Az üldözött és tizedelt újrakeresztelőknél már Morvaföldön. S ezek a férfisorba került asszonyok kalldó árvákat fogadtak és nevelték emberré a hitükért vitézkedő férfinép helyébe.

– Idegen gyereket?

– Nyilván kedvesek voltak, nem idegenek. Megteszik buta libák is. Figyeltem gyerekkoromban kinn a lápon. Nem is úgy fogadta az árvákat a zombokon élő lúdanya a fészkébe, mint aki alá más tojását tették. Hónaposak lehetnek már a lúdfiak, akár az övéi. Tudta is mit tesz. Nem libabarátságból tette. A hécei újrakeresztelő anya könyvkötő mesterségre fogta mondjuk a fiait, aztán, de csak aztán bekeresztelte a családba. A kedves idegen pedig kétszeresen óvta a család jó zombokát, segített...

– ...védeni a hittérítő ludaktól.

– Igaz, igaz – bólintott a professzor úr mindketőnknek – mert alig idehurcolták a Husz János után „ludasnak” csúfolt mesterembereket Ószombatból, Csejtről a fejedelmek, téríteni kezdték őket az igaz hitre. Ami akkor a református volt Patakon. Comenius ideje múltán jöttek a jezsuiták, akkor a katolikus lett az. De mire a Kollégium 1671-ben elidült előlük harmincéves bujdosásra, az újkeresztényekkel együtt üldözött pataki reformátusság már a Heccén egy pajtában fogadta be a Károli igéjét.

– A közös hányattatás után készek is lehetek Comenius tanításának befogadására: „Ha vállalkozásba kezdünk, legyen hatalmunk előbb magunkon, majd a vállalkozásunk körébe eső dolgokon; legvégül a minden dolgok irányítóján, Istenen.”

– Te mondad.

Akkor is vasárnap, ma is vasárnap. Harmincöt éve között. Több. Holnap munkába kell indulnom. Báméskodok a pataki városháza előtt. A Heccére épült ez is. Istenétől, államától annyi a szabadsága kinek-kinek, amennyi körülötte a közösségi kormányzóerő. Hordja az óra az időt, a Biblia a hitet, a mesterség az erőt a kormányhoz. Csakhogy a Hécce nem a mesterek udvara már. Telkekre tagolták, magánosították jó két évszázadja. A közösségből kiakolbolított ember a klasszikus Görögországban idiótának számított. Mifelénk „mestertelennek” mondták, mikor még a mesterek közössége a hatalom ígéretére, aranyra, ezüstre úgy tekintett, akár a cigányszarra.

S a nők Újszászynéig Lorántffy Zsuzsannától, a pataki nők? Árpádházi Szent Erzsébettől inkább, hisz ő a hatalomról lemondó szegénységben megelőzte Assisi Szent Ferencet! A világban élő jámbor nők, a beginák élén. Udvarukat találták a Kollégium telkén. Nem váltak kővé az egymás szakállát cincáló férfiak mögött, mikor már látták, hogy a Nagy Megoldásoktól szabadulásuk nincs. Nem is utánozták az anyagi Ferencet, mert akad-e nő olyan elragadtatott, hogy ruhát cserélne a magánál rongyosabb nővel csupán a szegénység szeretetért? Hátha annak drágább a szegénysége, mint énnekem, mondaná józa-

nul. De hogy a tulajdon szembaját tüzes vassal gyógyítsa? Még az én elragadtatásaimból is elege lett a feleségemnek. Csóróság istenítése? Lelki kincsek? Maradjál már. Szegény ne szúrja ki a maga szemét. Kiszúrja neki a hatalmasság úgyis.

Elég lesz, indulni kell holnap. Fogadóm felé még letisztelgek a Nemzet Mindenese, Fáy András diákszállása előtt. Innen egy futamodásra született Kohányban, szép török házban, pedig a lábát se tette oda török. S magát ő pataki nemzetnek mondta.

A két fiatalember az ajtóm előtt a rajzfilmeket nézi, azóta is. Ha munkámban nem járok sikerrel, majd fényes sí-ruhában látom itt őket, a kezükbe sem kell a tv baszkurátora, mert szenzorok lesznek a ruhájukban, és akár Marilyn Monroe, akár Einstein, akár a Mikiegér a képernyőn, szenzoraik útján szexelhetnek bármelyikkel. Emese teamje a rágózásnak szentelheti életét végre.

A „zenthek, awagh ysteni thitkossok”, a maguk kormányzó eretnek közösségek nem is lehetnek hitvallók. Én meg addig titkolóztam, hogy nincs mit megvallanom már, kivált kakaskukorításra, amikor nekivágnak a Bodroglóknak. Tessék inkább a névjegyem.

Cigány közösségek vállalkozásait támogató alapítvány tanácsadója vagyok. A maguk kormányzásához segítenék a cigányságot kamatmentes kölcsönökkel, adományokkal.

Sebtiben összeállt cigányok jelentkeztek Karcsa-Becske dről lelkes levélben, hogy folytatnák eleik téglavetését-égetését, csak pénz kellene. Lelkesedésre gyűjtötték az alapítványt, s az küldte a pénzt láthatatlanban. Hogyne, ha régi mesterségbe tennék, nem mint szokásuk, hogy uborkatermesztésbe vágnak húsz bérelt holdon, megművelését a helyi téeszre bízzák, mikor uborkán bukott a téesz maga is, hát vastagon fog a ceruzája, majd a gazdasági év múltával küldik kockás irkálapon a zárszámadást: „küldöt pez elfogyot”.

Csakhogy baj történt a karcsai téglával is. A cigány vállalkozók nem jól számoltak, nem jutott traktorra, hogy a kivetett téglát méregdrágán épített száritósínükbe hordják. Nem is szikkadt ki a téglá. Aztán a tüzéptől kellett a fát borsos áron venniük a boglyakemence fűtéséhez. Nem is égett ki. A málló téglát meg létezhetetlen eladni. A milliós adósság láttán utoljára nagyidai háború támadt a cigányság közt, és az alapítvány kuratóriumába is lelkiismeretfurdalást plántált a téglavető főasszonyának levele: „nincs pénz, nincs ez a veszedelem”.

Ekkor hívtak tanácsadónak engem. Ha a pénz nem boldogít, gondolhatták, nézzünk olyat, akinek se a pénzhez fogalma, se az államhoz huzalma, az országban járatos, cigányokkal beszédes, mesterségekhez konyít. S elindítottak Karcsa-Becske dré, mert a szakadár csapat fője, a bukott égetőmester már téglaiskola alapítására nyújtott be újabb pályázatot.

– A téglagyárnál szállana le? – nevettek rám a falusiak, mikor a karcsa-becske dré buszmegállót kérdeztem. Le is tettek, szembe mindjárt egy hosszú

buszmegálló-bódénak. Azt furcsáltam csak, hogy föliafedelét szétcincálta a szél, hosszú oldalát azonban drága hullámpalával borították. Cigánygyerekek se-reglettek körém és nézték, mit nézek. A falusiak integettek a buszból és nevettek. Akkor ocsúdтам, hogy nem buszmegálló lesz ez, hanem a cigány téglagyár szárazszója. De ha nem hagyják, hogy átjárja a kasszi szél, hogy szikkadjon benne az égetésre váró téglá? Igaz, nem volt mivel idehordani se.

– Miért borítottátok be az oldalát? – kérdem gyerekektől.

– Hogy ne lássák a gádzsók, min munkálódunk – felelték nyíltszívűen.

Elvásztani magatokat a népektől egyazon szóval, mint Izráel Népe a gójtól azt bezzeg megtanultátok, becskediék! Elindulok a cigánysornak. Agyaggödörök táján települt pérót hallottam már Cigánybécsnek mondani. De vajon Bécs-e vagy Pécs? Becsked-e vagy pécsked, az égetőkemencéről? Nevét 1461-ben említi először oklevél. Amikor a cigány pattanyúsok is felbukkanak Mátyás seregében. Becsked lakossága mesternevü mind, Kovács, Lakatos, Kolompár, Rostás, Kanalas, Gombos, Ónozó, Esztergár. S aligha követték a mesterségüket vándorként, mert a cigány nyelvüket nem beszélik. Nagyobb baj, hogy nyelvük fogytával mesterségükben is megfogyatkoztak. Amikor iparuk örökletességének véget vetett az állam, a gyáripar meg tönkretette megmaradt szövetkezeteiket országszerte, följárta Pestre a feketevonattal vagy föltelepültek a borsodi iparvidékre. De amint a szocializmus építésének vége lett, jöttek vissza a szülőföldjükre mind. Az elvándorolt falusi magyar meg fölakadt az ózdi vagy a miskolci panelban. Kérdés, ott hogyan felel meg a magyarságteljesítmény újabb követelményének? Ha ugyan öngyilkos nem lesz.

Az idős égetőmestert a téglacsőd sem zökkentette ki derűjéből. A soron az övé a legrongyosabb ház. Nem is téglá. De nem bánja ő a szegénységet, a korai órát, tessékel beljebb és törkölyel kínál.

Öregapja vezényelte a téglavető bandát az uradalomnak. Az ásott agyagot ősszel már halomba hányatta, hogy télen kifagyjon. Majd amikor a boglyakemencét megrakták, szétzavarta a bandát az öreg. Miért? Mert a füstjártok titkát nem akarta megosztani senkivel. A fa meg az odaszállítása, a kész téglá elvitele az uraság gondja volt.

Sajna, sajna. A tudomány az öregapjáé maradt s vele pihen a sírjában. Megszervezni most uraság nélkül kellett a munkát s abból háborúság lett.

Apja is vetett még téglát, de szűk idők jöttével csak a vályog volt kelendő. Külső sütőkemencéket épített egyet-egyed, de annyit megkeresett, hogy őt kitaníthatta cimbalmosnak. Világlátott ember lett az öreg már fiatalon, Pataktól Újhelig és Várdáig muzsikált mindenfelé. Fintorodott kosarat mutat. Ő kötötte. Nem elfogódott egy csöppet. Hát ezért a siket hegedűért mennyit nem sajnálnék? Testes menyecskék óvakodnak a szobába, megmutatnak karonülő gyerekeiknek, s a régi cimbalmos rendelkezik duha-

jul, hogy süssenek karajt és hozzák azonnal. Szívesen megemberelném még egy millióval, azért a téglá-iskolához olyan mentő kérdéseket teszek föl neki, hogy nem lehetett ebben az agyagban itt tözeges nyirok, meg omlásfát nem lett volna jobb szedni a határból előbb? Helyesel. Hátha még a régi lapostéglával próbálkoznak, az jobban szikkadt volna, ha a gyerekek borítják esőben és este föliával. Hunyorít és elsorolja nekem a karcsai templomvég lapostégláinak méretét, művészettörténeésznél különbül. Csakhát a régi agyaggödrei kellett volna, nem adta az önkormányzat, inkább építettek nekik szérút s a szérűhöz utat a hitványabb agyagosra.

Huncutság bujkál az új téglaiskolában is. A Tiszán túl, a keresztfiáéknál alapítaná. Mertmivelhogy nagy az egyenletlenség a cigányság közt itten. Békíthetetlenek a vetők meg az égetők. Aztán ahogy a törkölyt hajtogatjuk, kicsúszik az öreg száján, hogy szent köztük a béke régen. Nem fogom a szaván, nem vagyok én pénzbeszedő. De amikor búcsúzó, megemlítem, hogy elnézek a vetőkhöz is, ha már semmi baj. Megszeppen az öreg, és kérlel, hogy ne menjek oda, csak kiújul a háborúság.

Kelletlenül ballagok be Karcsára, de legalább megnézem a Sennyey-uraság magtárát és darálóját. Az öreg öregapjának pengőtégláiból emelt épületek dacolnak az idővel vakolatlan. A rövidlátás és kapzsiság emlékműveit látom bennük mégis. Itt földesúr a lecsapolás előtti időkben jobbágyi szolgáltatásokhoz nemigen jutott. Élte a föld népével együtt a lápot-erdőt-mezőt, Isten közösét. De a birtokjogából tulajdon lett, mihelyt a vizes vidéket ármentesítették s a kezdetben bőventermő földre olcsó rusznyák meg tót cselédnépet hozott Sennyei. Két évszázaddal Szatmárból meg a Szilágyságból a Csákyak zavarták el a szófogatatlan, nyakas, maguk tanácsát követő református jobbágyot és telepítettek helyette oláh fajtájut, kezeset. Innen a Bodrogközből tömegesen vándoroltak ki Amerikába a szárazon maradt magyarok. Még emlékszem, az ő levetett ruháikat árulták amerikásnak csúfolt unokáik a pataki piacon.

Lett volna itt Karcsán egyéb dolgom is. Fial cigányok nem létező szervezete pályázott sertésenyésztés tervével több milliónkra. Egyszer már próbálkoztak, más néven, de egyazon laccímről. Az öreg égetőmestert beszédessé tette a törköly és elfecsegte, hogy az első pályázó az ő fia volt, a második a veje a fiának, s hogy soha nem gazdálkodtak ők, csak kereskedtek. Vagyis forgatókének kellene a kölcsönünk, s ha megtérül haszonnal, fizetnek. Ha nem, majd összevesznek, mint a téglavetők az égetőkkel.

Hát betérek inkább a templomba. Lenne szavam a karcsi Istennel. De amint igazítottam volna a hajamat köveinek tükrében, eszembe jutott, hogy zárva lesz, hiszen református. A presbiter-hitűek szerint a sűrű imádság az Úr orcátlan zaklatása. S ha zárva, ha nyitva, a tiszteletesnél le kell tisztelegnem, elvég-re először a Rákosi-téeszek kora után kezeltem vele a gyülekezet nyomában kivonuló presbitérium karéjának végén. Aztán szervezték meg a Kádár-téesze-

ket, és egy idő múltán nem is szorult senki a lelkész parolájára. Sem mezőgazdasági tanácsára. Hanem most, hogy a téesz feloszlott, alighanem tanácstalan mindenki. Bennem meg dagad a tanács, mint barátban az alleluja ádventkor. Legalább egy névjegyet adok neki.

Kopogok a paplak öt ablakán, mire a nagytiszteletű úr elfoglalja helyét a könyvtárszobában és illő méltósággal szólíthat íróasztala elé. Mi újság? Temetünk, sóhajtja. Amikor elmondom, hogy ezúttal nem a presbiteri önkormányzat múltja hozott, hanem a cigány önkormányzat jövője, friss haragját zúdítja rám. Térítette volna ő a becskedieket a rendszerváltás nekibuzdulásában, hogy az egyházi iskolát visszaszerezze, de csak a kárt hagyták. Kárt? Azt, pislog a tizsi, mert amit énekeskönyvet, hitbuzgalmi füzetet kiosztott köztük, mind elfűthették, a templomban meg azóta sem látja őket. Takarékosak mégis, vigasztalódom könnyedén, de az ásatag tisztit is vigasztalnám. A cigányok temploma szalonnából épült és megette a kutya. A tizsi nem nevet. Pedig a kutyábbik meséjüket is mondhattam volna, hogy a templomot megették maguk s a papnak nem adtak belőle.

A dolog végét fognák meg, dörög. Melyiket, kérdem. Amit a Bodrogi Állami Gazdaság nyújt nekik, majd öthavi hátralékban marad a bérrel? Éddig sem ők mérgezték Isten földjét, vizét, levegő egét, hanem a dologfogó gazdaember. Hátha ezért sújt Isten az új nyomorúsággal minket? S hátha jobban kedveli soha nem aggodalmas madarait, mert egy arasszal nem növelnék természetüket az Ő rovására? Hátha beföllegzett mindörökre a protestáns munkakerkölcsnek?

Nem is tartóztat. Megnyitja templomát és otffelejt borús lelkeimmel. Isten parancsa a munka, hagyja búcsúszóul. Megállok a kóruspillér alján s nézem, tépi-e még a két kőpap egymás kőszakállát. Azóta sincs közelebb a Krisztus békessége? Még első ittjártomban került volna egy koh cigány kovács bekeresztelnivaló s megmenekülnek a mestertelen bugatókterectől. Persze ha akkor teszem szóvá, a tizsi kitilt a templomból. Minden pap azt hitte, hogy utolsó őre a maga fajtájának meg a régi szép erkölcsének. S még az a baj, hogy a cigányok búgnak, bennünket meg temetni nem győz.

Ilyen szűkkeblűek voltunk mindig? Mire feljutottam Csetnekre, addigra volt az a gömöri városka királyi fegyvernekeké, német bányászoké. Végül ők hagyták lutheránus hitüket a tót utódokra temérdek templomukkal együtt. S még régebbinek tetszett a vasművessége ott az árpádkori csetnekeknél. Régészek a kvádokban sejtették a helyi kénkovand, mangán, antimon és barna vaskő első bányászait. De a kézzel fogható, szemmel látható emlék, a csetneki csikó, ahogy a tüzikutyát nevezték, meg a csetneki csizma, a lábba való vasbéklyó, meg persze a templom a falfestményeivel, az is mind elég régi. Ott

látni falain, amint Nagy Konstantin felesége, Ilona „feltalálja” a Szent Keresztet – az igába fogott vándor bányásznepek hódoló képét, hogy ők is hajlandók a konstantini egyház- és államszövetség igájába hajtani a nyakukat, ha az előbányászott kereszt a védelmükre lesz. Odébb egy pilléren, mintegy a szerződés záradékául Szent Erazmus, magyarán Rezső, amint a beleit tekerik szép lassan bányászcsörlőre. Végigmegyünk a csetneki lelkésszel minden tanulságon, majd fordulok és fa karzatot látok a déli mellékhajó zugában, barokk-korit, az akkori kegyúr Szontágh-család napkorongos címerével. A lelkész elmagyarázza, hogy az uraság építtette cigány kovácsainak, hogy a tisztességes néppel se elegendjenek azért. Szép barokk utcasort emeltetett nekik hasonló céllal. Megbecsülte bennük az iparost lámcsak. Hanem a barokk karzat mellvédje fölött későgótikus freskókat pillantok meg akkor – a golyvás mellvédnél jó két évszázaddal korábbiakat! Fölmegyek, nézem közelebről. Tanító képsor a Hétszentségről, kezdve Keresztségtől, Házasságtól, amire a cigány hiten élők oly sokat adtak, mind a Halotti Szentségig, hogy ne halogassák annyira, mint a cigány az akasztást. Csak hogy ezeket alighanem még a Bebek - uraság festette a mohácsi vész előtt bekörösztyölt iparoshadnak! Szimatoltam tovább és a karzat alatt találtam a templom talán legkorábbi falképét: szántóvetőt ábrázolt vas szerszámaival szemléletesen. Ilyen zezugos tehát Csetnek vérvonala a kvádoktól fogva – ha nem is vérre ment itt, hanem finom vásárura, s ahhoz kellett a jó kovács mindig. Az lett idővel olyan vallásúvá, amilyenek Nagy Konstantin óhajította.

Vallások elmaradnak, fajok iparban folytatódnak, ezzel a gondolatlalt jártam sokáig. Vagy beválik, vagy félrevetem az útszélre és gondolok mást! Se a nemzeti ünnepek gyermekkori diszbeszédeivel egybe nem csengett, se az osztályharcokba sajtolt történelemmel. Se a pataki Arpád Gimnáziummal. Meg is buktam vele, mert az ipart azóta sikerült kiirtani. Hát itthagynom most Karcsán.

A templom téglá végét veszem szemügyre. Kerekgyház volt ez bizony. Helységnevek vallanak százvalahány társára az országban. Ha itt fordulok sarkon, nyíl iránt keletől nyugatnak az Ungvár melletti Gerényben, Patakon, Szalonnán, Süvétén épültek öt-tíz méter átmérőjű alapjukra. A múltörténet ott tart, hogy kicsinynek bizonyultak, nem férhetett már beléjük a gyülekezet, azért toldották meg hosszahajóval. Pedig ezekben gyülekezet sosem fért, kivált nem olyan népes, amilyen erre a Bodrogi közben mindenütt volt. Megmondja az idevalósi Anonymus. Népes miért? Mert a Hegyalján nemesércet bányásztak közel a föld színéhez és helyben kohósították – ahhoz meg kell sokminden. Emberi hozzáértés, állati erő, növényi energia, elválasztáshoz salétrom, szerszámhoz vas, fuvar, építőanyag. Ide meg csak egy presbitérium fért, 12 apostol. Vagy a kerekgyház neve megmondja, mint Apostagé, vagy 12 falfülkéje, mint Kisbényé, vagy kupoláján a 12 apostol freskója,

mint Gerényben, vagy a 12-es számot osztó fülkényílások száma, mint itt is. 6 fülkéje volt a karcsainak, akár a gerényinek vagy Szeged táján a kiszomborinak.

Mifélek az olyan avatottak, akik gyülekezet kizárásával imádják Istenüket, akár apostoloknak, akár tökéleteseknek, akár szenteknek nevezik őket? Akik mesterségük titkát őrizték. Volt ilyen népség nem egy. Karcsai téглаégetőm öregapjának indulata munkált újrakeresztelők késművesekben, tálasokban, újkeresztján doktorokban. De az alapítók ide nemcsak mesterségük kenyerét hozták keblükön, hanem hátukon kerekgyházukat a mai Örményország és Grúzia vidékeiről.

Hogy miért látta őket szívesen a korai Magyarország? Amiért a kohányokat Csetnek. Első pénzeink arabs feliratúak. Szent László király és Könyves Kálmán törvényei izmaelita pénzverőket rendszabályoznak. Disznóhússal etetnék őket, házasságukat csak keresztény lánnyal engednék és ha mégsem bizonyulnak jóerkölcsűnek, fele községük építsen templomot, majd álljon tovább keresztény faluba. Vagyis éppen nem kirekesztők, mint a korabeli zsidótörvények. Robbantani a közösségüket, ez céljuk. Pápai parancsra elvegyíteni, privatizálni.

Miféle népfajt keressünk az így szétszedettekben? Újabb s újabb törvények mind több néven emlegetik őket. Az izmaeliták kalizokká, böszörményekké, szaracénokká vagy szerencsenekké lesznek, de említenek köztük bolgárokat, besenyőket is, míg nem a királyi pénzverőkről szóló 1232-es oklevél ingerülten összezsapja mindet: „omnes sarracenos... sive sint Ungari, sive Bulgari, sive Cumani, vel cuiuscunque nationis homines,” –szóval már magyarok és kunok is kerültek a mesterségek felekezeteibe.

Kovács lett már az én pataki fiamból is, mire megértettem, hogy az avatott felekezőket fajtázni nem lehetséges. Melyiknek druszái az Iránban máig élő drúzok? „Aba” (ezen ómagyarul!) posztóban járnak, a beginák névadó színében, „beige”-ben, és címerük a holdpofájú balta, amelyet a nagyváradi püspök leánya nyomott Szent László kezébe. Vezérüket, Dzsumblattot mutatta a tévé akárhányszor. Izmaelita hitűnek nevezte magát, prófétája Jézus és Mohamed egyaránt. A gyórsoproni Szerencsen vagy a zempléni Szerencs hajdani szaracénjainak rokonát lássuk bennük, vagy a kálozi, kálósfai, kalászi, kalaznói, kalácsi kalizokét, esetleg a Böszörmények muzulmánjait, az Erményesek, Örvényesek, Ürmények örményeit vagy Nyögér nigereit? S hol maradnak a bogári, boglári, bogádi bolgárok? A szétválogatásukon

bonyolítana, ha még lehet, hogy a titkosok szükségéből más szentekkel települtek össze, például a huszita újrakeresztelők a pataki, dejtei, szakolcai kerekgyháziakkal.

A pápai pártvonal ávósai, a nagytáblás hitművelés megszállottjai sem sokat árnyalták őket a jegyzőkönyvekben. Közös élet, közös munka. Máig ijesztő szóval, hogy sandíthatok hátra minduntalan: nőközösség! Persze ahol nő közös, ott a férfi se privát. Rendőr!

Ahogy időm múlik, úgy fogy a más életén való háborgás kéje, de megértem azt is, hogy természetünkben a párttitkár a jelzések vételére. A jeruzsálemi ispotályosok keresztelovag-rendje, a johanniták, magyarán jánosvitéz kereszturak, akik a karcsai, a kiszombori, a szalonai és annyi más kerektemplom falát áttörték és hosszúzat ragasztottak hozzá a jobb betekintés céljával, azok ugyan a pápa hadosztályai voltak Magyarországon, de nem maradtak meg ötödik hadoszlopának. Mire a németül Chorhermek, magyarul korhelynek mondott kereszturak kiszolgáltak, újabb közősködők ütötték fel a fejüket, azokat ugatták Isten Kutyái, a domokosok, és cserkésztek be a ferences cseribarátok, akikből magukból is hitújítók váltak később. Nincs mit háborgonom. Sok szól a monokultúra mellett korról-korra. Tájnyelvekből szerkesztett országos Bibliát a rác Radicsból lett Károli. Közben lecsukatta erdélyi tájvallásáért a szász Heltérből lett Dávid Ferencet.

Csak most hol vagyunk? Káprázó szemmel fordulok ki a karcsi Isten két összetoldott házából. Magukat kormányzó közösségek kellenének megint. Hiába lobog a hittérítői tűz fennen, az egyházi és állami ötletek elapadtak. A megbélyegzésekben sincs kilométer. Zavart támaszt a majdani történészek fejében. A kereszturak szaracénnak bélyegeztek mindenkit, akinek csak közös szerzeményére pályáztak, hiszen a szentföldi szaracénok sarcolásáról pápai törvény rendelkezett. Miért ne lehettek volna filiszteusok akkor a jászok? Vagy bolsevikok a liberálisok? Jobb ötletek kellenek ide. Édes eszem, tojjál meg!

A karcsa-becschedi téгла-iskola nem sokat ígér, mégis átkelek érte a Tiszán Cigándnál és megkeresem az öreg téglamester keresztfiát. Vakolatlan villában lakik Kanyáron, pályázata volt már több, s „a küldöt péz elfogyot”. Évről-évre. Se látatja, se cigány autonómia. Nagy a „csalárd”, 238 főjéről kell gondoskodnia, állítja a neovajda. Kereskedik és pályázik az érdekekben. A tévé jár, két szálás fia nézi némán, amíg tárgyalunk. Földvásárlás ügyében pályázott leg-

utóbb, hát benéztem már a kanyári polgármesterhez és megtudtam tőle, hogy a községben szabad földforgalom még nincs. Az alapítvány ne ereszkedjen zavaros kárpótlási-ügyekbe. Bérelni azonban olcsón lehet, jót is. Mindjárt puhatolom azt is, odaadnák-e cigánynak valamikori agyaggödreiket továbbbányászásra, és határtakarítást, omlásfák elvitelét engedélyeznek-e a téglaiskolának ingyen. A polgármester rááll örömet, hiszen pénzes alapítványunk a közösséget mentesítené szociális terheinek egy részétől. Bizony nem tettem jól, hogy a polgármesternél kezdtem, olvassa fejemre a neovajda. Pufajkás vagyok. Pénz vagy olvasatlan, vagy sehogy! Az iskoláról se tárgyal így. Csak a tankönyvek belekerülnek félmillióba, mert a téglához ideológiai alapozás kell. Cigánygyerekek nem állnak be ma már rabszolgának, sároznia. Az övéi sem, ez a kettő itt. Nem állítanánk össze a keresztapjával, hármásban józannabb költségvetést? Nem. Sokat ér az iskola elgondolása is, az ő keresztapja pedig nem adja a tudományát akárkinek.

Elnézem a két szép szál fiút. Mit ülnek itthon délelőtt a mozihősök életét élni? Kérdem őket ütdötten, mik lesztek, fiacskáim, mire megnőtök? Hova is nőnének ezek néma párducok már? Apjuk patan elébük és feleli: „Kőműves tanulónak álltak volna, ha kapnak segélyt cipőre.” Van cipő mind a kettőn, nem is akármilyen.

Patak felé azon jár az eszem, hogyan lehetne kiszedni apjuk kezéből ezt a kettőt. Ülnek és a filmhangokon át hallgatják a neovajda hőzöngését. A legrosszabb minták rögződnek bennük két világból. Hogy az van, amit a tévé mutat. S hogy cigánybeszéd pipafüst.

Kiballagok Kispaták határába, az Öreg-Bodrog melegforrásos tavaihoz. Négy-öt éve elhagyottan áll ott a környék régi téglagyára. Biotéglát és cserepet hirdet a kapuján, de órétől hallom, hogy telep csupán. Szakemberei korai nyugdíjukon üldögélnek a szomszédság kocsmájában. Mintha a tulajdon öregapja volna a legfiatalabb is. Iszonyú munka volt ez, mesélik egymás szavába vágva. 80 fokos hőségben a kemence körül! Kézzel mindent! A 15 éve vásárolt olasz gépeket ki sem bontották fólia-csomagolásukból, máig az étkezde pincéjében rohadnak. Persze rohad minden, kemence, kémény, sin és csille, szárítószínek. Tanítanának ők fiatalembereket szívesen, de minek? Régi fajta téglának se kőművese, se vevője. Aki sarat dagasztana mindenáron, annak meg ott az iskola benn Patakon.

Benézek oda is. Új kft. vált ki a megyei vállalatból, Amerikába szállítanak belső burkolatokat. Azt lehet tanulni. A hajdani habán manufaktúrához ter-

mékeiknek semmi közük. Tájéttól, helyi mesterektől idegen.

Töröm a fejem. A dombrádi cigányság túl a Tiszán összeállt három hirtelen szervezetbe is, de vagy az elnök lógott meg vagy az aszály vitte el az uborkájukat, vagy holland teológusokkal szedették föl a krumplit, vagy kiadták a pénzünket uzsora kamatra, és mind odaveszett. Elszámolás? Bizonylati fegyelem? Az Országos Idegenforgalmi Hivatalnál sem ismerik a kettős könyvelést! A Hadügy meg a Belügy, karöltve a MÁV-val talán nem uzsorahasznatot keresett? Cigánykodunk mindnyájan.

Dombrádon a nagy általános iskola igazgatója ismerősként üdvözl. Figyeli kudarcainkat. Hány cigánygyerek jár az iskolájába? 135. Hány végezte el tavaly a VII.-at? 6. Hány tanul tovább közülük? 5. S mit tanulnak? 2 karosszéria-lakatosságot, 3 fonást. Szűk a látóhatárunk már az iskolában. Nyelvi készségük volna gyenge? Nem úgy ismerem cigányaimat. Mikor a szegedi egyetemre jártam le tolmácsolást-fordítást tanítani, épp akkoriban tapasztaltam állami gondozottak intézetében, hogy milyen cserfesek a cigánygyerekek. Szólnának ők nyelveken, mint az apostolok pünkösdkor! Szegedi hallgatóim meg kukák. A kuka tolmács pedig annyit ér, mint a vak rendőr. Inkább tanítottam volna az államiakat. Persze nem engedtek hozzájuk. Azóta már gyermekeikben ismétlik a sorsukat. Inkább világuk a szegényes, vélekedik az igazgató. Szigorú helyettesnője „korai elhálásukban” látja a bökkenőt. Meg mintha a IV. és V. osztály között elfogyna a hazulról hozott szellemi táplálékuk. Akkor marad ki a legtöbbje. Ez gyerekkorom tapasztalatával egyezik. Hatéves cigánygyerekek a kamaszodó gádzsónál többet tudtak a világról. Majd látnom kellett, hogy pajtásom, az utca hatéves bölcse akkor akadt el a szellemi fejlődésben, amikor én rákapcsoltam. De mennyit foglalkoztak a hülye fejemmel! Hanem akikkel itt is foglalkoznak, azoknak a szülei nem szorulnak szociális segélyre – a többiek meg jönnek

A mesterségek elenyésztek, megmaradt a kasztosodás. S a gyerekek sínylik.

be az iskolába és szerte-kürtölik a pénzforrásaikat. Hát akkor mit kezdjek, néz rám az igazgató merően, ha cigány szülő kéri gyereke elhelyezését az osztályból, hogy a szegényebek rossz hatása alól kivonja?

Szomorú, bár nem újság. Kasztosodott a cigányság mindig. Egyik mesterségük előbbrevalónak hirdette magát a másikánál. A mesterségek elenyésztek, megmaradt a kasztosodás. S a gyerekek sínylik.

A kaszt-konfliktusok tapintatos elsimítására és különfoglalkozásra kérek tőlük pályázatot. Két-három lelkes tanerejük talán a tanári kar legrászorultabbja is, hiszen megszűnt a pedagógusoknak fizetett taná-

csi cigányprémium, őket pedig nem téríti el gazdálkodás, üzletelés a hivatásuktól.

A kanyári új iskola igazgatónője másfelől tekint a cigányok rossz iskolázottsági arányára. Korai elhálás? Ugyan. Fogalmi világuk szűkössége is következmény csupán. De egyre általánosabb. Akik óvodába nem jártak, iskolára éretlenül kerülnek az I. osztályba. Az „alatt-fölött” viszonyításával és a színekkel is bajban vannak, ha cigányok, ha nem. A tanítói jóindulat talán többet segíthetne, ameddig felössze nem érnek. Milyen jó volna cigány tanító.

Igazán? Lakatos Erzsébetnek hívják a csupa tűz, csupa báj igazgatónőt. Tudom, nem tudom? Besandítok, visszakandikál. Itt járt iskolába, idősebb kollégái még tanították. Hát idecsábítanak a pataki főiskola egyetlen cigánynövendékét, Kanalas Ottiliát, vagy nevelnének maguknak, mint ahogy... Ezt lenyelem. Együtt járt a mostani cigányszülőkkel, könnyebben óvodába csalogatná a gyerekeiket, hogy az iskola küszöbét egyenlőbb lehetőségekkel léphessék át. Ha a dombrádiaknál a felső tagozat a bukógát, ők pályázzanak arra. Itt meg pályázzanak iskolájuk nulladik évfolyamára. Lehetne akár az autonómia nulladik évfolyama is, ha alapítványomat érdekli a két iskola versenyeztetése –épp ott, ahol eddigi próbálkozásait veszekedés és megmosolygás kísérte.

Pácinban, Karcsától egy futamodásra a helyi cigányszervezet a község polgármesteréhez fordult pártolásért nyomban, amint sertésneveléshez, földgazdálkodáshoz, földbérletéhez pályáztak pénzre. Méghozzá úgy láttam, a polgármester írógépén, polgármesteri szövegezéssel. Kaptak is kamatmentes kölcsönt, amiből viszont autót és kereskedelem lett, nem mezőgazdálkodás. Amivel a Parlament támogatta őket, az is homokban futott szét. S ez a Barati Attila polgármester a Szlovákiára tekintő határán túli Nagykövesd polgármesterével együtt fogott éhségstrájkba határátkelőért, de közben is levélben dicsérte nálunk a cigányait és falazott nekik újabb törlesztési halasztáshoz. Miféle lehet? Nevét latolgotam. Volt morva telep Pácin vára alatt a tatárdúlás után, de még a nikápolyi csata idején is. A morva újrakeresztelők pedig „bratri”nak szólították egymást. Barati. Aztán a csallóközi 12 (Göncöl-, Királyfia-, Kulcsár-, Moróc-, meg a többi) Karcsa községtől nem messzi Bazin, szlovákizált Kupeczky Jánosunk szülőhelye, korai arany-ezüstbányászok, majd flamand takácsok, végül francia hugenották fészke... Talán éppen Pácin keresem az új autonómiához?

Mintha Barati Attila dr. is régvárt emberét üdvözlőné bennem. Nem pénzünknek szól a mosolygása – pedig ha a cigányok házához áll, a község házához is áll – hanem a jövő-menő ügyfeleknek mind, szolgálatra készen. Községházákban országsszerre látom, hogy az önkormányzati választások sikerültek. Hanem ez a polgármester úgy fest, mint egy pataki kollégista a jó szüretnek idejéből. Nem is lép meg amikor látogatásom után egy hónappal Az Év Em-

berének jelöli köztársaságunk elnöke. Magyarazza nyomban, miért rúgta össze a port a cigányok két sátorlaja itt is, s hogy mostani vajdaasszonyuk, az talán lenyelte a kocsit és lenyúlta a parlamenti segélyt, mégis becsületes nő, mert amikor a pénz elfogyott, tőle kért disznóhizlalásra baráti kölcsönt, majd napra visszafizette.

Kíváncsi vagyok, miért az éhségstrájkig égető a határnyitás. Csak nem a rokonokat látnák olyan sűrűn? A 40%-os munkanélküliség miatt odaát, s mert a kenyéradónk, a Herukon-Henriette magyar-francia konfekciós vállalkozás varrőzeme terjeszkedne a még olcsóbb bérek övezetének, feleli. Hm. Régi európai lelemény. Az egyház az eretnek vándoriparost faluba száműzte, az adót nem fizető városi patrícius, a fukar Fugger meg kiadta nekik a munkát szakmányba és az adózó városi céheket tönkretette. Ahol nagyobb bérekért nem sztrájkoltak, ma ott biztonságban a tőke és enyhül a helyi munkanélküliség. Ideig óráig. Mert telephelyükön, ahonnan kihelyezik a munkát, ott nő az állástalanok száma fenyegetően. Európa=MTV+Bourbonok. Carlo de Benedetti, az Olivetti vezére tanácsolja kollégáinak: „Vagy külföldre viszitek az összeállítást, vagy lehúzzátok a redőnyt.” S ha Pácinból vonul az összeállítás tovább Nagykövesdre, onnan meg a Kárpátaljára, akkor? E pillanatban, feleli a polgármester, mégis a határnyitással járó hivatalos és félhivatalos élethelehetőségek számítanak. S látom rajta, hogy azt gondolja: nem annyira a piacról élünk, inkább zsebből.

Felét mondja, felét hozzágondolom. Alighanem jogász a szőke hajú, szőke szemű fiatalember. Az esze acél, a szíve vaj. Jönnek, intézkedik, aztán ott folytatja, ahol elhagytuk. Neheztelés nélkül mondja el, hogy községnek 1700 lakosából 300 a cigány, de a munkanélküliség meg a szociális terhek fele-fele arányúak. Hiszen most is könnyítenénk mindkettőt, nem igaz?

Ha nem súlyosodnak maguktól is. Fönn nemigen beszélnek még, de idelelni jó tudni, hogy Németországban tavaly a munkanélküliség nem teljesen 1/6-ával nőtt, de a ráeső költségvetési teher 1/3-ával lett több. Kevesebb munkáskéz teremti elő a rávalót évről-évre. Egy ország iparának évi 2,5%-os növekedés kellene, hogy munkanélkülisége ne nőjön tovább, így számolnak a közigazdászok. De ha megtörténne a csoda, és az ipar nekilódulna, akkor jelenlegi munkaerejének mindössze 38%-ára lenne szüksége, állítják ipari szakértők. Mert a növekedéshez szerkezetváltás kell. Ahhoz pedig pénz, ami nincs válság idején. Vagyis Európának, mondják bölcsen, együtt kell élnie a munkanélküliséggel. Ebből következik, hogy Pácinak a maga munkáját kell megtalálnia. Kérdem mindjárt a közhasznú munkákat.

Viszi a gázprogram, sóhaj. Hallom a sóhajból, hogy csak egy kis csetepaté támadjon a sokezer kilométeres gázcső mentén Nyugat-Szibériától idáig, és az önkormányzatok széles e hazában árokba te-

mették a pénzüket. Az oroszoknak sincs mit fektetniük a földgáz kitermelésébe, így aztán durranás nélkül is lesz drágulás. Miből fizetik majd a pácinak?

Falugondnokuk van-e? Megkönnyebbülten újságolja, hogy sikerült pályázniuk külső tanyáik lajtos vízellátása érdekében, és olyan ezermestert fogtak a tisztére, aki a külsőtanyai cigányokkal cseperedett és foglalkoztatja őket, ha teheti. Lehetne-e, hogy a gázprogram munkálatai során jusson szerep a cigány bandamunkának? Lehet és kell is, hangzik a polgármesteri válasz. S volna tere a közhasznú munkának bőven. Csakhát most gáz van.

Olvasom, hogy a minap Újheiyen, polgármesteri találkozójukon tárgyalták, országgyűlési képviselőjük és a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium politikai államtitkárának jelenlétében, az ivóvízbázis megőrzését. Az ivóvíz hálózata kiépült ezen a vidéken, azért a csatornázáson a sor a törvény rendelkezése szerint. Egyebütt is. Helyi és országos lapokban a megszorított önkormányzatok csatornázásra szóló versenytárgyalási hirdetéseit olvasni. Költségvetésük azonban kivérzett a gáz- s néhol a telefonprogramon, azért jóakarukat hirdetik inkább. Sok kilométeres vascsatorna – és merre tartson? Ha illesztéseiket szétrázza a forgalom, a talajvízszennyező elszívárgás majd akkora lesz, mint a pöcegödörké, mire a csőrendszerrel is drágább tisztítóüzemig eljutna a lé. S az nem bír veszélyes nehézfémeivel. Ülepített iszapját is kell helyezni. Keresik a pestiek is a helyét, hiába.

A polgármester bólogat. Bizony szippantanak és ülepítenek a falun kívül ők is, csak hogy a negyedszázada épült ülepítők megteltek, maholnap nincs tovább.

Előhozakodok a nagyágyúmmal. Utaztatom mindenüvé és alig várom, hogy elsüthessem. Megoldható a szennylé gondja méregdrága csőhálózat nélkül. Nocsak! És megtisztul rövidebb úton, mint a vascső útja a tisztítóig. Tisztítótelep sem kell hozzá. Halljuk! Nádast kell telepíteni, nyíltszíni csatorna mentében, s a gyökértere kiszűri a szennyet, élővé teszi a vizét. Minő véletlen, van is nálam néhány a nemzetközi szaksajtó cikkeiből! Úgy dugom az orra alá, mint mosoly-albumát az újdonsült apa, és áradozok az élő vizekre visszatérő élővilágról, kígyókról, békákról. Még a béka lencsésjéről is, hogy óvja az alga-robbanástól, és mire megemésztí a mosóporok foszfátját, éppolyan megbecsült takarmánya a tenyészállatnak, mint a vízjárta vidékeken valamilyenkor. Az is volt, helyesel a polgármester.

Még egy dobás. Az Egyesült Nemzetek legújabb jelentése a világ harminc országát sorolja a veszélyes víz helyzetűek közé, jobbra sivatagiakat. Európából csupán hazánkat. Sivatagban beszélgetünk Európa

mélyföldjén, hol vizei összefolynak és a haladás folytán mégis szomjhalál fenyeget. S a románok meg a ruszinok most tervezik még közös tisztai erőműveiket. Mi vizet fogyaszt Pácin? A polgármester köbméterekkel nem szolgál, de látja, hogy ami most elfolyik, abból mind haladás lesz, sivatag, ha meg nem tisztul. Esznek halat? Ettünk, ameddig a Karcsa-ér horgászparadicsom volt, azonban az utóbbi években talán éppen a horgásztanyák nádirtása miatt

nem tisztult már a víz, kortorni kéne. Vagy náddal telepíteni, buzdítom. Mert búzakivitelünk kínlódik immár hagyományosan, hanem a hortobágyi vagy a fertői nádexport virágzik. S a hitványát, amit eladni nem lehet, abból szecsckázva nagy cukortartalmu, értékes takarmány lesz. A többiből sajtolható biobrikett, évente pótlódó olcsó tüzelő, fűtő

értéke a barnaszénével vetekszik, ként nem bocsát, hamuja nem szennyez. Igaz is, a karcsiakat kotorcásoknak, gyékényevőknek csúfolták, nekünk meg halászgém díszlett a címerünkben, és a disznók is halon hízott! Most meg örülünk, amikor a község háza előtt nyáron megáll apró dudálásokkal egy tisztaháti halkereskedő! A portékája elkél tíz percen belül. Lám, az életösztön. A hal az agy tápláléka, tartják az angolok. Ahol halat esznek, ott a golyva is ritkább meg az öngyilkos is.

Van-e közbirtokosság? Az nincs. Jó három évig a Parlament se akarta tudni, hogy volt valaha, valahol. Közben a téesz nevesített, kimentett, és már a közlegelőnk sincs meg. Erdőbirtokunkról jobb nem beszélni. Csak hát közbirtokosság volt a nád is a Bodrogközben, mondom, s a nádhaszna részarányosan osztott jövedelem, a halászás jogával meg a vízmenti állattartásával együtt. Akik a pöccével nem szívesen bíbelődnek, azokat érdekelné talán a haszna. S ha szociális segélyen lévő családok házi sertésnevelését a polgármester úr gyámolítaná megint pótlásként, mindjárt több kitarásuk lenne a munkához..

Tudja-e, néz rám merően, hogy ez nem a tanácsadó úrnak jutott az eszébe, hanem annak, aki disznót hizlal a kölcsönömön? Ezzel hozta a pénzt: „Ha ölnék többet, kiméretné-e a polgármester úr? Olcsóbban adnánk.” Együtt csodálkozunk.

S ha a gazda kívágná a tehénkét, mert drága a tartása, tejét meg hol beveszik, hol nem, átvinné azt is a kezdő városmajor és a közhasznú munka egy részét tejjel fizetné. Vagy iskolatej jutna belőle olyan gyerekeknek, akik evéshez csak napköziben jutnak. Meg lehet akasztani a bolti drágulást így. A helyi észjárás pedig serkenteni. Állami orvoslása efféle bajoknak nincsen, még kevésbé közöspiaci. A brüsszeliek mostanában helikopterről figyelik az Európai Unió gazdáit, s amelyik megszegi a művelési tilal-

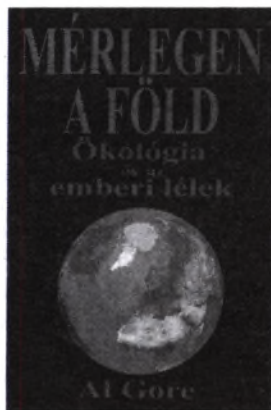
mat, attól megvonják a támogatást. Mennyi lesz egy liter tej, mire Európába érünk? S mivel hitegetik azokat, akik máris Európát szenvedik? Japánba érkezéssel? Mintha Pácinban azt ígérnék, hogy számítógép-vezérlésűvé alakítják a varrógépeket és nem lesz munkája senkinek.

A polgármester derül-borul, de már úgy látom, nemhogy nádat telepítene, fogathatnék vele madarat is belevalót. Közhasznú munkával éleszteni az elmérgezett határt! Persze, éljék azok, akik sziktólszálytól mentik! Megterem benne az egy akarat is. A jövőt ő különben is a cigányság együttes munkájában látja, bár, tisztesség ne essék, az alapítványi pénz nemigen segített hozzá. Nem a legigyekvőbbek meg nem is a legrászorultabbak osztoztak rajta. Pedig a pácini cigányság gyökeresebb és hagyományát őrzőbb a cselédsorból kinőtt kései magyar nagycsaládoknál. Mintha az ő muzsikás együttesüket hasonlítanánk a vendéglői zenéléshez. Klarinétozni tanult a polgármester 12 évig, élükre állt a tudományával és segítségükre lehetett szerzeményeik hangszerelésében is. Nyilvános bemutatkozásukat mégsem zenei sikernek tekinti, hanem az együttélés határkövének. Közirtokosnak való lesz Pácinban bőven.

Bőven. A cigányok kárhoztatott szaporodása a természet pazarlására emlékeztet. Tehetségem felől elszaporodhattam volna én is, akár a csótány a lakómezőgörzében. S hogy nem így történt, azért nem a búra termett időt okolom. A nőket sem intettem, hogy ne

szülj rabot, te szűz. Minálunk az egy-két gyerek dívott. Hanem azokra vigyáztak. A cigányoknál tíz-tizenhétből volt nagy elhullás. Mi olyanok vagyunk, mint a püspökhatvani Hungapig, ahogy a „Wall Street Journal”ban olvasom már itthon. A Hungapig egy szál tarka virsli négy lábon. Viszont EUROP-minőségű. Hústartalma 6-8%-kal nagyobb eddig elköltött disznainénál, azért mezőgazdaságunk vezérkara „Hungapig” tenyészsüldőkkel és számítógépes ellenőrzéssel zárkózna fel az európai országok minősítéséhez. Így is tíz év kell az ágazat feltornásztatásához, jósolják. A felemelkedés pácini útján a cigánygyerek letör egy száraz ágazatot és nem egyet csap ki dagonyázni a nádas feredőbe, hanem tizet. Nem lesz virsiliformájú, és a természet válogat majd belőle, nem kell antibiotikumot etetni vele, se fogamzásgátlót. Mert azt ugyan meg nem tudni az amerikai tudósításból, hogy a püspökhatvani példány kilójának ára hogyan fest takarmánya kilójának arányában, de az kiderült, hogy kifutójába lépve vegyi lábtörlőn kell keresztülmennie a látogatónak, éppúgy, mintha a hajdúk struccainál tisztelegne. S a drágább módszer végén a kietlen agrársivatag, ahonnan a központ felé tekint szomjasan, aki még nem vándorolt el a központba, hátha pályázott pénz, visszatérítés, valami Európa mégis jön.

A tanulivalót a természet dús öle rejti, írta Comenius Patakon. Egyességet a szenteknek, akik szavából értenek.

AL GORE: *MÉRLEGEN A FÖLD*

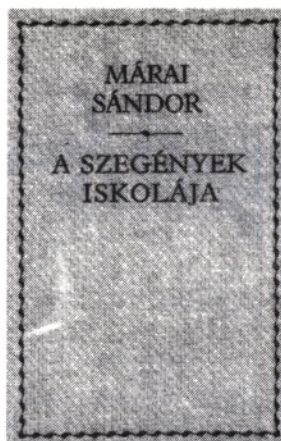
(Föld Napja Alapítvány 1993, ára: 360 Ft)

„ A civilizáció építménye elképesztően bonyolult, ám ahogy egyre kifinomultabbá válik, mind távolabb és távolabb érezzük magunkat földi gyökereinktől. Bizonyos értelemben létrejötté óta maga a civilizáció is úton van a természet világától a mi természetet utánzó, olykor dölyfös elgondoltságainkat tükröző, elgépiesedett, egyre mesterségesebb és szabályozottabb világunk felé. Azt hiszem, nagy árat fizetünk ezért. Útközben elvesztettük azt az érzésünket, hogy mi is részei vagyunk a természetnek. De vajon valóban olyan egyedülállóak és hatalmasak vagyunk, hogy felette állunk a Földnek?”

„Már sok éve buzgón keresem az igazságokat magamról és az életemről, sokan mások is ezt teszik ismerőseim közül. Még sohasem kérdezték meg ennyien, hogy kik is vagyunk és mi is a célunk. A fundamentalizmus feltámadása a nagy világvallásokban, az új spirituális mozgalmak, ideológiák és a legkülönbözőbb formájú és fajtájú kultuszok elburjánzása, a New Age doktrínák népszerűsége, a különféle kultúrákból származó világmagyarázó mítoszok és történetek jelenlegi bővölete – mind-mind azt bizonyítja, hogy a modern civilizáció valóban spirituális válságban van, és úgy látszik, ennek oka valamilyen üresség és a spirituális cél hiánya.”

A jelenlegi amerikai alelnök dokumentumok, tudományos eredmények és szenvedélyes tapasztalatainak felhasználásával igencsak izgalmas számvetést készített globális környezeti gondjainkról, nemegyszer megragadóan személyes hangvételű stílusban, élményszerű hasonlatok és analógiák sorával szolgálva.

MÁRAI SÁNDOR: A SZEGÉNYSÉG ISKOLÁJA
(Akadémia Kiadó, Helikon Kiadó, 1992) ára 352 Ft

„Kis művem hézagot óhajt pótolni. Mint gyakorló szegény régen kutatok már olyan kézikönyv után, mely használati utasítást nyújtana a szegénységhez, megmagyarázná, hogyan lehet ezt az állapotot méltósággal és idegösszeroppanás nélkül elviselni, s az élet válságos és kínos pillanataiban tanácsokkal látná el a mérsékelt jövedelmű embereket.”

„Engem már 1928 májusában figyelmeztetett egy élénk szellemű, kitűnő megfigyelőképességgel rendelkező, idősebb úr egyik budai kávéházban, hogy az állatok is szegények. Ez meglepett. Mint a nagy igazságok mindig, ez az egyszerű megállapítás is figyelmeztet rá, hogy a szegénység titkát ne a beszajkolt elméletek szótárában, hanem a valóságban kezdjük keresni, s egyszeriben el is képedünk, mennyire más igazi természete, mint ahogy mi szeretnők, hogy legyen. Ha meggondoljuk, hogy a hangyák, méhek és természetek kivételével nem akad egyetlen élőlény sem az élők világában, amely a vagyonszerzést életfeladatának tekintené vagy éppen ragaszkodna az akár munkával és szorgalommal, akár nyers erővel és csalárd fondorlattal megszerzett javaihoz, egyszerre félre nem érthetően látjuk, hogy a szegénység természetes állapota a teremtménynek, s még a fent említett rovarok is inkább csak valamilyen unalmas és kényeszerű társadalmi szerződés parancsszavára végzik el a vagyonyűjtés egyhangú

munkáját. Nehéz elképzelni is, hogy például egy oroszlán, melynek föltétlenül van annyi ereje és energiája, vagy egy hiéna, mely tud olyan kétely nélküli lenni, vagy egy farkas, mely tud olyan vérszomjas lenni, mint mondjuk egy középtehetségű, örvényes, cukorhajos és a szakmában fent említett tulajdonságok összeségéért elismeréssel emlegetett bőrgyáros, ne tudna vagyont gyűjteni, ha akarna! De éppen az, hogy nem akar, még a hiéna sem, mely a legrendább állat, s köztudomásúan dögöt eszik ugyan, de például álmában sem jut eszébe, hogy a dög zsiradékából szappant is lehet főzni s a szappanból vagyont lehet szerezni – éppen az a teljes közhöny, melyet az állatvilág kimagasló egyéniségei s kulija egyaránt kimutatnak a vagyonszerzéssel szemben, meggyőzhet minden gondolkodó embert arról, hogy a szegénység olyan természetes légköre minden élőlénynek, mint a levegő, amelyet beszív.

SAJNOS, MÁR CSAK ITT-OTT, ELVÉTVÉ KAPHATÓ...

**CSALÁD,
GYERMEK,
IFJÚSÁG**

Szerkesztőség: 1032 Budapest, Zápor u. 45-47.
Postacím: 1300 Budapest Pf. 23.
Tel/fax: 1887-104
Bankszámlaszám: OTP Bp. III. ker. (218-98031) 504-3089-8

A magyar család-, gyermek-, és ifjúságvédelem szakmai folyóirata kéthavonta jelenik meg. Nem kötelezzük el magunkat egyetlen gyermekvédelmi irányzat mellett sem. Az optimális megoldásokat, a legeredményesebb formákat, a segítség legcélszerűbb módozatait keressük. Szeretnénk részt vállalni a bizonytalanságok megszüntetésében, a család- és gyermekvédelem döntéshozóinak befolyásolásában. Lapunk nyitott: minden hasznos, gondolatébresztő javaslatot, kezdeményezést szívesen veszünk és érdeklődéssel várunk.

Ön is érdekelt – legyen a szerzőnk, olvasónk, támogatónk! Kérésére lapunkból ingyenes mutatóványszámat küldünk Önnek, ismerőseinek, barátainak, és számlával társított átutalási postautalványt is mellékelünk az előfizetés megkönnyítése céljából (egyes szám ára 125 Ft, az éves előfizetési díj 600 Ft. A szerkesztőség levelezési címe: *Család, gyermek, ifjúság*, 1300 Budapest, Pf. 23.)

Megjelent

az **esély**
1994/2-es száma

A TARTALOMBÓL:

Herbert J. Gans:

Háború a szegények ellen

Széman Zsuzsa:

Az ipari vállalatok munkaerő-politikája és az idősek

Kotász Zoltán:

Beszélgetés egy polgári szolgálatossal

Bill Jordan:

Szociális munka a gyakorlatban

Az ESÉLY kapható a nagyobb könyvesboltokban Budapesten.

Előfizethető a szerkesztőségben.

Címünk: 1088. Bp., Múzeum krt. 4/b-c. ELTE
Szoc. pol. Tanszék. Tel.: 266-98-33/2298 m.

Előfizetés egy évre 480,- Ft.

Egy szám ára 80,-Ft.

Vonatkígyók

Beszélgés közben folyt a szó a jóságról,
Szídtuk a gyávát, a gonoszt.
Rohant a vonat, értelmes cél okából,

Kígyók hintázó díszterme volt.
Zörgette üvegek zárait,
Talpakat hintáztatott.
És álom részegítette álmok bábjait,
Voltunk – a föld szirtjei. S a
Szomszédok sugdolózása vitt

Vas kúszású kígyó futó összhangjaiba.
Fölriasztott a rémület. Csillogtak, úgy rémlett,
Kopolyúk az üveg homályaira.

Néztem. Megremegtünk, noha egyőnk sem félhet,
Fényes volt a kegyetlen élek rendje.
Úgy, szárnyas kígyó! Halál,
pestis vagy tigris nézett

A sápadt rémmel szembe; a látszat ijesztett minket
és ringatott egyre.
Büszke nevet, népet, méltóságok gerinceit,
Mindent tiport a látszat, fölöttünk begyeskedve.

Ezt látva obulusok emlékeit
Idéztem meg, örömeit szigorú istenszemeknek,
„Mi hasznunk – kiáltottam föl –,
hogyan újra élénk vetítéd

Nagy ünnepélyét a kígyó feletti győzelemnek?”
Ahogy a borzadály vagy a buta tréfa teremtője
Öltötte fel alakját, arcát földalatti rémeknek?

De épp akkor csöpp lábacskaik tűntek előmbe,
Ahol a futás pályája lezárult.
E röpke pillanatokba akkora aggodalom tört be,

Hogy máig emlékszem arra is, ami fölénk tárult.
A magas hegygerinc, a havasok távoli
Hídja a hullőre mint széles fedő ült.

Emberek különféle járványai
Mint erezet a pikkelyek hajlatán.
Halál és pusztulás szálnalmas vonalai

Kígyóztak, mint borostyánok, a has falán;
A fej ítélőbírája a nyitott könyvvel
Mint sörény a versenyló homlokán.

A pillanatok folyama meghajlította a szörnyet.
Most gyűrűként rángott, majd ménként, aki ágas-
kodott, mint a gyertya
Rátapadtak bilincsei a szemérmetlen földnek.

Pontos találkozásra készen torkát is tátotta.
A tövis-háló csillagokkal bútorozva rám-
ljesztett, sirtam is, de nem kiáltva.

Az utitárs a hajszerű könyvet lapozta már,
Fekete holló, a hullőre szállva,
Bogarak ezreivel a tüske-karám.

A szárny erős kaftánja
Valakit az égben tövissel ijesztett és ütött,
s a hajnal
Is fénylett, mint tigrisszem vágott seb hasadékába.

És utastársam felkiáltott: Baj! Baj!
És nem voltak szavaim, a szomorúság elragadott.
Barátom arca tele váddal és szálnalommal.

Véltem, mi, emberiség lovon, keressük a torkolatot,
És ő kígyószárnytól megfeszítve
Fogak rémisztő csontjaitól csillogott.

Majd szaladt messzire, búcsút se intve,
Hogy adjon a testnek elegendő lendületet
És az ő mozgás hulláma segítse.

Gyilkosság- és vackolódás-vágy elegyedett
A szemekben, mintha sárga függöny mögött
Veszekedést rejtegetnének az emberek.

← menekülés

Hirtelen, gyorsan szemünk körözött.
Bágyadt szomszédainkra nézett:
Unalom és horkolás mindőjük között.

Álmosság és beszéd, hódolat néktek.
Én emlékszem, aki kardot rántott,
A vitézre, a kígyó ellenében.

Döfött. A lég a hulló szagától, a rét a vértől ázott,
Élettelen tetem zuhant a lábak elé,
Vért bugyborogtak nyakán a sötét nyílások.

De a szív az ősi példával nem élt.
Ezalatt a szörny céltalan lökésekkel
Valami különös célba ért.

És guggolva nyakát kinyújtotta. Rajzó éhségekkel
Gyötörte-kínozta magát. Ki is mondta:
Valami tisztálkodási szertartást fejezett be.

Felénk fordult – én váltam félholtra!
Szorongatva és ropogtatva az álmos szomszédot
Megette. A kígyó az ügyvédbojtárt fölfalta!

A kopár mezőség visszhangzott
Az áldozat nem-emberi jajain.
A sűrű és tüskés állkapcsot

Lassú élvezet mozgatta a halott tagjain.
Szomszédaimat dajkálta az álom,
S egy-egy eltűnt elődje nyomdokain.

„Talpra! Baj van! Talpra! Elveszünk!”
– én egyre kiáltom,
De egy sem hallotta meg elbűvölve a horkolásban,
Elvitte őket az álom.

Akkor az elbeszélésben megálltam,
A vonathól kivettem magam.
Majdnem megvakultam a fenyőágban.

Bokor rejtett, hogy mentsem ami van,
Vitéz példámat csak egy társ követte.
Óvott a nap, a luc, az éjszaka.

Megbújtunk a sűrű fenyők övezte
Zugban. Kihúnyt rémület fészkei.
Őrzött minket az igazság kegyelme.

Közben mint a kígyó élelmei,
Fölfalattak földünk szegényei.

**Kelemen Tibor nyersfordítása alapján
Turcsány Péter fordította**

Szirmai Imre

EGYETEM- METEYGEB

Tractatus psychologico-illogicus

Tertia Kiadó, Budapest, 1993., 143 lap, ára 342 Ft.

Szirmai Imre doktor a pesti egyetem Neurológiai Intézetének tanszékvezető professzora lett. Beiktatása után, első tisztelgő látogatásom alkalmával már ott láttam íróasztalán könyve korrekturáját. Belelapoztam és elszörnyedtem. Hiszen ez az Egyetemi Intézetek Összehasonlító Viselkedéstana! Hogy merészeli? Meg se melegedett még a tanszékében!

Nem hangoztatja ő, de kiderül a napnál világosabban: az Intézetek tudós férge is állat, akár az, amelyik ketrecében kísérletre vár épp ott. S az oktalan állat, ha ketrecbe zárják többedmagával, viselkedik úgy, mint az okos tudós, ha többedmagával zárják intézetbe. E szembeötlő hasonlatosságra csupán az ajánlott irodalom jegyzéke céloz, az etológia és szociobiológia nálunk szinte titkos klasszikusaival, Konrad Lorenz, Robert Ardrey és E. O. Wilson műveivel.

Mikor már a könyvet olvashattam el a cím ajánlása szerint, először EGYETEM, elejétől a végéig, majd METEYGEB, végétől az elejéig, csillapodtam. Ha egy ötvenéves férfit pályája delelőjén beiktatnak mondjuk a pesti egyetem elméleti matematikai tanszékének professzorává, és első könyve, amit a taláros szertartás után az asztalra tesz, az arról szólna, miféle hízelkedéssel és csalással (csak a Költőt idézzük!) jutott idáig a tudományos ranglétra és az egymásnak támasztott intézeti ranglétrák megmászásában – akkor bizony a professzor úr a fészkebe piszkít. Neurológusnak viszont státusharcába vág az élveboncolás. Ha tudományos státusharcának évtizedeiben nem tett szakszerű megfigyeléseket a státusharc természetéről, neurológusnak sem sokat ér. Ha tett, de megtartotta magának, vagy éppen franciául írta meg és pornográf képek alá süllyeszti professzori íróasztala mélyére a vihogó utókornak – akkor annyit nem ér, mint egy ijedős kritikus.

Szirmai professzor könyvét tehát szakkönyvként kell forgatnunk, mint ahogyan remélem a tyúkok forgatják T. Schjelderut Ebbe 1922-ben napvilágot látott művét a tyúkudvar csipkedési rendjéről. És ugyancsak remélem, tyúkeszükbe vésik a norvég tudósnak véres státusharcukból leszűrt következtetését: „A világot zsarnokság forgatja a sarkában: a lét minden nyilvánulásában benne a zsarnokság.” Egy mondat. Egy törvény. A zsarnokság nem átmeneti idő két szabadságharc között. A szabadságharcok is csak pillanatok az állatemberi csatapiacgazdaságban, végül a zsarnokság mindent legyőz.

Nem is ám a szerelem! Ha akvárium vizét hűtjük annyira, hogy halai a szerelemlől úgy felejtkezzenek el, mint a tanszemélyzet az intézetben, attól még státusharcukat mondjuk a professzorságért zavartalanul vívják tovább. Hódoltságunk korában efféle tételek nem válhattak ismertté nálunk, bár a demokrácia zsarnokságának országaiban sem fordítottak a közgondolkodáson. Aki a három ajánlott tudóst megjelenésük idején, huszonvalahány éve olvashatta, ujjongott, hogy kezdődik végre a huszadik század a százhatvanvalahány évesre nyúlt tizenkilencedik után. Aztán dehogy kezdődött. S már azt is látni, miért nem. Ha teszem azt, én a félszívemmel azért szorított Szirmai professzornak, hogy jaj, csak valami baja ne történjen, kívánságom érthető úgy, hogy bár a könyvét ne olvassá senki, maradna hatástalan. Ha igazán megértik az előtte járt három tudóst, akkor sem a huszadik század kezdődik el, hanem őket szedik miszlikre.

Szakkönyvét Szirmai professzor az Elsőknek ajánlja, a státusharc bajnokainak, azoknak a zsarnokoknak, akik idejük fogytával, már a hűdésnek tartóan, de éppen ezért az örök Hivatal számára a leghasználhatóbban kerülnek az élre. Továbbá ajánlja a

feleségének. Kitetszik ebből, hogy akadnak az összehasonlító viselkedéstan birodalmában nagyobb hatalmak is az Alfának nevezett tyúkudvari győzteseknél. Például a gazdasszony, aki késsel a kezében kimegy szétnézni vasárnapi ebédért.

Az Elsőknek, Alfának győzniük csakis Másodikak és Harmadikok, Béták és Gammák fölött lehetséges. Tudja ezt a neurológus hivatalból, ezért jön a találkozónkra olyan micisapkában, amelyet én ugyan a fejemre nem tennék. De velem szemben nem Alfa ő. Én a barátja vagyok, mint látni a megjegyzésemből is. Nem Alfa ő az utcán sem, s főként nem a Hivatal előtt, mert az csupán a legjobb hírközvetítőt tekinti benne. Bölcsen. Japáni viselkedésvizsgálók majomhordák közt fordították volna meg azt a hírt, hogy a cukor jó. Azért adtak az egyik horda Alfájának, a másik Gammájának. Az Alfa teljes hordája megjelent három órán belül újabb cukorért, a Gammáé csupán három hét múltán.

A szerencsétlen végű társadalmi darwinizmusra tekintettel tilos máig az emberre vonatkoztatás az állattársadalmakkal foglalkozó biológiai tudományokban. Szirmai professzor fordít a tilalmon és csak az Elsőket boncolja illogikus szikéjével, az Alfák mintha nem is volnának. Húsz év távolában már, hogy intézeti karrierjére vonatkozó visszatérő kérdésemet e szóval hártotta el: „Darutánc.” Mégis, ha a biológia szóba hozta, eltűnődhetünk a könyv olvastán, hogy az állatvilágban, ahol nem kinevezéssel és nem demokratikus választással jutnak felelős vezetőkhöz, vagyis Alfákhoz, milyen tulajdonságaikért emelik zsarnokként maguk fölé? Miről ismerszik meg az alfa hal vagy majom-alfa? Erejéről, bátorságáról, áldozatkészségéről? Küldetéstudatáról vagy éppen simulékonyságáról? Netán ő az Első Sumákoló? A faj versenyszáma válogatja az etológusok szerint. Az egyik Alfája ilyen, a másik olyan. Akadnak köztük elvélve Első Hazugok is, bár olyan

állatfaj nem ismert, amelyik saját magának is hazudna. Ha az Isten nagy állatkertjében egyetlen vezető tulajdonság megnevezésére szorítják őket, kibökik: a jellem az. Nem antropomorfizálnak-e véletlen? Hát nem, ha Szirmai professzor sorai közül olvassuk ki az emberi, intézeti Első erkölcsét: a fondorlatosságot.

Jó tudnunk akkor, ha a hálapénz csúsztatójának gyenge alkuhelyzetébe kerülünk. Mert ugye nem fejtettük el, hogy akik ebben a könyvben státusharcukat vívják, azok az orvosaink? Harcuk szertartásos bonyodalmait tekintve miránk voltaképpen nincs is szükségük. A bonyodalmak közepette mégis meg kell keresnünk a magunk tanulságát. Kerülhetünk orvoskézre előbb-utóbb. A kritikus sem úszhatja meg azzal a gyakorlati tanáccsal, hogy tessék szíves egészségesnek megmaradni, ameddig csak lehet. A tárgyhoz mérten fondorlatosabb tanács már, hogy a beteg válasszon magának buta orvost, aki Szirmai professzort ésszel föl nem érheti. Van választék. Megfontolandó az is, hogy inkább csinos, fiatal és naív orvosnő fogja le az ember szemét, mint a státusharc veteránja. Ezek persze hirtelen tanácsok elesetteknek, tehetetleneknek, akik már semmiképpen nem ülnének le sakkozni Machiavellivel. De aki még fiatalsága virágjában választja hivatásul a betegséget, az akár ráverheti a partit egy intézeti Elsőre is, ha a könyv vezérfonala nyomán lát a dolgához.

Nem is csoda, ha az elmúlt néhány év során a bizalmunk megcsappant az egyetemi orvoslásban. Egyre többen folyamodnak a természetgyógyászat, csontkovácsolás, ráolvasás, ördögűzés és elátkozás új tudományaihoz. Azonban sokasodnak az információk. Ezek az új területeken is hamarosan megkezdődik a küzdelem az álhírért, álnévért, tehát Elsőkre lesz szükség. A babvetés begyete a kertek alatt.

Bartos Tibor

FIGYELEM! NEM MINDENNAPI ÁLLÁSLEHETŐSÉGEK!

1. Kultúrtörténeti **expedíciós kutatócsoport** főállású illetve részfoglalkozású **munkatársakat keres itthoni és/vagy utazó munkára.** Az expedíciók úticélja Belső-Ázsia. Orosz tárgyalóképes és lehetőleg török (esetleg angol vagy német) fordítói szintű nyelvtudás szükséges!

2. Ugyanez a kutatócsoport főállású ill. részfoglalkozású, – itthon dolgozó– általános rendszerszemlélettel, számítástechnikai ismeretekkel rendelkező **munkatársakat keres szervezői feladatok ellátására.** Olyan emberre van szükségünk, aki figyelemmel kíséri a számítástechnikai élet történéseit, újdonságait, önállóan dolgozik, kreatív, nagy teherbírású, képes átlátni a csoport munkáját.

A szerves műveltség és az *egészséges életmód* iránti érdeklődés előnyt jelent mindkét állás esetében.

Az önéletrajzokat „Sziklarajzok” jellegre a következő címre kérjük:
1399. Budapest. Pf.: 701/456

KÉTHAVONTA 32 OLDALON
MEGJELENŐ ÚJ KIADVÁNY.

Célja:

A etikus termékek-szolgáltatások piacának megteremtése. (Biotermékek, visszaforgatott termékek, kézműves áruk, természetgyógyász módszerek stb.)

Kapható:

bio- és reformboltokban, környezetvédő közösségeknél.

Egy szám ára: 129 Ft

Előfizetés

4 számra: 500 Ft, mely elküldhető rózsaszín utalványon a kiadónak:

Duna-Biofórum Alapítvány 1032 Budapest,
Bécsi út 211. VIII. 45. Tel/fax: 187-0786

Hermann
HESSE

DEMIAN

„Minden ember élete kísérlet, hogy eljusson önmagához. Minden ember élete egy ösvény sejtése. Senki sem volt még teljesen és maradéktalanul önmaga, mégis mindenki igyekszik önmaga lenni: ki tapogatózva, ki tudatosan, ki ahogy éppen tud.”

Ezekkel a gondolatokkal kezdődik a XX. század egyik legnagyobb német írójának regénye, amelyben a Nobel-díjas Hermann Hesse olyan gondolatokat fogalmaz meg, hogy azokat csak Emil Sinclair álneven

merte publikálni, és még akkor is titkolta kilétét, amikor a mű óriási sikert aratott.

Az ember élete lehetőség, hogy megtalálja az utat, amely elvezeti a sorsához. De rábízhatjuk-e magunkat a sorsra? És ha ez a sors bűnökre csábít, ha a sötétségbe visz, ha eltávolít a tiszta és fényes világtól? Bűn-e a bűn? Jó-e a jó? Van-e szabad akaratunk? Létezik-e Isten, s ha igen, milyen ő? Mi az igazi szeretet? Amikor lelkünk mélyére nézünk, rájövünk, hogy hasonló kérdésekkel és kétségekkel vívódunk mi is.

Megjelenése óta a *Demian* méltó helyet foglal el a világ-irodalom gyöngyszemei között.

Magyarul most olvasható először.

Megrendelem Hermann Hesse: *DEMIAN* című könyvét
... példányban 357 Ft-os áron.

A könyvet utánvétellel fizetem. A postaköltséget a kiadó ajándéka.

Név:

Cím:

Tericum Kiadó, 1277 Budapest, Pf. 39.
A könyv telefonon és faxon is megrendelhető:
Telefon: 136-2013; 177-1568
Fax: 136-2013

TERICUM

Könyveink azoknak az olvasó népeknek szólnak – kortól, nemtől és bármitől függetlenül –, akik egy kicsit megunták a mega-bestsellereket, s valami derűset, vidámat, lelket építőt szeretnének olvasni, mint például:

1. **Benjamin Hoff: Micimackó és a Tao** 317 Ft
2. **Benjamin Hoff: Malacka és a Tao** 257 Ft
3. **A. A. Milne: Micsoda négy nap!** 347 Ft
Karinthy Frigyes fordításában
(Nem gyerekkönyv!)
4. **Lao-Ce: Tao Te King** 327 Ft
Weöres Sándor fordításában. A kötet tartalmazza Tőkei Ferenc prózafordítását is.

Kapható mindenhol, ahol könyv kapható, de megrendelhető is!

Tericum Kiadó, 1277 Budapest, Pf. 39.

Telefonon: 136-2013; 177-1568

Faxon: 136-2013

ELŐKÉSZÜLETBEN:

- A. A. Milne: A vörös ház rejtélye**
S. Loraine Hull: Színészmesterség mindenkinek
Lee Strasberg színészképző módszeréről
végre Magyarországon is.
Dominick Dunne: A kínos szerető
Megjelenés: 1994. második félév

Előzetes megrendeléseket felvesszünk!

A KÖNYV ÉS A SZÓ

1. párdy és Louis.

erlést Tszisc
craig Bochó
Maj kedve
15. helyen
szület, a n
vadás, ar
buzni, ner
Gállos G
Foltány
Műszi
16.55: Nagy
17.00: S
17.05: N
Magyar
Magdalmi
szavatóver-
sztrazseben

9.00: Társas
10.05: Társas

16.55: Társas
16.05: Társas

16.55: Társas
16.05: Társas

négy hét,
Jen alk.

Prócsi műszaki jellemzőivel kapcsolato
Nagy Krisztina, Gyártásvezető, Ka
tona Péter, Rendező, Soós Árpád,
Műsorművész, Bánki Árpád, Pro-
ducer, Gyökér András

18.50: Budapest
véh

18.15 rész: Garcia
18.15 rész: Garcia
18.15 rész: Garcia

akik: Kerek bár
helysz: Reklam
olász: Produce
zak a
mátról, amely
éskan, s címkeket h
ésesen csak azokba
koneklyhe

Utazási ve
Műsorve
Győr

23)
János, Szerkesztő: Szilagy
duktól, vezető: Radnai György,
Rendező: Eckhardt Balázs,
cer: Jász Dező

**LITERÁRI ÉS
MŰSZAKI**
1. A-dit szonéta op. 108 (16 p.) 3. B
2. E-dit szonéta op. 109 (16 p.) 3. B
3. F-dit szonéta op. 110 (16 p.) 3. B

10.00: Hangfelvételek
11.00: Hangfelvételek

11.00: Hangfelvételek

1952. március 25.

„A környezetbarát ízé”

Vita a termékminősítésben való zöld képviselőről
a Zöld Pók számítógépes hálózat faliújságján

'94. ápr. 01. 14:06 h

Tárgy: Közös képviselő kerestetik

Segítség!

Képviselő kerestetik a Környezetbarát Termék Minősítő Bizottságba (KTMB) a következő országos találkozóiig ideiglenes megbizatással. Sürgős a dolog, mivel már két ülést tartott a bizottság, a következő április 13-án lesz. Ott viszont már három termékfajtára is szeretnének elfogadni kritériumrendszert, amelyet egy szakértői gárda dolgozott ki, de van lehetőség változtatásra. Ez a bizottság a kritériumrendszerek elfogadásán túl dönt majd az embléma odaítéléséről is egy-egy pályázó termék esetében.

Sürgősen várjuk a jelöltek neveit, a megnevezett jelöltek „alávetési” nyilatkozatát, valamint javaslatot a megválasztás, megszavazás módjára.

ÖKOSZOLGÁLAT

'94. ápr. 01. 17:26 h

Tárgy: Közös képviselő kerestetik

A Levegő Munkacsoport foglalkozik ezzel, így véleményem szerint a legjobb az lenne, ha ezután nekik lenne meg a jogi lehetőségük is erre. rc

'94. ápr. 01. 22:51 h

Tárgy: Közös képviselő kerestetik

Édes Társaim a Pókban!

Ez a Környezetbarát ízé – egy nagy, büdös (környezetbarát) blöff!

Azért blöff, mert nem a környezetbarát termékek címkézésére van szükség, hanem a termékek – valamennyi termék – környezeti hatásait (= a belőle származó környezeti terhelést) megjelenítő embléma-rendszerre, ami melleleg a világ más tájain már lényegében megvan, s ezek a tanúsítványok (ott) hamarost általánosan kötelezővé válnak. Két megjegyzés:

(1) A kötelezővé válás sem teszi majd feleslegessé a környezetvédők munkáját, mert az ilyen tanúsít-

ványok még nem mondanak semmit sem arról, hogy az előállítás során milyen terhelés éri a környezetet, a természetet és az előállítót [pld. Bangladesben].

(2) Ilyesféle grafikus és szöveges tanúsítványok (a termék csomagolására/ba helyezett tájékoztatók) híján ma Magyarországon egy-egy közért, népbolt, vegyiárkereskedés, kigyulladásakor sem az üzletben dolgozóknak, sem a kiszálló tűzoltóknak/kv-felügyelőknek nincs semmi fogalmuk arról, hogy milyen reakciók következhetnek be, mivel szabad a tüzet oltani, kell-e azonnali szakorvosi segítségben részesíteni a bolt dolgozóit, mit kell csinálni a közelben lakókkal, stb.

Ezek persze csak megjegyzések, hiszen a lényeg az, hogy az emblémák hiánya tájékozatlanságban tart arra nézve, hogy mit ne vásároljunk, s így a „környezetbarát” címke csak arra jó, hogy pótlólagos fogyasztási kedvet teremtsen (ingyen reklámként) olyan termékek iránt, amelyek mérsékeltebb környezeti terhelését a fogyasztónak nincs mihez viszonyítania.

Szóval, ha nem akarunk nagyon hamar szegényezésbe esni önmagunk előtt, akkor ajánlom, hogy maradjunk ki ebből a buliból. Hogy érthetőbb legyenek: legalább azt próbáljuk meg elkerülni, hogy velünk reklámozzanak (melleleg nagy valószínűségkel másodosztályú) termékeket.

Elnézést az indulatos hangért! J. A.

'94. ápr. 03. 20:35 h

Tárgy: Közös képviselő kerestetik

Kalas Gyurit javaslom. D. P.

'94. ápr. 05. 09:37 h

Tárgy: Közös képviselő kerestetik

Teljesen egyetértek J.A.-val!

Már az egri Kuka Diétán is felmerült ez a kérdés, és úgy ítéltük meg, hogy rövid úton oda fog jutni ez a kezdeményezés, mint a germán Grüne Punkt. Nem akarunk résztvenni abban, hogy tetrapak-ok meg egyéb mocskok kapjanak zöld billogot technokrata

bizottságoktól! Pláne, ha nem tudjuk, hogy hogyan és milyen elvek szerint fog működni ez a bizottság.

Javaslataim:

1. Tudjuk meg.
2. Írjuk meg róla a véleményünket egy közös nyilatkozatban.
3. Tartsuk fenn magunknak azt a jogot, hogy a minősített termékeket véleményezzük.
4. Csináljunk valamilyen alternatív minősítő rendszert!

Egyébként az ilyen felkérések kiválóan alkalmasak a mozgalom megosztására. A bizottság fel fog állni nélkülünk is, sőt valami önjelölt zöld aktivista is bekerülhet. Akkor aztán kezdődik a ... Ideje volna tényleg megszerveződnünk, hogy ezeket kivédhessük! Üdvözlettel

Sz. L.

'94. ápr. 05. 19:22 h

Tárgy: Sz. a Közös képviselő keresésről

Azt mondd, csináljunk valamilyen alternatív minősítő rendszert. Az ötlet jogos és kitűnő. A megvalósításához négy dolog kell:

(a) Külföldi szakéletem, tapasztalat és minták – az alábbi úr és kollégái épp ezzel foglalkoznak: kis zsebkönyveket adnak ki, amelyeket az ember magával vihet, ha vásárolni indul (stb., stb.), tehát:

Jonathan Schorsch, environmental researcher, CEP (Council on Economic Priorities), 30 Irving Place New York, NY 10003 Tel: [1] (212) 420-1133 Fax: [1] (212) 420-0988;

(b) Pénz – ehhez először is egy programot kell kidolgozni és azt megpályáztatni.

(c) Hazai szakmai és intézményi partnerek – KERMI-s, Fogy.Véd.-s, Tápl.Tud.-s, stb. szakértők, esetleg alkalmas lapoktól rovatvezetők

(d) Megfelelő csapat – amelyik a beszerezhető szaktudással, pénzzel, hazai segítséggel és a mérőeszközökkel (szerelemből a nagy laborokban számukra elvégzett mérésekkel) valamit hajlandó is kintartóan és folyamatosan csinálni, bírva és vállalva akár a hosszú eredménytelenséget is.

Természetesen az utolsó a legfontosabb. Ha ilyen létrejön, akkor érdemes csak kezdeni a többi, s abban én (ha még kell) szívesen segítek. Az (e)-edik ág a jogalkotás-intézménypuhítás, amit azonban inkább csak az (a)-(d)-vel párhuzamosan lehet az eredmény reményében próbálgatni.

J. A.

'94. ápr. 06. 00:52 h

Tárgy: D. P. és a TET javaslati közös képviselőre

Nagyon jók ezek a javaslatok: Kalas Gyuri is, a Levegő Munkacsoport is elég tapasztaltak ahhoz, hogy nyugodtan rájuk bízunk: menjenek el AZ EL-SŐ ÜLÉSRE, és mondják azt a képviselőtünkben, hogy NYET. Azután, ha még bírják tüdővel/idővel,

elmehetnek a többi ülésre is, néma részvevőként megfigyelni, hogy mi folyik ott.

Azt azonban lehetetlenség lenne kívánni Tőlük, hogy vitatkozzanak a nevünkben, más termékeket, vagy épp az ártalmakat tanúsító embléma-rendszert javasoljanak. Hisz' erre se idejük nincs elég, hogy érdemben kifejtsek, sem olyan adat- és intézményi háttérrel nem rendelkeznek, hogy az igazukat minden rájuk kényszerített vitaterepen pontonként újból igazolni tudják.

J. A.

'94. ápr. 14. 15:55 h

Tárgy: Jelentés a termék minősítő bizottságról

A KTM alapította Környezetbarát Termék Közhaznő Társaság (KT KhT) április 13-án tartotta harmadik munkabizottsági ülését. A kormányhatározat alapján működni próbáló társaság ülésén mint a Társadalmi Szervezetek ideiglenes megbízottja vettem részt, megfigyelőként. Általános céljuk egy európai szabványoknak megfelelő, piaci keretek között is működőképes minősítőrendszer létrehozása. Három témát érintett a megbeszélés:

- újrahaznosított papír hulladékból készült papíripari termékek
- hajtógáz nélküli légfrissítő és kozmetikai készítmények
- azbesztet nem tartalmazó fék- s kuplungbetét.

PAPIR

Ha a szakértő kijelentéseit fenntartás nélkül elfogadjuk, ezentúl nyugodtan aludhatunk. A magyar papíriparban nagyon sok környezetbarát ember dolgozik. Klór kizárólag az importált papírral kerül Magyarországra, a hazai gyárak átálltak a klórmentes technológiára. Mégis csupán 50% a garantáltan klórmentes termékek aránya. Ugyanis klórt a papírelőállítás során általánosan alkalmaznak s a fehérítés már csak egy második veszélyforrást jelent, ezért kell minél jobban kiállnunk az újrapapír mellett. A klór a papírban maradványként a táplálékláncon keresztül visszajuthat az emberig, erősen veszélyeztetni ily módon az állatvilágot és az embereket, s emellett a levegő és a vizek tisztaságát is. Égetése során rendkívül veszélyes dioxin keletkezik.

Az nem derült ki, hogy ezen védjegy egyes termékeknek való odaítélésével az újrahaznosítás koncepcióját propagálják-e vagy a gyártási technológiák zöldebbé tételét. Ezen kételyem az 50%-os limit megvonása miatt fogalmazódott meg – ugyanis környezetbarát védjegyet fog kapni minden olyan papíripari termék, melynek előállításához legalább fele arányban visszaforgatott papírt ill. mezőgazdasági és erdészeti hulladékanyagot használnak fel.

HAJTÓGÁZ NÉLKÜL

Abban megegyeztek, hogy mivel a freonokat már szinte teljes mértékben kivonták a forgalomból, a harcot a szagtalanított PB-gázpalackok ellen kell

megkezdeni. Ma–nem hivatalos adatok szerint–az összes hajtógáz termék kb. 90-95%-a pb által hajtott. Alternatívái szén-dioxid, nitrogén gáz, filtrált levegő, vagy mint ott is felvetődött, a hajtógáznélküli termékek, pl.: golyós dezodor. Fontos szempont, hogy ez utóbbi, újratölthető is. Az ismét tisztázatlan maradt, hogy ezen szabályozórendszer szempontjai csak a hajtógázra korlátozódnak-e vagy a csomagolásra is.

AZBESZT

Rövid lesznek, nem volt vita. Lényegében az azbeszt teljes kivonásáról volt szó. Állítólag vannak vállalkozó szellemű újítók. A „témaszakértő” szerint a levegőben állandó jeleggel jelenlevő azbesztszemcsék az alacsony koncentrációjuk és hosszú lappangási idejük miatt veszélytelenek. Mi van még?

Sok-sok kérdés bennem.

Ki fogja ezt egyáltalán komolyan venni? A fogyasztók oly mértékben alulinformáltak és közönyösek, hogy nem fognak tűzbe jönni egy zöld fától sem... De mi megússzuk a Grüne Punktot.

„Problémák”

– Megszűnt az MSZ (Magyar szabvány)–lényegében. Épp ezért új kritériumrendszert kell kidolgozni.

– Az MSZ alá 300 akreditált laboratórium tartozott, ezek ma is léteznek, de vannak nemzetközi mérőállomások is. A KT KhT vajon milyen szempontok szerint választja a minősítő szervezeteket?

– Hogyan határozzák meg a limitet? Esetleg indulásnak egy alacsonyabb értéket javasolnak, hogy a piac fogadóképesebb legyen a követelményrendszerrel kapcsolatban.

– A PVC-t meg kell nevezni, mint közveszélyes anyagot, kiemelve az összes többi műanyag közül. Tudva, hogy az egyes PVC-k összetétele igen eltérő lehet. Egy azonban biztos, mindegyik tartalmaz klórt. Egyszóval nem fogják megnevezni a „gyilkost”. Más szó lesz (mondjuk környezetterhelő, vagy ellenes), de semmiképp sem enyhítő körülmény. Általánosságban: konkrétan semmilyen anyagot nem fognak megnevezni, ajánlásként a környezetbarát megjelölés szerepel, és ezen anyagok körét később határozzák meg.

– Hogyan szabályozzák a szakértő munkáját? Mennyire hagyják meg szabadságukat? Milyen ajánlásokat adjanak?

L.-T. L.
BME Zöld Kör

'94. ápr. 15. 04:36 h

Tárgy: Jelentés a termék minősítő bizottságról

Kedves L-T. L.!

Most csak 3 reflexió: Először is: a külföldről érkezett papír is bekerül az újrahasznosítás során a visszaforgatásba, tehát ha ezt nem szűrik ki előre (ami drága), vagy nem mérik a kibocsátott újrapapír klórtartalmát – *de akkor elég lenne ezt ráírni, %-ban !!* –, akkor akármekkora klórtartalmat is fedezhet a

„környezet- barát” címke. A példa rámutat a koncepció hibás, pontosabban álságos voltára: nem a veszélyről/felelősségről tájékoztat, hanem megnyugtató-elaltat; nem növeli a társadalmi ismereteket hanem új reklámszempontokat generál; az elbírálókat nem látja el felelősen alkalmazható kritériummal, hanem arra ösztönzi őket, hogy pusztán a jószándék meglétét honorálják, s ezt is jószándékúsági rangsor nélkül, ill önkényesen lehet csak megtenniük. A károk értelmező feltüntetése helyett a kártalansági embléma félrevezető és káros! Hogy még érthetőbb legyen, íme egy példa: *ezzel a logikával a füstszűrős cigarettákat „egészségbarát” termékként lehetne emblémázni.*

(2) Azt írod: „De mi megússzuk a Grüne Punktot.”

MENNYIBEN? – épp ahhoz tartó első lépésnek tűnik a dolog!

(3) „semmilyen anyagot nem fognak megnevezni, ajánlásként a környezetbarát megjelölés szerepel” – írod.

Ez a fő baj a koncepcióval: annak nincs semmi értelme, hogy vmilyen anyag v. technológia „környezetbarát”. Értelmesen csak annyit lehet mondani, hogy „jelenleg környezetbarátabb, mint a Földön fellelhető bármilyen másik, mert nem tartalmaz/alkalmaz X-et, ugyanakkor semmilyen más szempontból nem környezetterhelőbb amazoknál”. Azonban ez a szöveg is még félrevezető, mert nem tartalmaz infót arról, hogy a dolog fogyasztása/termelése/szállítása/csomagolása milyen mértékű környezeti/egészségi terheléssel vagy kockázattal jár. Tehát a fogyasztó nem tudja meg, hogy a „környezetbarát” termékek is vannak veszélyei és hogy ezek mekkorák – az óvatossága viszont elaltatják.

J. A.

'94. ápr. 15. 22:55 h

Tárgy: Jelentés a termék minősítő bizottságról

Kedves L-T. L.!

Mielőtt ütemes tapsban ünnepeljük az azbeszt kivonulását a fékbetétek- és kuplungtárcsák nyájas társaságából, akadjon meg a szemünk a témaszakértő andalítóan lehiggasztó szövszenetén:

„A levegőben állandó jeleggel jelenlevő azbesztszemcsék alacsony koncentrációjuk és hosszú lappangási idejük miatt veszélytelenek.”

Tavaly szeptember elején New Yorkban voltam, ahol a tanév a város sokszáz iskolájában nem kezdődött el. Az iskolaépületek előtt police kocsik zárták le a bejáratot. A pityergő elsősök és a boldogan ordító nyolcadikosok mehettek haza. Ez volt az első és a második napon is. A New York Times, az összes helyi TV, a rádió csak ezzel az egetverő botrányral foglalkozott, kiszámítva az okozott kárt és hasznot. Az ok: a város több környezetvédő csoportja és a City Hall emberei együttesen felocsudtak, hogy az ott is lerohadt iskolaépületekben a melegvízes csövek szigeteléséből és más szigetelőpalák lemezeiből szanaszét szóródik a levegőbe a finom azbeszt-

por. Miatan az USA környezeti standard értékeiben az azbesztpor alacsony koncentrációja (nem tudom ez hány mg-ot jelent köbméterenként) is egészség kockázati tényező, ezért a város teenagereinek boldogságát okozó helyzetben minden iskolaépület bemértek, és 24/48 óra alatt megszabadítottak ezen anyagoktól. Nos, a hazai szakértőnk a hosszú lap-pangási időre célozva talán arra gondolt, hogy mi itt Kelet Európában talán nem is élünk olyan sokáig, mint az USA polgárai és ezáltal nekünk a rövidebb életben csak látens tüneteket okoz és nem manifest fulladást a finom azbeszt. Ez nem kac-kac, hanem kuc-kuc!

Üdv: Dr H. P.

'94. ápr. 18. 20:47 h

Tárgy: Jelentés a termék minősítő bizottságról

Néhány adalék papírügyben:

A klórt a cellulóz gyártásánál alkalmazzák. Cellulózt viszont csak a nagyobb papíriumok készítenek önállóan és nem vagyok meggyőződve a klórmentességről.

A legtöbb papírgyár külföldi cellulózt dolgoz fel, és a keleti eredetű cellulózt többnyire klórozzák.

Lehet, hogy sok környezetvédő van a magyar papírgyárakban, de már alig van magyar tulajdonú papírgyár, és azt elég nehéz megjósolni, hogy egy görög gyáros majd mennyire lesz környezetvédő.

D. P.

'94. ápr. 23. 00:14 h

Tárgy: D. P.-nek a görög gyárosról

Alulírott a privatizációra vonatkozó törvény parlamenti tárgyalásakor módosítványt dolgozott ki képviselő barátja számára, melyben egyebek között az szerepelt, hogy – a tervezet szerinti Központi Környezetvédelmi Garanciaalap képzése és az ehhez kapcsolódó szabályozás helyett (ami teljesen ellentétes az amerikai és a nyugat-európai *kereskedelmi és környezetvédelmi* szabályozással egyaránt) – a vevő legyen korlátozás nélkül felelős a vásárolt cég ill. jogelődjei által okozott környezeti és egészségi károkért, méghozzá függetlenül attól, hogy a kárt okozó esemény/folyamat a megtörténte/fennállása idején engedélyezett volt-e, vagy egyáltalán környezetvédelmi szabályozás alá esett-e. (A visszaható érvénnyel kapcsolatos áthallások megelőzésére: NEM büntetőjogi, hanem anyagi felelősségről van szó.) Ma is a helyén van, s a következő kormányban is a helyén lesz az a környezetvédelmi jogszabály-készítő szakiparos, aki az ezzel a kérdéssel kapcsolatos részeket kidumálta a képviselői előterjesztésből, amelyet különben az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága jóformán csont nélkül elfogadott (csak egy kis részébe dolgoztam bele én is), és a parlament is nagy százalékban adoptált.

E történettel az a mondanivalóm, hogy nem a görög tulajdonos tehet róla, ha itt nem az otthoni sza-

bályok szerint viselkedik, hanem úgy, ahogy lehet. Ellenkezőleg, erről magyar gengszterek tehetnek. (A 'gengszter' minősítést az említett jogszabály-iparos kapcsán komolyan gondolom, és azt bármilyen parlamenti vizsgáló bizottság előtt [számos más eset ismertetésével együtt] bármikor dokumentálni is hajlandó vagyok.) „Nem az otthoni szabályok szerint viselkedik” – írtam az előbb, de a bizonyítás felével még adós vagyok. Ennek pótlására (de további történetek nélkül) megemlítem, hogy számos – részben másokkal közös– kísérletem, ill. kísérletünk bukkant meg ugyanezen érdekcsoport(ok) ellenállásán, mely próbálkozások, különböző formában, mind azt célozták volna, hogy a gyárvásárló vagy technológia-importőr külföldi beruházó itt is ugyanolyan környezetvédelmi szabályozásoknak legyen kénytelen eleget tenni, mint otthon.

Az a véleményem, hogy tehetnénk valamivel többet is, mint azt, hogy kezdeményezéseinkkel a 2090-es évek történészeinek dolgozunk. Valós felelősségünk gyakran csak rossz alternatívák között tesz lehetővé választást – aminek nemtudatosítása egy harmadik, esetleg épp a leghelytelenebb alternatíva.

J. A.

'94. ápr. 30. 23:34 h

Tárgy: bizottság, alku

A képviselő vitához idézek Kiss Károly megjelenés előtt álló könyvéből:

„Alku kérdése-e a környezet?”

A szociológia ma divatos ága, a konfliktuskutatás és elrendezés [conflict management] a meghozandó környezetpolitikai intézkedéseket az egyes társadalmi csoportok és érdekképviseletek közötti alku tárgyává teszi. Ez a megközelítés kétségtelenül jogos abból a szempontból, hogy olyan intézkedéseket, melyek nem élveznek kellő társadalmi támogatást, aligha lehet hatékonyan végrehajtani és betartatni, sőt, már a döntéshozatal szakaszában, azok meghozatala is feltételezi egyfajta egyetértés és szélesebb-körű támogatás meglétét.

Az egyeztetés során kormány, szakszervezetek és munkáltatók, környezetvédők és szennyező iparágak, pártok és szakmai szervezetek, fogyasztói és termelői csoportok, stb. érdekeit, véleményét kell összehangolni – e nézet szerint.

Még a thatcheri időkben, a brit szénbányászok nagyhatalmú szakszervezetének elnöke, Arthur Scargill a következő kijelentést tette: „Aki savas esőkről beszél, az osztályáruló”...

Mi az esélye annak, hogy pl. az építőipari vállalatokat lebeszéljük arról, hogy autópályákat és földalatti garázsokat építsenek? Vagy: számíthatunk-e a Péti Nitrogénművek támogatására, amikor az organikus gazdálkodást propagáljuk, és a kereskedőkére, a vendégáltóiparéra, amikor a dobd-el csomagolásokat ellenezzük és újból teljeskörűvé szeretnénk tenni az üveg visszaváltást? Hogyan lehetne (lehetett volna) meggyőzni az Ipari és Kereskedelmi

Minisztériumot, hogy mondjon le dédelgetett tervéről, a hazai személyautógyártásról, s helyette a megújuló energiaforrások hasznosítására alkalmas technológiák és berendezések gyártását szorgalmazza? És mit szólt volna ehhez az Autóközlekedési Kutatóintézet?

Cinikusan hangzik, de őszintén gondolom: a hatóság környezetpolitikai intézkedések meghozatalához nem az érintett érdekcsoportok véleményének egyeztetésére, támogatásának elnyerésére van szükség, hanem kijátszásukra egymás ellen.

A demokrácia működése nem merül ki abban, hogy az állampolgárok szabadon nyilváníthatnak véleményt és szabadon választják meg képviselőiket és vezetőiket. Mindez csak forma és felszínes játék, ha nem egészül ki kellő informáltsággal. A tudatlan, tájékozatlan emberek döntése nem a demokrácia megdicsőülését szolgálja.

Ha érdekcsoportok állásfoglalásától tesszük függővé a környezeti intézkedések meghozatalát, akkor el kell érniük, hogy alapos, kielégítő tájékozottsággal bírjanak a környezeti ügyekben. Az érdekegyeztetés feltételez, magába foglal egy ilyen jellegű interakciót: az érintett felek kölcsönös tájékoztatását és törekvését egymás meggyőzésére. Az érdekcsoportok azonban tagságuk véleményét hivatottak képviselni, s így nem lehet elegendő, ha e meggyőzés és informálás csak képviselőik szintjén folyik. Ők ugyanis a tudatlan – de legalább is nagyon hiányosan tájékozott –, széles körben manipulált, dezinformált tagságot képviselik. Így hát visszajutottunk az előző pontban fejtegetett kérdéshez: az informáltság és a média szerepéhez.

Az életben az egymással összefüggő dolgok együtt, egyszerre történnek, szétválasztásuk csak az

elmélet laboratóriumában lehetséges. Most mégis arra kellene törekedni, hogy a tájékoztatás-tájékozódás előzze meg az egyeztetést és a döntést.

A baj az, hogy ha még el is jutnánk egy ideális állapotba, amikor állampolgárok és képviselőik kellően tájékozottak, ebből még messze nem következne ugyanaz a döntési motiváció. A legtöbb ember ugyanis diszkontálja a jövőt; minél távolibb a vesztély időben és térben, annál kevésbé figyel rá. (Talán maga az emberi psziché is így van megalkotva, hiszen másképpen egész életünkben halálunktól kellene rettegnünk. De a két helyzet alapvetően más: míg az elmúlás elkerülhetetlen, tehát akár aggódunk, akár nem bekövetkezik, a környezeti veszélyek ellen lehet tennünk!)

Kompromisszum sokféle van, s az ember szinte egész életében mást sem csinál, csak kompromisszumokat kötöget – másokkal is, de főleg magával. De szabad-e kompromisszumot kötni alapvető környezetpolitikai kérdésekben? A klímakatasztrófa civilizációk és százmilliók sorsa múlik, a ma fellépő környezeti ártalmak napi több tucat faj kihalásához vezetnek. Szabad-de kompromisszumot kötni élet és halál ügyében?

Amíg mi, környezetvédők nem vagyunk eléggé erősek, és a társadalomnak csak egy keskeny rétege van tisztában e folyamatok jellegével és a potenciális következményekkel, mindez csak költői kérdés, mást nem tehetünk. De szükségét látom annak, hogy legalább a kutatás és az elmélet fázisában világosan megfogalmazzuk a veszélyeket és a kívánatos teendőket. A kompromisszumot majd megköti más (ha egyáltalán lesz olyan hatalmi tényező, mely felfigyel javaslatainkra)."

M. Gy.

David Edwards: *HAMIS SZABADSÁG*

(*Resurgence, GAIA-sajtószemle alapján*)

Noam Chomsky forradalmi gondolkodó, aki szerint a szabadság érzékcsalódása ellenére a nyugati társadalmak felett az iparvállalatok uralkodnak.

Utolsó könyvében nem sok szó volt környezetről (*Chronicles of Dissent*), legfeljebb annyit fejt ki, hogy ha a dolgok így mennek tovább, nemsokára csak csótányok fognak futkosni. Tudatában van a környezeti gondoknak, de emberi tragédiákra összpontosít, – Dél-Amerikában, Afrikában, Ázsiában és az Egyesült Államokban.

Amerikai akadémiai lapok szerint ő minden idők harmadik legtöbbet idézett szerzője. A nyelvtudományok története két szakaszra osztható: Chomsky előtti és Chomsky utáni korra (BC and AC). Ez semmit sem mond politikai nézeteiről, legfeljebb annyit, hogy képes az értelmes érvelésre. Ez fontos, mert Chomsky nézetei ellentétesek a szokásos politikai „realitás”-sal.

Chomsky szerint a szabadság a „szabad” világban is igen korlátozott, holott vannak szabadságjogaink. Mozoghatunk, cselekedhetünk, fogyaszthatunk, de nem gondolkozhatunk szabadon, cselekedeteink során megalkuvásra kényszerülünk, s szabadságunkat a gondolkodás láncai fékezik meg.

A modern társadalom valódi hatalma a nagyvállalatok idősebb vezetőinek – lényegében egynemű-csoportjánál és a velük érdeazonosságban lévő állami vezetőknek a kezében van.

A nyugati demokráciák és a parancsuralmi rendszerek annyiban különböznek, hogy a mi társadalmunkban a lakosság sokkal szabadabb és már nem lehetséges állami erőszak a polgárok ellen. A vezetők itt épp annyira erősek, mint egy parancsuralmi rendszerben, de hatalmukat más, finomabb módszerekkel tartják fenn. Ez egyet jelent: a propagandát. Ez nem olyan nyers, mint a sztálinista Oroszországban, vagy a náci Németországban – ahol az elnyomás nyilvánvaló és a tudat ellenőrzése tekintetében hatástalan. Társadalmunkban a propaganda nem tűnik annak, hanem „igazságnak”, „valóságnak”, „józan ész”-nek.

A terrorizmus elleni nemzetközi védekezésről beszélnek ugyan, de valójában sem nemzetköziség, sem terrorizmus, sem védekezés nincs. Chomsky gyakran beszél a Panama elleni támadásról, amelynek célja Noriega elnök letartóztatása volt – s tudvalevő, hogy Noriegát 1986-ig az EÁ kormánya támogatta és védelmezte, – mégis a Miami-ban rendezett per során 1984 után elkövetett dolgokkal vádolták... Nem kábítószer-kereskedelem és terrorizmus miatt fordultak ellene, hanem mert túlzott önbizalma révén az amerikai nagyvállalatok anyagi érdekei ellen lépett fel. Itt demokráciáról beszéltek, de a Tienanmen téri vérengzés után néhány héttel megszüntették a Kína elleni korlátozásokat. „Noriega elfogása bizonyítja, hogy Amerika nem adja meg magát senkinek, legyen bármilyen hatalmas vagy korrupt.” – mondta Robert Dole a szenátusban, s ebben az amerikai sajtó semmi gúnyosat nem talált.

Líbiát bombázták, mert Kadhafi „a nemzetközi terrorizmus királya”. Chomsky szerint is terrorista, de elég kisléptékű: az Amnesty International szerint a nyolcvanas években megöletett 14 embert, főleg líbiaiakat. Ebben az időben El Salvadorban az EÁ által irányított hadsereg volt felelős 50.000 ember szadista lemészárlásáért.

A vietnami háború alatt a „galambok” a háború ellen voltak, mert – úgymond – bár az EÁ védelmezi Dél-Vietnamot, az túl költséges és a háborút nem lehet megnyerni. A galambok mintha nem vették volna észre, hogy az EÁ elfoglalta Dél-Vietnamot és háromszor annyi bombát dobott le rá, mint Észak-Vietnamra.

Chomsky keményen érvel a környezetvédő mozgalommal szemben is, mert, úgymond, azok gyakran a vállalatok érdekei mellett lépnek fel. A Föld Barátai vagy a Greenpeace a tünetek ellen lépnek fel és nem a gyökereket támadják. Sehol a zöld mozgalmak nem beszélnek arról, hogy a környezet pusztulásáért, a Harmadik Világ pusztulásáért a vállalatok rövidtávú haszonra törekvése a felelős. Chomsky: „**Az igazgatótanács elnöke őszintén azt hiheti, hogy minden pillanatában az emberi szükségletek kielégítésén munkálkodik. Ha ő ennek az elképzelésének az érdekében cselekedne, ahelyett, hogy a haszon és a piac birtoklása érdekében, nem lenne már az igazgatótanács elnöke.**”

A lehető leggyorsabb haszonszerzés vastörvénye a környezetpusztítás legfőbb oka, de erről ritkán beszélnek. Ez az igazság túl politikus, túl radikális a környezetvédő mozgalmak számára. Hasonlóan, a zöld mozgalom nem ügyel arra a tényre, hogy a vállalatok által ellenőrzött tájékoztató eszközök kiküszöbölnék mindent, ami kényelmetlen a hirdetőik számára. Amikor 1990 októberében egy ENSZ értekezlet volt a fölmelegedésről, s minden résztvevő súlyosnak, közel katasztrófálisnak ítélte a hely-

zetet, a New York Times címlapján azt olvashattuk: „Amerikai adatok nem igazolják a fölmelegedési előrejelzéseket”, és a Forbes: „A globális fölmelegedési pánik: a túlzott visszahatás klasszikus esete.”

Mintha a környezeti csoportok elhitték volna, hogy a vállalatok maguk változásokat akarnak felelős magatartással és a zöld fogyasztó felé haladva. Megindult a vállalati hírverés, hogy ők aggódnak a környezetért, s egyesek számára úgy tűnik, hogy történt valami.

Mint Chomsky rámutat, az ipari uralom támogatja a kegyetlen parancsuralmat (El Salvador), fegyveres erővel döntenek meg kormányokat (Nicaragua, Panama), kizsákmányolják és kiirtják a bennszülött népeket (Kelet-Timor). Egy ilyen rendszerben, ahol az igazság, méltányosság és emberség véletlenszerű lehet csak, nevetséges elképzelni, hogy a környezet távlati, közép- vagy rövidtávú érdekei valakit érdekelnének. Maga a környezeti mozgalom a környezet ellensége, ha nem a lényeg ellen támad. Teljesen lényegtelen zsákutca az újrahasznosítás, az ólommentes üzemanyag, stb.

A környezet pusztítása tünet, miként a Harmadik Világ gazdaságának, kultúrájának és népeinek pusztítása is az. Az ok: a nyugati világ ipari/politikai vezetőinek gátlástalan törekvése a gyors haszon iránt.

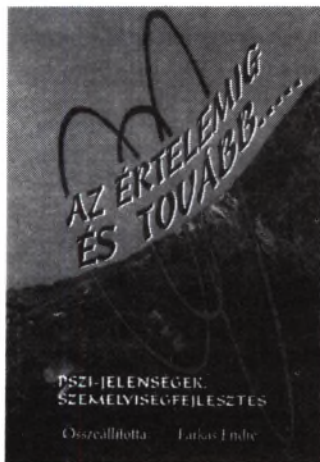
A környezeti mozgalomnak radikális mozgalommá kell válni, amelyik a mai politikai és gazdasági rendszer gyökereit kérdőjelezi meg. Kérdőre kell, hogy vonja a haladás, fogyasztás és ipari rendszer értékeit. Meg kell mondanunk, mint Chomsky, hogy mi itt a demokráciákban nem vagyunk szabadok, oda vagyunk láncolva a vállalatok által ellenőrzött tájékoztatási eszközökhöz, el vagyunk árasztva a propagandájukkal. Csak ha a népesség nagy része ráébred az igazságra, akkor alakulhatnak ki „**az intellektuális önvédelem eszközei**” (Chomsky).

A környezeti mozgalom központi feladata nem a természeti környezet védelme, hanem valódi demokrácia, és szabadság tudni az igazat a környezet pusztulásának mélyen rejlő okairól. Minden más csak a feladatnak egy része.

AZ ÉRTELEMIG ÉS TOVÁBB...

PSZI-jelenségek, személyiségfejlesztés

Összeállította Farkas Endre INTER-ES Kiadó, 1993

„... a jelenkori köztudatban van egy túlfűtött tudományos mánia. Sokan úgy vélik, hogy a tudomány képes mindent megismerni, s ami nem kerül a fókuszába, amit nem legitimizál a mai tudomány, abban kételkednünk kell, sőt azt nemegyszer sarlatánságnak kell tartanunk. Holott, ha belegondolunk, a tudomány története nem volt más, mint a tévedések kiigazításának útja. És nem csak a múltban tévedhetett a tudomány. A múlt valamikor jelen volt, s hamarosan mi is múlttá válunk. (...) A tudomány természetesen jelentősen előre vitte az emberiség fejlődését, de önmagában nem old meg mindent, nem jóisten. Nem eshetünk abba a hibába, hogy a tudományból vallást csináljunk. A mai tudományt nem tarthatjuk abszolút döntőbírónak. A mai uralkodó paradigmája mellett el kellene ismernie más megközelítési módok létjogosultságát is, azaz a tudománynak rendelkeznie kéne egy olyan paradigmával, amely eltűri a parapszichológiai megközelítést. Felfogásunk szerint a mai kor tudományos gondolkodása mellett igenis léteznek más magyarázó elvek.

(...) A hagyományos gondolkodási mód és az alternatív szemléletmód különbségéből azonban nem következik sem a tudomány fölösleges volta, sem az, hogy az utóbbi teljesen veszélytelen volna. Az alternatív szemlélet is válhat dogmatikussá a saját korlátjait nem átlátóvá... Mi mindkét szélsőséges állásponttól el kívánjuk határolni magunkat. A pszi-jelenségekkel kapcsolatban nem követjük sem a kritikátlan behódolást, sem a totális elutasítást. A kételkedő keresés, a racionális kíváncsiság megközelítést követjük.”

Kapható nagyobb/jobb könyvesboltokban, 245 Ft-ért, (ingával együtt 320 Ft-ért)

GAIA-HÍREK

J. J

(A GAIA-Sajtószemle alapján)

Áille

Európai vízháborúk

Az éppen egyesülni készülő Európában nagy a veszekedés a tiszta víz ára miatt. Az Európa Tanács ugyanis ajánlott bizonyos ivóvíz- és parti víz-normákat, ezeket a tagállamok el is fogadták – majd egyesek rájöttek, mibe is kerül ez nekik. Sok előírás indokolatlanul szigorú, főleg a nitrát és a növényvédők szintjére vonatkozóak. A nitrátszint 50 mg/liter lehet, ami csecsemőkre szabott érték, csak hogy bébikékülés nemigen volt az utóbbi években. A növényvédőszerre egyenként 0,1 mg/l vonatkozik, az összesre egyszerre pedig 0,5 mg/l. A WHO 0,2 mg/l-t is megenged. A FoE viszont azt mondja, hogy Nagy-Britanniában így is 14,5 millió embernek jut szabvány alatti víz. A vízszolgáltatók szerint a vízdíjak az infláció felett 5%-kal fognak emelkedni, egyes fogyasztók a mostani díj kétszeresét fogják fizetni, ha beüt a nagy szigorúság. A londoni vízművek 380 millió fontot költ a jelenlegi növényvédőszer-határértékek elérésére, nem szeretne további szigorítást.

NATURE

John Whitelegg: Időszennyezés

Bár az új úttervek fő gazdasági igazolására az időmegtakarítás tűnik jó érveknek, az úthálózat terjedése és a forgalom növekedése úgy látszik nem adott több szabad időt az embereknek. Ennek okai, hogy a gyalogosok ideje nem szerepel az értékelésekben, a kocsit időt fogyaszt, s az emberek a megtakarított idejüket további utazásokra használják. Michael Ende a regényében, (Momo 1984) leírja, hogy egy közösségben az „időtolvajok” ráveszik az embereket, hogy takarékoskodjanak az idejükkel, és ne feccserejljék azt ostoba fecsegéssel, az öregekkel való törődéssel és hasonló társadalmi tevékenységgel.

A kilencvenes években minden távolabb került, mint a huszas években volt, s többet kell utazni a bevásárlóközpontba, vagy a szórakozás érdekében, vagy munkába. C. Marchetti írja: „Ha az emberek sebességre tesznek szert, akkor a megtakarított időt további utazásokra használják föl.” A megtakarított időn nagyobb távolságot vásárolnak.

A távolság növekedése a szegényeket jobban érinti, az Egyesült Királyságban a lakosság 25%-ának nincs kocsija, nekik kell várni a járművekre, gyalogni, stb. Az útépités a gyalogosoknak rossz, idő az átjutás, el kell kísérni a gyereket, stb. A forgalmas utakon csökkennek a személyes kapcsolatok, az alacsony forgalmú helyeken - San Franciscóban pl - 2-3 szor több az ember ismerőse, barátja.

RESURGENCE

Miképp lesz egy termék „bio”?

Az ÉT kérdezi ezt Seléndy Szabolcstól, a Biokultúra Egyesület elnökétől. Csak akkor, ha termelés közben ellenőrzik. Erre a Biogazdálkodók Világszövetsége (IFOAM) tagszervezetei jogosultak, Magyarországon kizárólag a Biokultúra Egyesület tagja ennek. Biotermék áruvédjegyet csak az általuk elismert termékeknek szabad használni. A tenyésztő alatt háromszor ellenőrzik a vegyszermentességet, hozamfokozók, mű-trágyafelhasználás kizárását. Laboratóriumi vizsgálatot csak gyanús esetben rendelnek el. Tavalyelőtt pl. egy csomó búzát ki kellett zárniuk a biotermékek közül. Magyarországon kb. 7000 ha-on termelnek vegyszermentesen. Ennek felét a német Demeter Szövetség ellenőrzi, a másik felét az Egyesület. Az utóbbi 69%-án nagyüzemi, a többin kisüzemi termelés folyik.

ÉLET ÉS TUDOMÁNY

AER

Animalis

Mineralis

Zöldút Hálózat

Egy brit mozgalom gyalogutak építését szorgalmazza a városokban, meg a városok és a vidék között. Ezekon semmilyen gépjármű nem járhat, csak gyalogosok és kerékpárosok használhatják. Néhány útszakasz már megvan, s készül Dover és Inverness, Bristol és London között és másutt. A képek szerint ezek nem kicsiny ösvények, két kerékpár fér el rajtuk egymás mellett, esetleg földutak, máskor kemény burkolatúak.

ÉLET ÉS TUDOMÁNY

ESES
ica

NEIS
XVIII

A szellem és a rend tudománya

Tanulmányok és előadások közös cím alá rendelt füzére ez a könyv; a cím (szándéka szerint) körül akarná határolni tartalmukat. Tevékenységem elmúlt harmincöt évében született szövegek kerültek így egymás mellé; a közös bennük az a törekvés, hogy az *eszméknek* és az eszmékhez kapcsolódó egyéb tényezőknek egy új-fajta szemléletét adják, amit én az általánosabb „szellem” (*mind*) kifejezéssel jelöltem. Az egész koncepciónak a „szellem ökológiája” (vagy eszmék ökológiája) elnevezést adtam, utalva ezzel arra, hogy olyan új tudományterületről van szó, amely – mint az ismeretelmélet egy leágazása – korábban nem létezett.

Az „eszme” e tanulmányokban javasolt fogalmi köre jóval kiterjesztettebb és formálisabb, mint ahogyan ezt megszoktuk a klasszikus leírásokban. Jóllehet a szövegeknek magukért kell majd beszélniük, már itt azt jelezni szeretném, hogy az olyan jelenségek, mint egy állat kétoldali szimmetriája, egy növény levélzetének meghatározott mintázatot követő elrendeződése, a fegyverkezési verseny felfelé kúszó spirálisa, a szerelmi élet viselkedési szabályai, a játék természete, egy mondat grammatikája, a biológiai evolúció rejtélye, ember és környezet jelenkori viszonyának krízise – nos, mindezek olyan jelenségek, melyeket csak az eszmék ökológiájának keretében lehet igazán megérteni.

A könyvben felvetett kérdések valóban ökológiai kérdések: Hogyan hatnak az eszmék egymásra? Létezik-e olyan természetes kiválasztódás, amely bizonyos eszmék továbbéléséhez, más eszmék elélvüléséhez vagy elhalásához vezet? A gondolkodás egy adott területén milyen gazdasági körülmények akadályozzák bizonyos eszmék terjedését? Melyek egy ilyen gazdasági rendszer (vagy alrendszer) stabilitásának és/vagy túlélésének szükséges feltételei? E problémák némelyikének konkrét elemzésére is sor kerül a könyvben; elsődleges célom mégis inkább a terület „kigyomlálása” volt annak érdekében, hogy a fentihez hasonló kérdéseket józan, értelmes kérdésként lehessen felvetni.

Valójában elég későn, úgy 1969-től vált nyilván-

valóvá számomra mindaz, amit korábbi, szétszórt tanulmányaimban voltaképp már kész tényekként kezeltem vagy állítottam. Korzybsky könyvéről írtam beszámolót, aminek kapcsán rá kellett ébrednem, hogy a primitív népekről, a schisopheniáról, a biológiai szimmetriáról szóló munkáimban éppúgy, mint a fejlődés és megismerés klasszikus teóriáival szembeni általánosabb elégedetlenségemben valami közös dologról van szó: egy szétszórt jelzőpontokból álló, kiterjedt hálózat azonosításáról, vagyis olyan referencia-pontokról, melyekből kiindulva egy teljes, eddig ismeretlen tudományterület térképe rajzolódik elénk.

A dolog természetéhez tartozik, hogy egy kutató soha nem tudhatja egészen pontosan, mi az, ami után kutat, mielőtt felkutatta volna. Nem áll rendelkezésére egy Guide Michelin, nincs a zsebében turisztikai leporelló, melyekből kiolvashatná, milyen templomokat keressen fel, melyik szállodában érdemes laknia. Ami rendelkezésére áll, nem egyéb bizonytalan szóbeszédnél; amit azoktól hallhat, akik korábban próbálkoztak már ugyanazzal az úttal. A tudomány és a művészet művelőinek így kétségtelenül rá kell hagyatkozni egyfajta belső iránytűre: amikor felvetődő problémáik mentén olyan gondolatok és tapasztalati lehetőségek felé fordulnak, melyek megfelelnek e problémáknak, akkor ezt valamilyen módon a lélek mélyebb rétegeire hagyatkozva teszik. És e saját, benső „lélekvezetői” közreműködés ösvényeket vág számukra jóval azelőtt, hogy pontosabban tudnák, mi is az út végcélja. Hogyan is történik mindez – igazában senki sem tudja.

Többször türelmetlen voltam kollegáimmal szemben, azt gondolván róluk, hogy képtelenek különbséget tenni lényeges és banális között. De amikor hallgatóim arra kértek, fejtssem ki, én magam mit értek ezen a különbségen, nem voltam túlságosan bőbeszédű. Kissé zavarba kerülve afféleket mondtam, hogy a lényeg nem egyéb, mint nyilvánvalóvá tétele annak a „rendnek” vagy „modellnek”, ami fenttartja az univerzumot.

Márpedig egy ilyen válasz csak arra jó, hogy újabb kérdésekre ingereljen.

Azokon az eléggé rendszertelen kurzusokon, melyeket a palo alto-i Veteran Hospital Administration pszichiátereinek tartottam, megpróbáltam közvetíteni néhányat az e könyvben is szereplő gondolatok közül. Mondandómat figyelmesen, mi több, felcsigázott érdeklődéssel követték, ám minden évben, úgy három-négy ülés után ugyanazt a kérdést vetették fel: „Végülis, miről van szó ezen a kurzuson?”

Több nekifutással próbáltam válaszolni; be kell valljam, nem sok sikerrel. Odáig elmentem, hogy –hallgatóim kérésére– felállítottam egy kérdés-gyűjteményt, afféle katekizmust, azzal az ígérettel, hogy a kurzus végére minden kérdésre választ fognak kapni. Ilyen kérdéseket állítottam össze: „Mi a szentség?”; „Mit értünk entrópián?”; „Mi a játék?”, stb. E didaktikusnak szánt fortély katasztrófális hatású volt: hallgatóim teljesen lebénytak. Azt kell mondom mégis, a kimódolt kérdések egyike később hasznosnak bizonyult:

Egy anya minden alkalommal fagyalalttal jutalmazza meg kisfiát, ha az megette a spenótot. Kérdés: milyen kiegészítő információkra van szükség ahhoz, hogy bejósoljuk, mely esetben fogja a kisfiú a) megszeretni vagy megutálni a spenótot; b) megszeretni vagy megutálni a fagyalaltot; c) megszeretni vagy megutálni édesanyját?

Két vagy három alkalmat szenteltünk e kérdéskör kusza labirintusában való eligazodásra; míg nem rá kellett ébrednem arra az evidenciára, hogy a döntéshez szükséges információknak mindenképpen az anya és a fiú viselkedésének kontextusára kell vonatkoznia. Világossá vált számomra, hogy a *kontextusnak* ez a jelensége, ami természetéből következően szorosan egybefonódik a *jelentéssel* (*signification*), vízvázalstóként szerepel a klasszikus tudományos gondolkodás és azon tudásmód között, amit közvetíteni próbáltam.

Lassan rájöttem, mi teszi oly nehézé a választást hallgatóim kérdésére: az az egyszerű tény, hogy gondolkodásmódom eltér az övéktől. Az egyikőjüktől kapott útbaigazítás figyelmeztetett, hogy erre jobban oda kell figyeljek. Az egyik tanév első előadásán történt; Anglia és Amerika kulturális különbségeiről volt szó – ez a téma kikerülhetetlen, ha egy angol kulturális antropológiát tanít amerikaiaknak. Egyik hallgató az előadás végén odajött hozzám; néhány hátravetett pillantással meggyőződött arról, hogy magunk vagyunk-e, majd tétován megszólalt: „Kérdezhetek Öntől valamit?” – „Igen.” – „Valóban meg akar minket tanítani mindarra, amikről beszélt nekünk?” Haboztam egy pillanatig, és ezt ő sebtében kihasználva rögtön folytatta: „Vagy mindezek csak példák, valami másnak az illusztrálására?” – „Igen, csakugyan, ezek csak példázatok.”

De minek a példázata?

Később szinte minden évben érzékelttem hallgatóim körében egyfajta panaszos elégedetlenséget – ez, afféle terjedő pletykaként, hozzám is eljutott. „Bateson tud valamit, csak hogy nem mondja el senkinek.” Vagy még inkább: „Van valami amögött, amit Bateson tanít, de hogy mi, azt nem árulja el.”

Teljesen világos volt, hogy képtelen vagyok választ adni a feltett kérdésre: „De minek a példairól van szó?”

Jobb híján kidolgoztam egy táblázatot, hogy szemléletesen ábrázolhassam, szerintem mi a tudós feladata. Ebből a diagrammból világosan kitűnt számomra, hogy csakugyan van különbség az én gondolkodási szokásaim és az övéké között. Tanítványaim mindig is hajlottak a tényekből kiinduló és hipotézisek felé haladó érvelésre, ám anélkül, hogy akár a tudomány, akár a filozófia saját alapjaiból kiindulva szükségét érezték volna visszaigazolni ezeket; vagyis anélkül, hogy hipotéziseiket összevetették volna az egyéb, deduktív módon szerzett ismereteikkel.

A diagramm három oszlopból állt. A bal oldali oszlop tartalmazta a különböző fajtájú – és interpretációval nem kísért – *tényeket*, mint pl. egy lefilmezett emberi vagy állati viselkedéssor, egy tapasztalati tény leírása, egy bogár lábának fényképe vagy leírása, egy párbeszéd-részlet magnófelvétele, stb. Külön kihangsúlyoztam, hogy „tény” alatt nem esemény vagy tárgy értendő, hanem egy bizonyos tárgyról vagy eseményről való benyomás, leírás, vagy arra való emlékezés. Minden esetben közbeiktatódik egy transzformációs vagy újrakódolós folyamat, melynek funkciója a megfigyelő és a vizsgált objektum közötti közvetítés. Egy tárgy súlyát pl. mérhetjük egy másik tárgy súlyának segítségével, vagy egy mérleg skálájának közvetítésével; a magnetofon szalagra felvett emberi hang „átalakul” mágneserősség-váltakozássá. Ezen túlmenően elkerülhetetlen a tények bizonyos szelekciója, ami abból fakad, hogy nem áll rendelkezésünkre olyan egyetlen nézőpont, ahonnan megragadhatnánk az univerzumot a maga jelen- és múltbeli teljességében.

Következésképp – a szó egy szigorúbb értelmében – mi sohasem „nyers” tényekkel találkozunk, ellenkezőleg, már maga a benyomás is alárendelődik valamiféle megmunkálásnak vagy transzformációnak, származzon ez akár az embertől, akár az általa használt eszközöktől.

Mindezen megfontolások ellenére a tények maradnak az információ-szerzés legbiztosabb forrásai, és minden kutatásnak ezekből kell kiindulnia. Ezek mentén születik meg a kezdeti inspiráció, és a tudósnak e tényekhez kell következetesen visszatérnie.

Ami mármost a diagrammot illeti, középső oszlopába számos, befejezetlen értelmező-magyarázó megjegyzés került, olyanok, amilyenek a viselkedés-tudományokban léptennyomon használatosak: mint az „én”, a „szorongás”, az „öszön”, „cél”, „lélek”, „önmaga”, „fixált cselekvési modell”, „intelligencia”, „stupiditás”, „érettség” és még sok ef-

féle kifejezés. Puszta udvariasságból e fogalmakat a „heurisztikus” jelzővel illetem; valójában azt gondolom róluk, hogy többségükben zavaros eredetű és egymással kapcsolatba sem hozható fogalmak, amikből, így egy helyre kerítve őket, a fogalmi kód sajátos válfaja áll elő; ami egyébként nagyban hozzájárulhatott a viselkedés-tudomány fejlődésének hátráltatásához.

Végül a harmadik oszlopba azokat az állításokat írtam le, melyeket a magam részéről *fundamentumoknak* nevezek. Két csoportra osztottam ezeket: az egyik csoport olyan állításokat, ill. ezek összefüggés-rendszereit tartalmazta, melyek igazság-tartalma banális, másszóval ezek trivialisítások; másik csoportjukba azok az állítások kerültek, melyeket „törvényeknek” tekintünk, amennyiben igazság-tartalmukat univerzális érvényességűnek tartjuk. A trivialisítások közé soroltam a matematika „Örök Igazságait”, aholis – az ember által kidolgozott néhány axióma és definíciócsoport meghatározásán keresztül – az igazság-tartalom tautologikusan behatárolt: „Ha a számokat alkalmas módon definiáltuk, és ha az összeadás műveletét megfelelő módon meghatároztuk, akkor $5 + 7 = 12$.” A tudományos értelemben, vagyis empirikusan és univerzális érvényességgel igaznak tekintett állítások közé olyan törvényszerűségek kerültek, mint az anyag és energiamegmaradás törvénye, a termodinamika második törvénye, és így tovább. Meg kell jegyezni, hogy a két említett csoport között nem vonható éles határvonal; másrésztől a „fundamentális” állítások között számos, az józan gondolkodás számára kétségbevonhatatlan igazság szerepel, melyeket csak nehézkesen lehetne besorolni egyik vagy másik kategóriába. A valószínűség „törvényeit” például nem lehet mindenki számára elfogadhatóan, kétségeket kizárva a fentiek értelmében klasszifikálni: maradni fog néhány szabályszerűség, melyekről nem könnyű eldönteni, empirikus vagy tautologikus állításokról van-e szó. Az információ-elmélet területén ugyanez a helyzet Shannon teorémájával.

Egy ilyen diagramm kapcsán sokat lehetne még beszélni a tudományos gondolkodás egész folyamatáról, a kutatás egymást követő lépéseinek helyzetéről és értelméről: a tudományos „magyarázat” voltaképp nem egyéb, mint a fennforgó tények összefüggésrendszerének a „fundamentumokból” kiinduló felrajzolása.

Ugy tűnik – és ez különösképpen vonatkozik a viselkedéstudományok területére – sok tudós abban a hitben él, hogy a tudományos haladás általában az induktív módszerek alkalmazásának köszönhető. Diagrammom terminusaiban fogalmazva meg vannak győződve arról, hogy az előrejutáshoz a „nyers” tények tanulmányozásán keresztül vezet az út, a cél pedig az új, „heurisztikus” fogalmakhoz való megérkezés. E perspektíva igézetében az utóbbiakat úgy tekintik, mint „munkahipotéziseket”, és igazolják is ezeket, a felsorakoztatott tények egyre nagyobb garadával; magukat a heurisztikus fogalmakat azután

addig korrigálják, csiszolgatják, míg úgy nem találják, azok immár méltóvá váltak arra, hogy elfoglalják helyüket a „fundamentális” igazságok környezetében. Ehhez az igyekezethez képest azt a szomorú tényt kell megállapítanunk, hogy a mögöttünk lévő közel ötven évnyi szorgos munkálkodás, több ezer nyi tudós hozzájárulása és közreműködése a heurisztikus fogalmak több százra rúgó színes választékát teremtette meg, ámde – milyen sajnálatos! – ezek között nincsen egyetlen egy, amelyik valóban a „fundamentális” igazságok méltóságára emelkedett volna.

Ma már teljesen nyilvánvaló, hogy a pszichológia, a pszichiátria, az antropológia, a szociológia és az ökonómia fogalmainak nagy része tökéletesen leszakadt a fundamentálisnak tekinthető tudományos igazságok rendszeréről.

Moliére doktorának a tudósokhoz intézett mondanisa cseng itt vissza, mikoris arra kérik, fejtené ki annak „okait s magyarázatát”, miért idéz elő az ópium álmokképeket: „Azért van ez, mert az ópium az álmok princípiumát (*virtus dormitiva*) tartalmazza.” Diadalmas válasz, akkurátus konyha-latinsággal.

A tudós általában az interakciók komplex rendszerével találkozik; jelen esetben az ópium és az ember egymásra-hatásának rendszerével. Miután megfigyelt a rendszerben egy változást – az ember álomba zuhan – a tudós ezt úgy magyarázza, hogy a feltett oknak ad egy nevet, azután ezt „belehelyezi” a rendszert alkotó elemek egyikébe vagy másikába: ez lehet az ópium, ami ettől fogva egy eldologiasított (reififikált) álmok-princípiumot fog tartalmazni, vagy lehet az ember, akinek mondjuk álmok-készítései van, egy „adormitózisa”, és ez lesz az, ami „kifejeződik” az ópiumra adott válaszában.

Sajátos módon az összes efféle hipotézis csakugyan „elaltató” hatású, úgy értve ezt, hogy hajlamosak elaltatni a tudós elme „kritikai érzékét” (ami, lám csak, egy újabb reifikált képzelet- szülte ok).

Az a szellemi állapot, melynek arculatát ez az oda-vissza mozgás alakítja ki (a tényektől a kábító hipotézisekig és ezektől vissza a tényekig), nos, ez olyan gondolkodási szokásmód, amely önmagát erősítő rendszerként működik. Tudósok között az események bejósolása nagy érték; következőképp a dolgok előre-látását munkájuk kiváló eredményének tekintik. Közelebről szemügyre véve kiderül, hogy egy hipotézis esetében az előrejelzés igen gyenge teszt, ráadásul leginkább csak a szóban forgó „bódító hipotézisek” esetében „működik”.

Ha valaki azt állítja, hogy az ópium bódító princípiumot tartalmaz, ettől fogva akár egy életművet is szentelhet e princípium sajátosságainak vizsgálatára: függ-e működése a hőmérséklettől?, melyik desztillációs frakcióból választható ki?, milyen a molekuláris szerkezete?, és így tovább. A laboratóriumokban számos efféle kérdésre születik majd válasz, ezek elvezetik a tudóst újabb irányokba forduló feltevésekhez, melyeknek persze egyike sem lesz kevésbé „bódító hatású”, mint az eredeti volt.

A kábító hipotézisek sokasodása valójában csak egy szimptóma, az induktív módszer mértéktelen alkalmazásának tünete. Ebből származtatható a dolgok mai állása a viselkedéstudományok területén: kvázi-teoretikus spekulációk tömegével rendelkezünk, melyeknek nincs semmi kapcsolata fundamentális tudásunk központi tengelyével.

Mindezekkel szemben arra próbáltam tanítani hallgatóimat – és az itt összegyűjtött tanulmányok is ezt az álláspontomat szándékoznak kifejezni –, hogy a tudományos kutatásnak mindig két kiindulási pontja van, és mindkettő specifikus fontossággal bír: egyrészt, a megfigyelések nem mondhatnak ellent egymásnak; másrészt meg kell felelniök a „fundamentális” igazságoknak. Igen aprólékos és nagy körültekintést igénylő „műtét” tehát az, melyet meg kell itt oldani.

Ha önök egy földterület felszínrajzát akarnák kidolgozni, vagy ha csillagászati térképet készítenének, akkor a tudás két formáját kellene ehhez igénybevenniük, és nem állna módjukban ezek egyikétől sem eltekinteni: egyrészt szükség van a felvett mérési adatokra; másrészt alkalmazniuk kell az euklidészi geometria törvényszerűségeit. Ha mindezek nem korrelálnak, három eset lehetséges: az adatok tévesek, a velük végzett műveletek hibásak, vagy pedig olyan felfedezés birtokába jutottak, mely után revidálni kell egész geometriai tudásunkat.

A viselkedéstudományok önjelölt specialistái, akik ignorálják a tudományos gondolkodás egész fundamentális strukturáját, az emberiség 3000 évének filozófiai és humanisztikus reflexióit – akik, például, képtelenek meghatározni, hogy mi az entrópia, vagy mit értünk szentség alatt – nos, jobban tennék, ha nyugton maradnának; merthogy közreműködésük csak tovább növeli a zavaros hipotézisek mára teljesen elburjánzott dzsungelét.

Mégis a heurisztikus és a „fundamentális” tudás között keletkezett szakadék nem kizárólag az empirizmusnak és az induktív gondolkodás megszokásainak a következménye, és nem is csupán azon vonzerőnek lehet itt szerepe, amit az azonnali felhasználhatóság jelent; még csak az oktatás olyan eltévelyedésére sem gondolok, ami a jövő nemzedéket mentesíteni akarná a tudomány fundamentális strukturájára vonatkozó gondoktól. Fennáll itt egy történelmi tény: azok a problémák és jelenségek, melyeket a biológusok és viselkedéskutatók felvetettek, igen széles körben kezelhetetlennek bizonyultak a tudományosság azon fundamentális strukturájával, amellyel az a XIX. században rendelkezett.

Az elmúlt 200 évben, Newtontól egészen a XIX. század végéig a tudomány célja az okok és okozatok láncolatának feltárása volt, ez felelt meg az erő és az összeütközések vizsgálatának. A Newton által használt matematika lényegében mennyiségi összefüggéseket tárt fel, és itt, az erő és összeütközések területén (ami az érdeklődés középpontjában állott), lehetőség is nyílt a mennyiségekkel – mint út, idő,

tömeg, energia – való igen nagy pontosságú mérésekre.

Ahogy egy emelési művelet mérhető értékeinek összhangban kell lennie az euklidészi geometriával, ugyanúgy az egész tudományos gondolkodásnak összhangban kell állnia a megmaradás nagy és általános törvényszerűségével. Egy fizikus vagy kémikus bármely jelenséget vegyen görcsöve alá, vizsgálatát a tömeg és energia „számvizsgálatára” kell alapoznia; és ez a szabály sajátos szigorúsághoz vezetett a „klasszikus” tudományos gondolkodás egészében.

A viselkedéstudomány úttörőinek „felemelkedése” akkor kezdődött, amikor – nem minden alap nélkül – spekulációikban hasonló szigorúságot óhajtottak követni. A hosszúság és a tömeg olyan fogalmak, melyek igencsak nehézkesen kezelhetők a viselkedés leírásakor (már ha egyáltalán jók itt valamire); az energia fogalma jóval alkalmazhatóbbnak tűnt. Csábító lehetőségként kínálkozott az „energia” összekapcsolása az akkor már használatos metaforákkal: az érzelmek vagy a karakter „erejével”, az „erélyességgel”, a „lelkierővel”; kézenfekvő volt úgy tekinteni az „energiára”, mint ami szembe állítható a „kifáradással” vagy „apátiával”. Az anyagcsere alá van vetve az energetika törvényszerűségeinek (egy energetikai költségvetésnek, a szó legszigorúbb értelmében), és a viselkedésre fordított energiákat egy bizonyos értelemben be kell számítani e költségvetésbe; következésképp értelmes gondolatnak kezdett tűnni az, hogy az energia egyike kell legyen azon tényezőknél, melyek determinálják a viselkedést.

Valóban, igen kézenfekvőnek tűnhetett az energia hiányát tekinteni olyasvalaminek, ami akadályozza a viselkedést; végülis egy halott ember már nem „viselkedik”. Csakhogy a megközelítésnek ugyan ezen módja nem minden esetben érvényes: egy amőba, melyet megfosztottak minden táplálkozási lehetőségtől, adott időpontban még inkább aktívizálódik. Energia-leadása tehát fordított viszonyban áll az energia-bevitellel.

A XIX. század tudósai (többek között Freud) hidat próbáltak verni a viselkedésben megfigyelt tények és a fizikai-kémiai tudományok fundamentumai között, és kétségtelenül igazuk volt abban, hogy szilárdan kitartottak egy ilyen hídverés szükségessége mellett; mégis úgy gondolom, nagy tévedés volt e kísérlet megalapozásául az „energia” fogalmát kiválasztani.

Ha a tömeg és hosszúság alkalmatlan kategóriák a viselkedés leírására, akkor az energia fogalma sem lesz ugyanerre sokkal alkalmasabb. Mindenekelőtt az energia: *tömeg x gyorsulás*. Valójában a viselkedéstudomány egyetlen teoretikusa sem tartott ki soha ezen dimenziók mellett.

Mindezek azt követelik tőlünk, hogy figyelmünket újra a „fundamentumok” felé fordítsuk; annak érdekében, hogy találjunk olyan eszmerendszereket,

melyek alkalmasak lehetnek heurisztikus hipotéziseink igazolására.

Sokan azzal érvelhetnek, hogy egy efféle válaszdásra az idő még nem érett meg; azt is szokták mondogatni, hogy bár a tapasztalatok induktív értelmezésének útja kétségtelenül eloldoz minket a tudomány fundamentumaitól, ám ez olyan út mégis, melyen lépkedve az induktív vizsgálódást folytatnunk kell mindaddig, amíg elő nem tűnnek a fundamentális válaszok.

A magam részéről úgy gondolom, hogy mindez (vagyis hogy fundamentumokra egyszer csak rábukkanunk az induktív vizsgálódások során) egyszerűen nem igaz; meggyőződésem, hogy a hídfőállások lehetséges bázisainak keresésekor visszafelé kell fordulnunk, a tudományos és filozófiai gondolkodás kezdetei felé, egy olyan korszak felé, melyben tudomány, filozófia és vallás még nem különültek el egymástól olyan diszciplínákként, melyek műveléséhez professzionalizmus szükségeltetik.

Kövessük végig példaként a judeo-keresztény népek teremtésmítoszáat. Mik azok a filozófiai és tudományos problémák, melyeket megemlít e mítosz?

Kezdetben teremé Isten a mennyet és a földet. A föld pedig vala ékesség nélkül való és pusztá, és setétség vala a mélységek színén, és az Urnak Lelke táplálja vala a vizeket.

Akkor mondta az Isten: Legyen világosság; és lett világosság. És látá az Isten, hogy jó volna a világosság és elválasztá a világosságot a sötétségtől. És nevezé a világosságot napnak, és a setétséget éjszakának; és lett a reggel és az estve, első nap.

Aztán monda az Isten: legyen kiterjesztett erősség a víz között, mely elválassza a vizeket a vizektől. És szerze az Isten kiterjesztett erősséget, mely elválasztaná a kiterjesztett erősség alatt való vizeket a kiterjesztett erősség felett való vizektől: és úgy lett. És a kiterjesztett erősséget az Isten nevezé égnék; és lett a reggel és az este, második nap.

Azután mond az Isten: Gyűljenek össze az ég alatt való vizek egy helyre, hogy tessék meg a száraz, és úgy lett. A szárazt pedig nevezé Isten földnek: a vizeknek sokaságát tengernek; és látá az Isten, hogy ez jó volna.

(Móz. 1. 1-10. Károli Gáspár ford.)

Elszakadva e súlyos veretű próza első tíz verssorától, az ősi Chaldea gondolatvilágából kiszűrhetünk néhány premisszát (vagy „fundamentumot”): különös látni azt, hogy a modern tudományos gondolkodás hányféle problémájának és „fundamentumának” előképe jelenik meg a dokumentumban.

1. Az *anyag természetének és eredetének* problematikája igen sommásan van megvilágítva.

2. Amit minden változás mindenekelőtt felvet, az a *rend* eredetének problémája.

3. Érzékelhetően megjelenik a problémák két típusának különválasztása. Meglehető, e szétválasztás téves volt, ám lett légyen tévedés vagy sem, maga a szétválasztás a modern tudomány fundamentumában ugyanígy fennáll. Az anyag- és energiamegmaradás törvényszerűségei különválnak a rend, az entropia és az informatika törvényeitől.

4. Ugy tűnik, a rend egy szétválasztásnak és felosztásnak a következménye. Am minden felosztás műveleti lényege az, hogy egy bizonyos különbségtétel a későbbiekben lehetővé tesz egy másfajta differenciálást. Ha szétválasztjuk a fehér és fekete labdákat, vagy elkülönítjük a nagy labdákat a kicsiktől, a különbözőség mintegy következményként jelenik meg, annak következményeként, hogy az egyes labdák az őket megillető külön helyre kerültek: az összetartozók az egyik osztályba, egy zsákba, másik egymáshoz tartozó csoportjuk a másik osztályba, egy másik zsákba. Ahhoz, hogy végrehajthassunk egy ilyen műveletet, szükségünk van egy rostára, egy küszöbre, *par excellence* egy érzékszervre. Érthető tehát, hogy a rendteremtő szerepkörrel felruházott Alkotó el sem képzelhető máshogyan, mint érzéklésre-felfogásra képes Entitás gyanánt.

5. A klasszifikáció olyan misztérium, ami szorosan kötődik a szétválasztáshoz és ferlosztáshoz; a későbbiekben ez jelenik meg az emberi *nominatio* (megnevezés) egészen rendkívüli teljesítményében.

Mindezek alapján nemigen tűnik úgy, hogy e mítosz különböző elemei egy tapasztalati bázis induktív értelmezésén keresztül születhettek volna. A kép még zavarosabbá válik, ha ezt az eredet-mítoszt összevetjük egyéb, hasonló típusú mítoszokkal, melyek más, a fentiekől eltérő fundamentális premisszákat alapoznak meg.

Az új-guineai iatamuloknál az eredet központi mítosza (hasonlóan a keresztény Genézishez) a szárazföld és a vizek szétválasztásának problematikájával foglalkozik. Az iatamulok úgy mesélik, hogy kezdetben volt Kabwakmali, a krokodil, aki mellső-hát-só lábait csapkodva úszott a vizekben; csapkodásával szétszórta a sarat, és ez volt az, ami a szétszóródó földet fenntartotta a levegőben. Odajött Kevembuanga, a kultúrhérosz, és hajítólándzsájával megölte a krokodilt. Erre a szétszóródó sarak leülepedtek, ebből lett a szárazföld. Kevembuanga dobbantott egyet lábával a szárazföldön, jelezve e büszke gesztussal, hogy „mindez jó volna”.

Ebben a mítoszban még világosabban követhető az az elágazási pont, ahol a tapasztalati anyag összekeveredik az induktív értelmezéssel. Végére is a sár addig marad szétszórva a levegőben, amíg ezt az állapotot a csapkodás fenntartja, és nyomban leülepszik, amint ez abbamarad. Mi több, az iatamul nép a Sepik folyót övező végtelen mocsárvidékeken él, ahol víz és föld nem válik el tökéletesen egymástól; amiből érthető, miért ilyen lényeges kérdés szá-

mukra a víz és föld szétválaszthatóságának problémája.

Akárhogyan is, az iatamulok a rend egy olyan teóriájához jutottak el, ami majdhogynem szembe helyezhető a keresztény Genézis rend-teóriájával. Az iatamul gondolkodásban a rend a véletlen hatásainak kizáródásakor következik be. A Genézisben ellenkezőleg, segítségül kell hívni egy Alkotót, aki szétválasztással és felosztással *teremt* a rendet.

Annyi viszont bizonyos, hogy egyrészt az anyagi teremtés, másrészt a rend és differenciáció problémáinak különválasztása mindkét kulturában megjelenik.

Ha most újra felvetjük a kérdést, hogy a tudomány és/vagy filozófia alapjait a tapasztalati tények induktív módon értelmezett bázisára építették-e fel, láthatjuk, a válaszadás nem egyszerű. Nehéz megérteni, induktív úton hogyan juthattak volna el a forma és szubsztancia közötti dichotómia pontos körülírásához. Hisz végülis soha, senki nem láthatott vagy tapasztalhatott valami meghatározatlan és forma nélküli szubsztanciát, aminthogy senki nem láthatott, sem nem tapasztalhatott „esetleges” eseményt. Vagyis ha az üres és forma nélküli „univerzum” fogalmához induktív úton érkeztek is el, ez csak hajmeresztő (és feltehetően téves) extrapolációként képzelhető el.

De engedjük meg ezt is; akkor sem tekinthetjük evidensnek, hogy az az eredeti bázis, melyből kiindulva az első filozófusok az üres és forma nélküli univerzum fogalmára rátaláltak, a megfigyelés bázisa lett volna. Az is lehetséges, hogy – kiindulva az

alany-állítvány relációjából a primitív nyelvi struktúrákban – a forma és szubsztancia közötti dichotómia egy öntudatlan dedukció eredményeként jelent meg; túljutva minden megfontoláson, ez a feltételezés legalább kevesebb *gyanús* haszonnal kecsegtet.

Bárhogy is legyen, pszichiátriai kollégiumaimnak és az itt szereplő gondolatoknak központi (jóllehet általában implicit) témája egyfajta „hídemelés”: a viselkedés tapasztalati tényanyaga és a tudományos-filozófiai „fundamentumok” közötti kapcsolat megteremtése. Az „energia- koncepció” kapcsán tett kritikái megjegyzéseim talán csak a kollégákkal szembeni vádaskodásként hatnak; azért tűnhet így, mert a forma-szubsztancia ősi dichotómiáját illetően a *rosszabbik oldalról* indulva próbálkoztam a hídveréssel; hiszen az anyag- és energiamegmaraadás törvényei inkább a szubsztanciára vonatkoznak, mint a formára, míg az organizációs és differenciációs folyamatokban inkább a formának van relevanciája, szemben a szubsztanciával.

A kibernetika és a rendszerelmélet felfedezései révén ez a tudományterület – amelyik a „fundamentumokon” keresztül foglalkozik a forma kérdéskörével – az elmúlt harminc év során rengeteget gazdagodott, és sok mindenben zavarba ejtő felfordulást okozott.

E könyvet tekintsék tehát hídemelésnek; az élet, a viselkedés tényei és mindaközött, amit manapság a rend és a modell természetéről tudunk.

Forián Szabó István és Kurcz Györgyi fordítása

Forián Szabó István

Bateson tudománya

Az előző oldalakon Gregory Bateson (1904-1980) híres művének, a *Steps to an Ecology of Mind* c. könyvének bevezetőjét olvashatták. Az 1972-ben megjelent, azóta több nyelven sok kiadást megélt tanulmánygyűjtemény korábbi 35 éves munkásságából válogat.

Bár a tanulmányok – tematikusan – a bali szigetlakók festészetétől a cettfélék kommunikációjáig, a skizofrén elmebetegségtől az ismeretelméleti problémáig szinte „mindenről” szólnak, a kötet összefüggő és egységes olvasmány. Szerzője maga is elcsodálkozik azon a „kováson”, ami a sokféle tanulmányt összefogja. Bevezetőjében e „lényegről” próbál szólni: úgy olvashatjuk tehát,

mint munkálkodásának, gondolati-teoretikus törekvéseinek önmaga által párolt kvintesszenciáját. Batesont itthon (nem)sokan ismerik és (nem)sokat idézik, s ha mégis, főként a pszichológiai-pszichiátriai (néha szociológiai) irodalomban. Neve többnyire a skizofrénia kettős-kötés (*double bind*) elmélete kapcsán hangzik el – sajnálatos módon sokszor a hamisításig egyszerűsített interpretációban. Bár az évek során egyes szakterületek munkásai számára (pl. rendszer-szemléletű pszichoterápia) afféle gogoli köpenyeggé vált, ahonnan mindannyian kibújunk, munkássága érdemben alig ismert, legfőljebb hírből vagy egyéb hivatkozásokból. „Hivatalosan” egyetlen sora meg nem jelent magyarul. Hazai befogadtatása – már amennyiben egyáltalán beszélhetünk erről – még e csekélyke szinten is ellentmondásos. A szakirodalmi hivatkozásokban sokszor felismerhetetlenné torzul, vagy meg sem jelenik a bateson-i gondolkodásmód „specifikuma” – ugyanakkor (mondhatnánk úgy is, hogy ennek ellenére) munkásságát itthon is körülengi egy sajtóságos mítosz: Bateson valami „alapve-

tőt” (kikerülhetlent, korszaknyitót, stb.) alkotott. Mint e cikkéből megtudjuk, saját, igencsak pezsgőnek tűnő szellemi környezetében hasonló ellentmondásos mítoszt érzett maga körül lenge- ni. Szerénységére – meg tán józan humorára – vall, hogy ezt nem csak az „értetlen környezet” számlájára írta, hanem a maga „többiekétől eltérő gondolkodási szokásainak” tulajdonította – valójában az általa felismert, nem egykönnyen kezelhető tudományterület velejáró nehézségének tekintette. „Az elmúlt két évezred során ez volt a legtetemesebb falat, amit az emberiség a tudás almájából harapott; ámde –mindenekelőtt kibernetikai okokra visszavezethetően – képtelen volt megemészteni” – mondja egy helyütt a kibernetikáról, ami saját ismeretelméleti tudománya egyik bázisául szolgált. (A kibernetika felfedezését egyébként a XX. század egyik legjelentősebb eseményének tartotta. Másik ilyen eseményként – egy rá jellemző fordulattal – a versailles-i békeszerződést említi; hasonlóságukat, gondolom, a fontossághoz társuló emészthetlenségükben látta.)

Bateson nem pszichiáter volt, ám kommunikáció és rendszerelméleti kutatásai csakugyan a freudi korszakfordulóhoz hasonlítható paradigmaváltást alapoztak meg a pszichológiai-pszichiátriai gondolkodásban (és praxisban). E sajátos gondolkodásmód alkalmasint épp az individuumból kiinduló, és a scientizmus hagyományos („lineáris”) ok-okozati összefüggéseit alkalmazó analitikus gondolkodásmód ellenében is interpretálható; merítenek is belőle jócskán Freud késői kritikusi. Abban is hasonló nagy elődjéhez – és ez egy végül is szakmai „outsider” esetében eléggé szokatlan jelenség –, hogy munkálkodásával egy világszerte tömegesen gyakorolható praxist indított útjára: ez a *családterápia*, melynek azóta is gombamód szaporodnak különféle „iskolái” és napi munkában praktizáló szakemberei. (Ám sohasem tartozott ehhez a mozgalomhoz.)

Mert, aminthogy Bateson nem volt pszichiáter (még anti-pszichiáter sem), nem volt családterapeuta sem. „Viselkedéskutatónak” ugyan vallotta magát, de –tanulmányai témaköréből következően – épp így lehetne genetikusnak, biológusnak, etológusnak, ökológusnak, antropológusnak, etnográfusnak, kibernetikusnak, pszichológusnak, vagy épp esztétának vagy filozófusnak tekinteni. (És így nem utaltunk még leginkább irodalminak nevezhető munkásságára, aholis – mint pl. platóni ihletésű „metalógusaiban” – szakemberek számára is újdonságként ható kérdésköröket feszegetett mindennapi újságolvasó közönség számára.) A különös az, hogy noha a szakterületeket szinte tetszés szerint tovább sorjázhathatnánk, olvasása nyomán mégsem az a benyomásunk, hogy szok-

ványos múlt- (vagy inter-) diszciplináris kutató- sokról van szó, (vagy hogy egy manapság ritkuló tudósfélével, egy soktudású „polihisztorral” találkozunk).

Mint alábbi írásában oly plasztikusan kifejti, úgy 1969 táján „rájött”, hogy szerteágazó kutatásaiban mindig is egyvalami érdekelte, tanulmányai egyvalamiről szóltak – olyas valamiről, ami e sokféle területen, egyszóval természetben/kultúrában egyaránt érvényes és alapvető ... valami. De micsoda ez a „valami” ?

Elébbemenve cikkének, az Olvasó megnyugtására rögtön közöljük, nem csak bennünk, hanem Bateson hallgatóiban, munkatársaiban, sőt, magában Batesonban is felmerült ez a zavarba ejtő kérdés: miről is beszél ő voltaképpen ? Allítása szerint egy növény levélzetének morfogenetikus elrendeződésében, a teremtésmítoszok értelmezésében, a fegyverkezési versenyben, skizofrén családok kommunikációjában, de még az olyan irodalmi „csevelyekben” is, melyek mondjuk a rendről és rendetlenségről vagy a franciák gesztikulációjáról szólnak, *ugyanarról*. Valami meta-tudományról lenne szó ? Kétségtelen: erről is. Tudomásom szerint soha nem fejtette ki, mint „rendszeres” filozófiát vagy effélét.

Ha mindenképp el akarjuk helyezni, őhozzá kell forduljunk mégis. Egy lakonikus mellékmondatában „az ismeretelmélet egy leágazásának” nevezte tudományát, mely „korábban nem létezett”. Folyamatosan találunk utalásokat arra, mennyire elégedetlen azokkal a tudományos elméletalkotásokkal és kutatói praxissal, azon oktatásban is megjelenő „gondolkodási szokásokkal”, melyekkel nap mint nap találkozunk. De-konstruktőr: meggyőződése, hogy a szokványos klisékkel mindig ugyanoda (sehova sem) juthatunk, hogy gondolkodásunkat újra és újra „szét kell szedni” ahhoz, hogy adekvátabb valóságismeretre (és valóságkezelésre) szert tegyünk. (Nem volt, legfeljebb magán-alkotóműhelyében, „dekonstrukcionista”). Egyes –alkalmasint a tudományos gondolkodás számára kezelhetetlen – jelenségek boncolása közben a hermeneutikus valóságfejtés terep- gyakorlatán érezhetjük magunkat (nem volt hermeneutikus). A király vetkőztetéséhez hasonlóan mulatságos, ahogyan demonstrálja a tudományos igényekre törő viselkedéskutatások sokszor merőben tudománytalan, a tudományos metodikáknak fittyet hányó módszereit. És felháborodik azon, ahogy tudós kortársai képesek a sutba vágni, negligálni „az emberiség 3000 évének filozófiai és humanisztikus reflexióit”. S míg egyrészt így „szétszedi” gondolkodásunkat, másrészt „rendmániás”; még hozzá univerzalisztikus igényvel. Ezen „vakmerőségében” az antik görög gondolkodók frissességére emlékeztet.

Egy bizonyos: mintha elege lenne abból (vagy azokból) a professzionalizmus(ok)ból, melyek mentén egész világképünk kaotikus, összeegyeztethetetlen darabkákká töredezik szét. Továbbá: a világ természetéhez tartozónak tekinti, hogy emberi „működésünk” során nem csak megismerjük, hanem *teremtjük* a világban való rendet (avagy rendetlenséget); amit megismerünk. Ám, hogy melyiket tekintjük elsődlegesnek ...

De ne vágjunk tovább cikkének elébe; ítélje meg az olvasó, mi is az a *valami*, amit Bateson ígér nekünk; hiszen – mint mindig – efelé kívánja vezetni (a rögzös úton megejtően könnyed léptekkel) érdeklődő olvasóit.

Végül két utalást a fordítói-olvasói gondokról. Az egyik: a fentebbi „valami” végül is már kez-

detben, a könyv címében megnevezetetik, u.m. „*Ecology of Mind*”. A *mind* bármelyik magyar szótári fordítása (értelem, elme, stb.) ezen összetételben szokatlanul cseng; számunkra a legelfogadhatóbb a „szellem ökológiája”. A könyv címe tehát, melynek bevezetője olvasható itt: *A szellem ökológiája felé*. A másik: a kötet tanulmányaira vonatkozó néhány utalás remélhetőleg nem hat zavaróan, Bateson írói vénájának köszönhetően bevezetője érthető és kerek egész, a tanulmányok konkrét ismerete nélkül is*.

* A kötet két *Metalógusa a 3. Part 1993. Téli, 17. számában olvasható.*

FRANCIS CRICK

A MEGDÖBBENTŐ ELMÉLET

The Astonishing Hypothesis. The Scientific Search for the Soul.

(*A megdöbbentő elmélet. A lélek tudományos vizsgálata.*)

Scribner, New York, 1994, 319 old.

Ki hogyan vélekedett a tudatosságról? Marvin Minsky szerint nem fontos, mert az emberek nincsenek annak tudatában, hogy miként végzik legbonyolultabb „számításait”, pl. miként azonosítanak egy tárgyat egy képen. Richard Feynman, aki rengeteget foglalkozott az agy működésével, azt felelte, hogy a tudatosság egy csodálatos dolog, amit nem tud meghatározni. Philip Anderson leírta, hogy miért kollektív és fejlődő. Francis Crick, ha megkérdezték, hosszan beszélt Gregor Mendelről, borsóról és a gén fogalmáról. Úgy érvelt, hogy a tudatosság annyira az emberiség lényege, hogy törekedni kell rá, hogy tudományosan vizsgáljuk, bár nem lehet pontosan megfogalmazni.

A „*Megdöbbentő elmélet*” kísérlet a tudatosság tudományának a megalkotására és arra, hogy másokat érdekeltté tegyen ilyen irányba. Felhívás a neurobiológus és pszichológus közösségekhez, hogy fogadják el tudományként a tudatosságot.

A cím elkedvetleníti a Science olvasóit, mert a lélek kifejezés nem gyakran található meg a tudományos szövegekben. A könyv hősi kísérlet arra, hogy elragadja a tudatot a filozófusoktól és a tudósok kezébe helyezze azt.

Crick egyenlőségi jelet tesz a tárgyak látási fölfogása és a tudatosság közé. Ennek a megközelítésnek vannak előnyei, de gyengesége is, ugyanis a majom is megtanul látási feladatokat. A látás nagyon összetett jelenség és ez lehetővé teszi Crick számára, hogy igen bőségesen írjon olyasmiről, ami a tudatossággal nem közvetlenül kapcsolatos. Egy adott személy egy szemmel és egy látó féltekével, színlátás nélkül, rendelkezik a tárgyak szín-tudatával. Egy láthatatlan rózsza is kiváltja a rózsza tudatát.

A könyv tele van ellentmondásokkal. A legszörnyűbb, hogy az emberi tudatra vonatkozó elbeszélés főleg érzéstelenített macskákon végzett kísérletekből származik. Azonban egy ilyen nehéz tárgykörben nem létezhet egységes álláspont és Crick sok lehetséges nézőpontot állít szembe egymással.

J. J. Hopfield, *Science* (Gaia Sajtószemle)

A teljességről

Szemben velem a téglalakú fal sokszáz téglából áll. Egyhangú vörös színe van, de ha közelről megnézed, sok színből tevődik össze. Sárgák, narancs- vagy rozsdaszínűek, de az összehatásuk az unalmas vörös. A téglák repedezettek, ragyásak, némelyik sarka törött. Közélről megnézve a derékszög egyenetlen, a színek tarkák. A fal szilárd. Ha megnyomom, ellenáll. Ha dörzsölöm a kezemmel, sérti a bőromet. Valójában nem szilárd, számtalan molekulából áll, az atomokból és elektronokból s ez a ritka mozgó szerkezet majdnem teljesen üres térből áll. Ha így tekinted, akkor a falnak sem szilárdsága, sem színe nincs. Mégis látom a színét, érzem a szilárdságát. A szín láthatatlan hullámokból áll. Én adom a hullámoknak a láthatóságot és öltöztetem fel azokat színnel. A szín nem a falban van, hanem bennem. Én vagyok, aki megteremti a falat.

Nem, a fal nem képzelgés, az valóság. Valóság a saját kapcsolatom a fallal. Megfigyelő nélkül, a fal pusztán absztrakció. Egy résztvevővel, aki bárki lehet, a fal falszerűvé válik. A fal szilárdsága nem a falban és nem is bennem van, hanem a kettőnk közti kölcsönhatásban. Én és a fal kölcsönösen támogatjuk egymást. Ilyen kölcsönhatás nélkül a fal nem létezik. A fal az én teljes világom szerkezete. Megfigyelő, résztvevő nélkül a világ nem létezik. Én adom az anyagát, a lényegét, én színezem ki, érzem, szagolom és látom. Hasonlóképpen a világ nélkül én nem létezem. Ha nincs, amit megfigyeljek, amiben részt vegyek, én magam is semmi vagyok. Az érzékelő folyamataim, a tudatom kötnek a világhoz. Egyszerre vagyok a világban és van a világ is bennem. Az érzékeim helyeznek a világba; a tudatom helyezi belém a világot. Az érzékeim tapasztalják a világot; a tudatom készíti az érzetet is, a képzelgést is. Együttesen, én és a világ alkotjuk egymást; külön megszününk létezni. Senki sem létezhet valamiféle környezet nélkül. A környezet sem létezik valaminek vagy valaminek a megfigyelése nélkül. Minden létezés alapfeltétele a tapasztalás és részvétel.

Mi a helyzet két különböző ember világválával?

Mivel az emberek különböznek egymástól, a világaik is különböznek. A Te világod és az enyém nem ugyanaz. Különböznek aszerint, hogy te és én hogyan látjuk, különböző nézőpontokból: nyugati, keleti, forró- vagy mérsékelt égövi, sarkvidéki. Különböznek aszerint, hogy mely időszakban szemléljük azt. Különböznek a nézőpontjaink a hagyományaink és társadalmi szokásaink szerint: amelyek szerint felnőttünk és amelyek a részünket képezik. Annyiféle világ van, ahány ember.

Nincs semmi ezekben a világokban, ami mindenki számára közös? A világok változnak a faj és a nem szerint. A kutya világa kisebb és egyszerűbb, mint a miénk. Milyen lehet egy sajtukac vagy egy baktérium világa? Mindnyájunknak megvan a saját ráncszabott világa. De vannak csoportok – keresztények, mohamedánok, zsidók – akik között egyetértés van a csoport világára nézve. Hasonlóan van ez a nemzetekkel, politikai nézetekkel, osztályokkal, törzsekkel, családokkal. A férfi világa szükségszerűen különbözik a nő világtól, a gyerek világa a felnőtétől.

Nyilvánvaló, hogy ez erősen akadályozza a kölcsönös megértést és párbeszédet. Az egyetlen közös dolog – közös ember voltunk. A párbeszéd, a baráti érintkezés érdekében felül kell emelkednünk a faji, vallási, nemzeti szétválasztottságunkon és el kell jutnunk az Egy világhoz. Kevésbé gondolkozzunk egyéneken, kis csoportokban vagy nemzetekben és inkább figyeljünk a fajra, mint a kozmikus egész részére.

Nem azt mondjuk, hogy nem kell elismernünk az egyéniséget, különbséget, sőt a különösséget és különcséget. Mi idézzük elő ezeket. Mint egyének, mi teremtjük a különbségeket. A különbség az élet zamata. Azonos klónok világa – halott világ lenne. Fel kell ismernünk az „azonosság és különbözőség” kettősségét. Egy adott szinten kölcsönösen ellentétesek; egy másikon ugyanazon dolog két nézőpontja, és kölcsönösen támogatják egymást. Nem létezik azonosság különbség nélkül, és viszont. Azonosság nélkül a különbség elveszíti az értelmét. Különbség

nélkül az azonosság semmi. Úgy tűnik, hogy a kettősség teremtményei vagyunk. Nehéznek találjuk, hogy egységet érzékeljünk a különbözőség mögött. Beérjük az egyik vagy másik oldallal. Szeretjük, ha a dolgok feketék vagy fehérek. A kiszínezés csúrés-csavarás. Szeretjük a bizonyosságot, annak bizonyosságát, hogy nekünk igazunk van s nekik nincs.

A viták, akár a házasságban, a pereskedésben vagy a háborúban a szemellenzős megközelítés eredményei. Mi nem tudjuk belátni, hogy a válasz nem az egyik oldalon vagy a másikon van, s nem keressük, Herakleitosz szavai szerint az „összhangot az ellentétek között”, nem akarunk a harc fölé emelkedni és

felismerni, hogy a yang és a yin ugyanannak a két különböző oldala. Annyira meg vagyunk győződve a saját oldalunk igazáról, hogy a másik nézetének a megfontolását gúnyosan elvetjük, mint „könnyű lehetőséget” vagy „várakozó álláspontra helyezkedünk”, megelégedve arról, hogy ez népszerűtlenebb, nehezebb és kényelmetlenebb helyzet mint kiállni az egyik vagy másik oldal mellett. Az összhang az ellentétek között azonban nem jelenti azt, hogy két szélsőség között középső helyet foglalunk el; mindkettő fölé kell emelkedni, egyesítve az ellentéteket.

Ronald Harvey a szerzője a *One Fragmented World* c. könyvnek. (forrás: *Resurgence, Gaia Sajtószemle*)

Grandpierre Attila

A tudat anyagi hordozói 2. rész

Az utóbbi időben gyorsuló ütemben jelennek meg tanulmányok a tudat fogalmának tudományos hasznossága mellett érvelve. A leggyakoribb – szinte kizárólagos! – megközelítés a materialista, funkcionalista. Eszerint a tudat pusztán anyagi működések bizonyos oldalának mellékterméke, kifejeződése.

Ez a hozzáállás nem ad semmiféle alapot tetteink erkölcsi indíttatásaihoz, személyes felelősségünket életünk alakításában szükségképpen tagadja. Ezért inkább egy dualista álláspont kialakítására teszek itt kísérletet, amely megengedi a szellemi szféra önálló, öntörvényű kölcsönhatását az anyagi világgal.

Ebben a kölcsönhatásban azonban az anyagi rendszerek feltételei semmiképpen sem lehetnek mellékesekek, tetszőlegesekek, és lényegesen meghatározzák az események lefolyásának kereteit, de nem tartalmát. J. C. Eccles, a Nóbél-díjas neurofiziológus megjegyezte, hogy ezek a funkcionalista elméletek nem jelölik meg, hogy az anyagi működéseknek pontosan melyik oldala is produkálja a tudatnak átélt jelenségeket, és el sem kezdték a tudat elméletének megfogalmazását. 1986-os tanulmányában kísérletet tesz arra, hogy a tudati mező hatását az idegi folyamatokra a kvantummechanika valószínűségi mezejéhez hasonló, feltételezett mentális mező kezdeményező hatásának tulajdonítsa. A kvantummechanika nem adja meg minden pillanatban az elemi részecskék helyét és mozgásállapotát egyidejűleg, abszolút pontossággal, s ehelyett a részecskét jellemző kvantummechanikai mennyiség – a hullámfüggvény – a részecske adott helyen és mozgásállapotban megtalálhatóságának csak valószínűségét adja meg. Eccles Margenau nyomán felteszi, hogy a tudat energiaközlés nélkül hat az elemi részecskékre, mégpedig úgy, hogy ezek fizikai állapotjelzőinek (hely, sebesség, ...) valószínűségeit módosítja csupán, s később ezek a valószínűség-módosulások az idegi folyamatok módosulásaiban jelentkeznek.

Igen ám, csak hogy az alapfeltevés egyszerűen nem igaz. A részecskék kvantummechanikai hullámfüggvényének módosítása energiaváltozással jár. Legújabban Albert és Vaidman mutatott rá, hogy a hullámfüggvény olyan módosítása, ami a részecske egy bizonyos körzetben találhatóságának valószínűségét növeli – ezt hívják a hullámfüggvény kollapszusának – megsérti az energiamegmaradás törvényét, bár ennek mértéke rendkívül kicsi.

Ez tehát azt jelenti, hogy az Eccles által leírt folyamat indító lépéseihez igenis energiabefektetés szükséges a tudat részéről. De hát hogyan csinálja ezt a tudat? Épp ez az a pont, amin minden tudatelmélet áll és bukik.

Energiacsere a vákuum és az agy között

Mint azt az előző számban írt cikkemben ismerttettem, a vákuumban kvantumingadozások mennek végbe, úgy, hogy a pillanat egy tört részéig virtuális részecskék keletkeznek, s tűnnek el szinte azonyonyomban. A határozatlansági törvény ugyanis megengedi az ilyen folyamatokat, feltéve, hogy a részecske energiájának és élettartamának szorzata kisebb a kvantumnál, 6×10^{-27} erg mp-nél. A részecske azért virtuális, mert létezése a határozatlansági törvényben megszabott élettartamon túl nem megengedett. Amikor a részecske visszahull a vákuumba, az energiamegmaradás tétele ismét helyreáll. És ez az, amit összes eddigi méréseink, a fizika összes eddigi eredménye sugall: hogy az energiamegmaradás törvénye makroszkópikus méretekben fennáll. Egy nemrég írt tanulmányomban felvettem, hogy az energiamegmaradás kvantumos sérülése és az élő rendszerek molekuláinak szabad-energia tartalma lehetőséget ad energiacsere a vákuum és az élő szervezetek között. Ha ugyanis a vákuum skalárhulláma véges energiát ad át az agynak, az ott tárolt szabad-energia felhasználható az energiamegmaradás törvé-

nyének makroszopikus teljesülése úgy, hogy eközben létrejön egy tényleges fizikai folyamat a vákuum és az agy között!

Sőt, a folyamatot matematikailag is leírtam, a határozatlansági törvényből kiindulva. A vákuum skalárhullámai –amik László Ervin pszi-mező elméletében az Univerzum összes folyamatának teljes információját tartalmazzák– kölcsönhatásba léphetnek például egy elektronnal, ami az agyban szabadon, atomhoz nem kötötten röpül. Abból a feltételből, hogy az elektron hullámfüggvénye az agy térfogatára ugorjon össze, mondjuk egy 10 centiméteres sugarú gömbben legyen található, meghatároztam az energiaátadás mértékét, s ez 10^{-28} erg nagyságrendűnek adódott.

A tudat energiaforrása

Tulajdonképpen nincs feltétlen szükség az energiamegmaradás törvényének érvényesítésére a gondolkodási folyamatban.

Ha ugyanis ez olyan kis mértékben sérül, ami nem mérhető könnyen, vagy épp nagyon is nehezen mutatható ki, akkor nem kerülünk eddigi tapasztalatainkkal ellentmondásba. Energia és anyag továbbra sem keletkezik az orrunk előtt magától, az energiamegmaradás sérülése által, mert ez a sérülés csak élő rendszerekben megengedett. Ez a 10^{-28} erg olyan kis energia, ami egy porszem egy miliméteres elmozdításának csak milliomod-milliomod- milliomod-milliomod részére elég.

Mégis, honnan veszi ehhez a tudat az energiát? Két lehetőség is van. Az egyik maga a vákuum. John Archibald Wheeler számításai szerint a vákuum energiasűrűsége 10^{94} erg/cm³, vagyis olyan óriási, amihez képest az anyagi világ csak egy szinte kimutathatatlanul gyenge felhőfoszlánynak tűnik.

Perry Abbott ezt az elméleti értéket szembesítette a kozmológiai megfigyelésekkel, ugyanis a vákuum energiája gravitációs hatást fejt ki. „A kozmológiai állandó rejtélye” című cikkében (Tudomány, 1988 július) arra a következtetésre jutott, hogy a kozmológiai állandó –ami szoros kapcsolatban áll a vákuum energiasűrűségével– kisebb mint $(1/10^{23} \text{ km})^2$.

Ebből kiszámoltam, hogy a vákuum energiasűrűsége kisebb, mint 6×10^{12} erg/cm³, azaz köbcentiméterenként hat trillió elektron-pozitron keletkezésére elegendő. Ez semmiképpen sem kis érték. Különösen, ha összevetjük a vákuum-agy kölcsönhatáshoz /elektron közvetítő esetén/ szükséges 10^{-28} erg-gel. Így tehát nem szól tapasztalati tény az ellen a feltevés ellen, hogy a vákuum üzemelteti a gondolat születését.

Azonban még egy ennél kedvezőbb lehetőség is létezik. A tudat energiaforrása lehet az agyi molekulák szabadenergia-tartalma, ha a vákuumingadozás során pillanatnyira létrejött energiát az agy felveszi,

s egyidejűleg – pontosabban a meghatározott időtartamon belül– energiaraktárából visszaplántálja a felvett mennyiséget. Ezen a módon valós részecskék is létrehozhatók, előhívhatók a vákuumból!

Gondolkodó élő rendszerek fizikai korlátai

Minél gyorsabb egy folyamat, annál nagyobb energiájú virtuális részecske tartozhat hozzá a kvantummechanika határozatlansági törvénye szerint. És minél jobban be akarjuk zárni, minél kisebb méretűre akarjuk összeugrasztani a hullámfüggvényt, annál nagyobb lesz a sebesség határozatlansága, ami viszont összefügg a részecske energiájával. Így összefüggés állítható fel a skalárhullám-agy kölcsönhatás időtartama, a gondolkodást közvetítő anyagi részecske tömege és az agy mérete között.

Ebből az összefüggésből például megbecsülhető, mekkora lehet egy olyan agy mérete, amely elektronokkal gondolkodik.

Ehhez tudnunk kell, hogy a tudatos gondolkodást az agy idegsejtjeinek, neuronjainak elektromos aktiválása és kémiai ingerület-átvivő anyagok szállításával létrehozott ideghálózat közvetíti.

Ugyanakkor az emberi szervezet a külvilágból sokkal több információt dolgoz fel, mint a tudat: a tudatba már kiválasztódnak azok az ingerek, amelyek tudatos mérlegelést, megfontolást igényelnek. A tudat olyan, mint egy óriásvállalat igazgatója, ami-ben tízmillió munkás dolgozza fel az adatokat s választja ki azt az egy ember által feldolgozható információ-komplexumot, amik alapján helyes egyszemélyű döntés hozható.

Ez azt jelenti, hogy a tudat egy nála sokkal hatalmasabb szervező tényezőre támaszkodik a külvilági ingerek feldolgozása során. Ezt a tudatnál milliószor gyorsabb szervező tényezőt neveztem el mélytudatnak. A mélytudat ezen túl az egyéni adottságokat is figyelembe veszi, s ebben a nála jóval gyorsabb, hatalmasabb genetikus tudatra támaszkodik.

A genetikus tudat mögötti végső tudati tényező a kozmikus tudat, a teremtő képzelet, ami lehetővé teszi, hogy adott külvilági ingerekre a belső adottságok figyelembe vételén túl kreatívan reagáljunk. Ez a végtelen talapzatú belső világpiramis. A tudatvilág négy szintje más és más anyagi hordozóval rendelkezik. A tudat a leglassúbb, kémiai-elektromos reakciói sokrétűek, de lassúak. A mélytudat gyorsaságához már az elektronokat kell igénybe vevnie. A genetikus tudat hatékonyságához még légsebesebb anyagi hordozó kell. Erre a fényt találtam alkalmasnak. A teremtő tudat maga mindent megtudhat, ehhez közvetlenül a pszi- mezőbe ágyazottnak kell lennie, azt is mondhatjuk, hogy a teremtő tudat a pszi-mező. Ennek anyagi hordozója a legképlékenyebb információhordozó, a skalárhullám.

Az elektronokkal gondolkodó agy méretére az összefüggés egy század centimétert ad. Érdekes, hogy ez éppen egybeesik a sejtek méretével, melyek egy század milliméter – egy század centiméter méretűek. Vagyis az összefüggés alapján a sejtek számára rendelkezésre áll egy rendkívül hatékony információhordozó, az elektron.

De mondhatjuk-e, hogy a sejtek gondolkodnak? A molekuláris biológia legújabb, megdöbbentő eredményei alapján a gondolkodásra legalábbis emlékeztető folyamatokat fedeztek fel.

Roy J. Britten, a California Institute of Technology kutatója úgy fogalmazott, hogy az emberi faj feltűnő változatossága éppúgy, mint az evolúció sebessége, mutációk óriás tömegét igényli. Ezeket a mutációkat folyamatosan hozza létre a sejten belül egy általunk egyáltalán nem ismert folyamat. A sejtek génjeinek túlnyomó része, több mint 95%-a pedig azzal foglalkozik, hogy ezeket a mutációkat kielemesse, és azokat tartsa meg, amelyek a sejt és a szervezet működése számára legelőnyösebbek. A sejtben, mint egy teraszszalon működik egy külvilágot modellező folyamat, amely modellszerűen kipróbálja, összehasonlítja és válogatja, értékeli a különböző változatokat. Ezt a folyamatot irányítják a szabályozó (regulátor) gének. A sejt összes génjeinek, csak mintegy 5%-a felelős a sejt felépítéséért, fejlődésének biztosításáért.

A sejt génjeinek 95%-át modellezésre, ismét egy gondolkodásra hasonlító folyamatra használja!

Hoimar v. Ditfurth „A Világegyetem gyermekei” c. könyvében a sejtgondolkodást az emberi képzelettel állítja párhuzamba. Ahogy az emberi képzelet segítségével előre le tudunk magunkban játszani különféle lehetőségeket, úgy a regulátor-gének a mutációk megszervezésével és kiválasztásával egy döntési folyamatot valósítanak meg, óriás számú lehetőség közül választva. A sejtmagban megtalálható a külvilág belső modellje!

Skalárhullámok és sejtsugárzás

A kvantumelmélet szerint a rezgések, hullámok is kvantumok, adagolt természetűek. Így a fényhullám egysége a foton. Ha a foton energiája nagyobb, rezgésszáma, frekvenciája is nagyobb, vagyis a rezgés hullámhossza kisebb. Így a skalárhullámok energiájához adott hullámhossz rendelhető. Az idegsejtek közvetítette gondolkodás hullámhosszára kapott határhullámhossz épp a látható fényé! A sejtgondolkodáshoz tartozó határhullámhossz ennél két nagyságrenddel kisebb, az ultraibolya tartományába esik.

Számításaim eredményeként tehát úgy tűnik, agyunk a látható fény segítségével lép kapcsolatba a kozmikus információs mezővel. A pszi-mező skalárhullámjai az emberi agyban valós fényhullámokká alakulnak, s ezek a fényhullámok váltják ki a bonyolult szinopsziskapcsolódásokat, agyi ingerülete-

ket, amik aztán áttevődnek mozgássá. Az élő molekulákban raktározott energiatöbblet ugyanazon a frekvencián emeli át a hullámokat látható sugárzásra. A két sugárzási tér, a két rezgés tehát egymáshoz csatolt, vagyis rezonanciában van. A látható fényhullámok szerepe a gondolkodásban egyelőre csak jóslat. Mindenesetre ehhez hasonló folyamat segítségével nőnek a növények, hiszen a klorofill a Nap fénysugarait alakítja vegyi energiává, s ez teszi lehetővé a növények növekedését, életét. Ezek szerint tehát az emberi agy a kozmikus információs mező növénye! Figyelemre méltó, hogy a sejtgondolkodásra megjósolt ultraibolya sugárzást viszont – úgy tűnik – már több ízben is felfedezték.

Századunk huszas éveiben A. Gurvics vette észre, hogy a sejtek osztódásakor sugárzás észlelhető. Megmérték ennek rezgésszámát, és azt találták, hogy ibolyántúli sugarakról van szó. A sejtosztódás folyamata e sugarakkal együtt nő és csökken. Mára valamiért eltűnt a mitogenetikus sugárzás a szakirodalomból, anélkül, hogy találkoztam volna azzal, mi is ennek az oka. Gurvics és kortársai kimérték volna műszerekkel valamit, ami nem létezik? Vagy csak a mitogenetikus sugaraknak tulajdonított szervező, irányító szerep súlya csökkent, ahogy a sejtosztódás szervezésében egyre több szervező tényezőt fedeztek föl a mitogenetikus sugárzás mellett (például az osztódási orsót, lásd Tudomány, 1989/12)? Furcsa, de létezik még egy rejtélyes sugárzás, amiről szintén többen állították, hogy megmérték, lefényképezték, rámutattak kapcsolatára az élő szervezet szabad energia tartalmával, s ami ugyanúgy nem szerepel a szakirodalomban. Ez a Kirlián-fényképezés, az aura-sugárzás. És mi a Kirlián-sugarak hullámhossza? 10^{-6} centiméter, azaz ismét ibolyántúli sugarakról van szó!

Ha a skalárhullámok nem egy szabad elektronnal, hanem egy nagy molekulásúlyú élő molekulával hatnak kölcsön, hullámhosszuk a molekulásúllyal arányosan lecsökken, és az ultraibolyából átvált a rádiótartományba. Mérték-e rádióhullámokat a sejtosztódás beindulásakor? Jafary-Asl és munkatársai olyan mérőműszert fejlesztettek ki, amellyel mérhető a biológiai rendszerek fotonkibocsátása. Az élesztőgomba (*S. Cerevisiae*) vizsgálatakor azt találták, hogy a sejtosztódás megindulása előtt 2-3 perccel a rádiótartományban 7 MHz frekvencia körül elkezdi növekedni a rádiósugárzás! Del Giudice és munkatársai éppúgy, mint Fröhlich és Josephson, felvetették, hogy az életfolyamatokat koherens elektromágneses sugárzás vezérli. Végül is a kétségtelenül létező agyhullámok, amiket a legtöbb szakrendelőben megtalálható elektroencefalográffal mérnek naponta világszerte, szintén koherens, egymással fázisban lévő elektromágneses hullámokat jelentenek.

Még egy furcsa tény a sejtosztódással kapcsolatban. Az emberi petesejt megtermékenyülésekor az első osztódás 36 órát vesz igénybe, s az ezt követők

egyre kevesebb időt igényelnek. A kifejlett szervezet sejtjei általában nem osztódnak, vagyis nem a sejtől, hanem a szervezet egészétől, a szervezet egészének fejlődését irányító tényezőtől függ az osztódás. Ugy tűnik, mintha az első osztódáskor a kromoszómáknak jobban meg kéne gondolniuk, hogyan is kapcsolódnak össze, hiszen az összes ezt követő osztódás már ennek következményeire épül.

A pszi-mező és az agy kölcsönhatásai

A skalárhullámok tehát az élő szervezetben átalakulnak elektromágneses sugárzássá. Attól függően, hogy információjuk milyen anyagi hordozónak adódik át, elektromágneses sugárzások egész skálája jön létre.

A különböző hullámhosszúságú elektromágneses rezgések aztán kölcsönhatásba lépnek az agyban található érzékeny rendszerekkel. Kimutatták például, hogy az élő sejtekben a mikrohullámú sugárzás jóval nagyobb mértékben nyelődik el, mint az élettelenekben. A mikrohullámok elnyelődésekor megváltozik spektrumuk, ezt hívják Raman-effektusnak. Az élő szervezetek rezonánsan reagálnak a mikrohullámú sugárzásra, Raman-spektrumuk jellegzetesen eltér az élettelen sejtektől.

Az utóbbi évtizedekben felfedezték, hogy az agyban elektromos mikroáramkörök léteznek. Ezekben a mikroáramkörökben az őket alkotó neuronok a reakciók sokkal szélesebb skálájára képesek, mint az elektronikus számítógépek kapcsolóelemeinek egyszerű igen-je vagy nem-je (Carl Sagan: Az éden sárkányai, 57-58. oldal). Ezek a mikroáramkörök igen kicsinyek, jellegzetes dimenzióik 1/10000 centiméter nagyságrendűek, így rendkívüli gyorsasággal képesek feldolgozni az adatokat. A normális neuronok gerjesztéséhez szükséges feszültségnek már mintegy egy-század részére reagálnak, ezért sokkal kifinomultabb reakciókra képesek.

Így tevődik át a skalárhullámok információja anyagi hordozók egész sorozatán át végül a tudatos gondolkodássá.

A pszi-mező korlátlan információja, a kozmikus teremtőerő így minden anyagi rendszer számára elérhető. Az élettelen rendszerek abban különböznek csak az élőktől, hogy nem képesek megfelelő energiaraktárak és megfelelő áttételek sorozatával mindezt olyan ingerületté alakítani, amit végül makroszkópikus vezérlésre használnak. Egy pingponglabda például azért nem produkál életjelenségeket, mert ha még képesek is részecskéi a skalárhullámokat érzékelni, ezeket szervezettebb anyagi formába átvinni, nincsenek olyan szerveik, amiket ezekkel a szervezett ingerületekkel mozgathatnának. A pingponglabda azért nem szeszélyes, szabad akarattal rendelkező élőlény, mert nincs keze,

nincs lába. Az a szervező tényező, ami a pszi-mezőben jelen van, csak megfelelő anyagi feltételek esetén képes beavatkozni a valós anyagi rendszerek irányításába.

Az értelem tehát minden anyagi rendszerben jelen lehet, csupán kifejeződése az, amit az anyagi viszonyok meghatároznak. Ez persze az embernél is így van. Az agykárosodások például jelentősen befolyásolhatják értelmi képességeinket.

A pszi-mezőben minden lehetséges világ jelen van. Az Univerzum maga is a vákuumból született, ráadásul ugyanazokon az állapotokon ment keresztül, mint amiken a gondolkodás emelkedik fel: a skalár-hullámokból az Ősrobbanásban először egy fénygolyó keletkezett, a tágulás során a sugárzásból részecskék jöttek létre, a részecskék galaxisokká, csillagokká, bolygókká alakultak, s a Föld nevű bolygón élő, magasan szervezett molekulákká, soksejtű élőlényekké alakultak. Eközben a pszi-mező információtartalma egyre nőtt. A pszi-mező minden anyagi részecskében, rendszerben jelen van, él. Az anyagi világ csak peremvilága a mindenben élő és mindent lejátszó kozmikus teremtőerőnek. A gőzrővel csattogó, lármás világ kitörni készül. Amikor alkotni akarunk, sajátos tudatállapotba kell hozni magunkat. Figyelnünk kell gondolatainkra, belső világunkra, a bennünk lezajló spontán folyamatokra ahhoz, hogy igazán újat teremthessünk. Mindenre kész kell lennünk, bármire, bármiféle új szempontra ahhoz, hogy ráérezzünk, mi is a hiányzó kulcs a megfejtéshez. Minden előzetes tudati elvárástól függetlenné kell tenni magunkat. Ortega y Gasset szavaival *nem oldhatunk meg igazán nagy feladatot, ha előtte nem érezzük teljesen elveszettnek magunkat.* De az elveszettség érzése még nem elég. Lázadnunk is kell a probléma feszítő erejével elesettségünk ellen. A megtisztult tudatállapotban a mechanikus logikát össze kell kapcsolnunk legdinamikusabb érzéseinkkel. Szabaddá, szabadságával élővé kell tennünk belső világunkat.

Ebben az fejeződik ki, hogy amellet, hogy kozmikus vevőkészülékek vagyunk, az energiamegmaradás törvényének makroszkópikus érvényesüléséhez nekünk is energiát kell visszasugározni a pszi-mezőbe. Ezt az energia-visszasugárzást pedig csak különleges tudatállapotban vagyunk képesek előidézni magunkban. Ahhoz, hogy kozmikus rádióadók legyünk, alkotóképes lelkiállapotba kell kerülnünk. Ezek a lelkiállapotok azok, amelyek a legintenzívebb érzésekkel járnak. Egy nagy felfedezéskor sokszor napokig, hetekig úszik a felfedező az alkotás mámorában. Ez a visszasugárzás pedig az érzéseknek kozmikus jelentőséget ad. Ugy tűnik, a Kozmosznak érzéseinkre van szüksége, s az életet azért hozta létre, hogy érzésekkel, a legnagyszerűbb, legfelemelőbb, lelegeleveníbb szabadsággal, legmegrendítőbb érzéseinkkel töltődhesen föl.

Paulinyi Tamás

Teremtők vagy játékszerek ?

A sorsszerűség vizsgálatának jelentősége az emberi megismerésben

Az összefüggésekről állásfoglalás nélkül

A sorsnak mint fogalomnak, még a legkevésbé misztikus gondolkodású emberek számára is van valami sajátos, titokzatos hangulati hatása. Ennek belátásához elég ha körbetekintünk szóhasználatunk idevágó formulái között. „Balsors akit régen tép, jobb sorsra érdemes, sorsüldözött, sorscsapás”, vagy csak épp „sorsára váró”.

Láthatjuk hogy ehhez a fogalomhoz ösztönösen valami kívülálló, jó vagy rossz, de egyértelműen rendező szerepű erő képét rendeljük. Hogy hiszünk e benne vagy sem, felfogásunktól, gondolatainkat

meghatározó világpéunktől függ. Hogy pontosan mit is értünk ezalatt, szintúgy. De bárhogy is legyen, nem hiszem hogy van olyan ember, akit ne érintett volna meg életének valamely meghatározó pontján a sorsszerűség sejtelmes, furcsa érzete.

Hol és hogyan jelenik meg ez gondolataink között, hol véljük észrevenni a mindennapok történéseiben a sors „kezet” ? Ott, ahol egy adott helyzetben, történésben a véletleneket mintha túlságosan is célszerűen és aktuálisan látnánk megjelenni, összefutni.

A véletlenekről való vélekedésünk egyben tehát a sorsszerűségről alkotott véleményünkre is rávilágít. A véletlenfolyamatok befolyásolhatóságáról viszont, – ez a későbbiekben bővebb kifejtésre kerül – a tudományos parapszichológia eredményei meghök-

kentő új tényeket tártak fel. Ezeknek a tényeknek a mérlegelése pedig, már alapvetően nem hitbéli kérdés, hanem egy, a lehetőségeket logikusan áttekintő és abból építkező megismerési út.

Az emberi megismerés és tudás másik nagy területén, a vallásokban és a létfilozófiákban a sorsszerűség megítélése legtöbbször központi jelentőségű. A buddhizmus és sok más vallás is úgy tartja, hogy az emberi tettek a cselekvőre sorsszerűen visszahatnak, sőt a buddhizmus tanításai szerint a lét egy olyan reinkarnációs körforgásba ágyazott illúzió, amelyben újjászületéseken keresztül kell megtapasztalnunk tetteink hatását, alanyi szinten is, mindaddig míg fogyatékosságainkat nem tanuljuk meg felszámolni sorsunk tanulságaként.

A másik, ősidőktől a sorssal foglalkozó megismerési terület az asztrológia. Az asztrológia nem állít kevesebbet, minthogy az égitestek és a csillagképek állása sorsunkat alapvetően meghatározza és az összefüggések ismeretében, sorsunkról objektív információkat kaphatunk.

Ezek a megismerési utak, bármilyen nagy hagyományuk is van az emberi történelemben, jelen formájukban sajnos a tudományos megközelítés számára vonatkozhatatlanok. Ezeket így a tudományos közfelfogás általában a babonáság és az obskuranizmus gyűjtőfogalmához sorolja.

Véleményem szerint az emberi pszichikum struktúrált világát és az emberi megismerés sokoldalúságát szem előtt tartva, mindenképp érdemes az eltérő világképekben mutatkozó analógiákra felfigyelni, már csak azért is, mert a tudomány már említett perifériális eredményei –parapszichológia, pszichofizika, a véletlenekről– mintha lehetőséget adnának bizonyos, eddig filozófiainak számító állítások objektívizálásához.

Ilyen megközelítésben és hangsúlyozottan hipotetikus jelleggel szeretném a egymás mellé állítani a több ezer éves emberi tudás sorsszerűségről szóló tanításait illetve a modern tudomány számomra valószínű idekapcsolható felfedezéseit.

Lehetőségét látom egy új pszichofizikai alapokon nyugvó átfogó világkép kialakulásának, melyben az emberi pszichikumok egymással és a tárgyi valósággal való tisztázott viszonya például a sorsot illetően is olyan, a tudomány szempontjai szerint is objektív összefüggésekre világíthat rá, melyekről egyelőre csak a vallásfilozófiák tudománytól távoli nyelvén hallhatunk.

A pszichológia és a filozófia megközelítései

C. G. Jung és a szinkronicitás– asztrológia és valóságfilozófiák

A tudományos és a vallásfilozófiai világképek kö-

zött tátongó szakadék lehetséges, szembenező hídfeinek egyike a pszichológia, melynek egyik meghatározó és a sorsszerűség kérdését munkásságában megközelítő személyisége volt Carl Gustav Jung a svájci pszichoanalitikus és gondolkodó.

Jung megfigyelései szerint környezetünk történéseiben gyakran fordulnak elő egyidejűen olyan, tartalmilag vagy formailag egymással összefüggő események, melyek azonkívül, hogy feltűnő és aktuális hasonlóságot hordoznak, oksági kapcsolatban egymással nem állnak. Ezeket az egyidejű összefüggéseket Jung szinkronicisztikus jelenségeknek nevezte el.

Ez a teória tulajdonképpen nem kölcsönhatásokról, csak összefüggésekről, ha úgy tetszik egyidejű korrelációkról beszél. Ebbe a működőnek tartott összefüggérendszerbe viszont, alapvetően beleilleszhető például az asztrológiai sorsfelfogás is. Ismétlem, nem feltétlenül a hatások szintjén kell elképzelni a szinkronicitás-jelenséget, így az asztrológiát sem.

A feltételezett jelenség csupán az összefüggésekre utal, tehát ha egy földi megfigyelőnek tekinthető asztrológus a bolygók és a csillagok közötti egyfajta virtuális együttálláshoz egy pszichés momentumot vagy sorseseeményt rendel, akkor lehetséges, hogy csak azt a szinkronkapcsolatot mutatja fel, amihez a többezer éves asztrológiai megfigyelések nyújtanak számára alapot. Az események közötti oksági kapcsolatra ugyan így sem derül fény, de hát a természettől függő parasztoznak se kellett tisztában lenniük a meteorológia fizikájával ahhoz, hogy az alkonyi ég aljának színéből megjósolják a másnapi időjárást.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy az asztrológia tudományát évezredekben át olyan szakrálisan beavatott személyek építették, akik valószínűleg nagyrésztben támaszkodtak az intuitív megtapasztalásokra, s nem kizárt, hogy így rövidebb úton is objektív felismerésekhez jutottak. Az asztrológiát illetően elgondolkodtató lehet az is, hogy bár az összefüggéseknek egyelőre még nincs módszer-tanilag meggyőző levezetése (talán meg kéne próbálkozni vele), mégis egy nagyon összetett matematikai rendszert épített ki számításaihoz. Ettől persze még nem lett automatikusan természettudományos rendszerré, de talán egy jelenségszintű bizonyítás után a lehetséges tudományos integrációhoz így egy kész formulát is használhatunk.

A védikus írások is központi alaptételüknek tekintik a sorsszerűség működését. Eszerint minden tett következményt von maga után. Ez a kijelentés persze, az akció-reakció törvény alapján egy fizikai világképben is megállná a helyét, ebben a filozófiában azonban ez többet jelent.

Látni kell azt is, hogy ebben a felfogásban nincs jó és rossz cselekedet, inkább egy megfelelés vagy

meg nem felelés az, ami az Egész, tehát a létezők összeségének kollektív szempontjai szerint minősíthető. Ha ehhez hozzávesszük a reinkarnáció elméletét, – ennek tudományos megközelíthetőségére rovatunk következő számában szeretnék rátérni– akkor a sorskerékbe való újabb és újabb alászállás, beleszületés egy végtelenül türelmes pedagógiai rendszer képét tárja elénk.

De ha a többi nagy vallás tanításait szemléljük, akkor is számtalan, a sorsszerűség működésére utaló példával találkozhatunk. Az újtestamentumi igék közül egy; „ki fegyvert fog fegyver által vész el”.

Ezek a példák és analógiák a sors realitását illetően természetesen mindaddig csak ábrándos elképzelések, míg a valósággal való lehetséges objektív összefüggéseikre más, tudományosan megfogalmazható jelek nem utalnak.

„Véletlen” folyamatok a parapszichológiában: mikropszichokinézis a mindennapokban ?

Nos az előbbi vallásfilozófiai kitérő után nézzük meg mit tart a véletlenekről a tudomány, hiszen mint már említettem a véletlenek szerepének és a sorsszerűség működésének megítélése egymáshoz igencsak közel áll.

A tudományos parapszichológia kutatási eredményei szerint,* a parapszichológiai jelenségek léte a kísérletekben, alapvetően a véletlen eredményektől való eltérések alapján detektálható. Ezt az állítást a következő példákkal szeretném illusztrálni.

Egy egyszerű telepátia kísérletben a vevőnek, – tehát annak, aki egy, a számára érzékelhetetlen és kikövetkezhetségtelen állapotról, eseményről, sorrendről kíván telepátikusan információkat szerezni– például az lehet a feladata, hogy véletlenszerűen összekevert kártyák sorrendjét helyesen állapítsa meg. Ha csak két lehetőség közül válogathat, mondjuk egyenlő számban összekevert piros és fekete kártyák sorrendjét kell eltalálnia és csupán találgatásra hagyatkozik, akkor a kártyák számától függetlenül, a véletlen találatok aránya érthetően ötven százalék körül mozoghat. Ezekben a kísérletekben azonban a véletlentől való konzekvens eltérést állapíthatunk meg, a kísérlet elvárásának megfelelően. Ugyanez

vonatkozik a prekognitív, vagyis a jövőérzékelési kutatások eredményeire is.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy az észlelni kívánt, térben vagy időben elszeparált információ és az észlelet között olyan egyértelmű kapcsolat figyelhető meg, ami a véletlen lehetőségét az elvárástól függő irányban meghaladja. Tudományosan korrekt megfogalmazásban ezekben az esetekben tehát nem információátvitelről csupán információkapcsolatról beszélhetünk.

A tudományos parapszichológia másik nagy kísérleti területe a pszichokinetikus /PK/ jelenségeket vizsgálja. Ezekben az esetekben a pszichikus elvárás hatására anyagi véletlenfolyamatok kimenete változik az elvárásnak megfelelően. Hogy ezt érthetőbbé tegyem, egy bárki által egyszerűen elvégezhető kísérletet mutatnék be példaként.**

J. B. Rhine amerikai parapszichológus az 1930-as évektől kezdve végzett kockadobási kísérleteket, az akarati befolyásolhatóság vizsgálatának céljából. Ezekben a kísérletekben egy szerkezet keverte és ejtette a dobókockákat, a kísérleti személy feladata „csupán” az volt, hogy az eredményeket akaratlagosan próbálja befolyásolni. Az eredmények a telepátia kísérletekhez hasonlóan a véletlentől való konzekvens eltérést mutatták.

Ez az egyébként általánosnak nevezhető emberi képesség egy igen lényeges pszichofizikai tényre mutat rá, nevezetesen arra hogy az anyagi környezet véletlen kimenetelű eseményei tudati elvárás hatására befolyásolhatók. Ha pedig befolyásolhatók, akkor nem tűnik valószínűnek, hogy ezek a jelenségek csak a kísérleti laboratórium falai között lépnek fel, sőt valószínűbb, hogy a spontán hitek és meggyőződések öntudatlanul is folyamatos elvárásként hatnak a minket körülvevő anyagi környezet véletlen eseményeire.

Ezenfelül a pszichokinetikus kísérletek tanulsága szerint, a hatás létrejötte nem függ a befolyásolt rendszerek komplexitásától. Ez úgy is kifejezhető, hogy az elvárásnak megfelelő állapot kialakulása alapvetően célirányított jellegű, tehát egy bonyolult előzményrendszert kívánó helyzet létrejötte, – például egy lehetséges emberi találkozás– a pszichés igény szintjén a kockadobással adekvát feladatot jelenthet.

A célirányosság fogalmához tartozik az is, hogy egy kísérletben az akár öntudatlanul is, – de pszichés elvárással– résztvevők – ide számítandó az esetleg a laborban bábáskodó takarítónő titkos elvárása is– valamiféle kollektív hatást együttesen hoznak létre, tehát a mindennapok véletlenfolyamataiban megjelenő spontán elvárás-észlelet hatások így szintén egy kollektív pszichés igény eredményei lehetnek.

Ha ehhez még hozzávesszük azt a tényt is, hogy az ESP és PK hatások az eddigi megfigyelések alapján nem kötöttek tér és idő határokhoz, tehát egy PK

* 3.Part, 11.szám, 32.o.

** Ezt a kísérletet mindenki jó eséllyel elvégezheti otthon is, egyrészt az egyszerűsége miatt, másrészt azért mert ezek eredményessége nem kíván kiemelkedő képességeket.

Alapítók az AION-ról

Király József az Alapítvány kuratóriumának elnöke, docens, pszichológus:

Az AION az emberi pszichikum képességeinek a kutatásáért működő alapítvány. Természetesen Magyarországon nem csak a mi alapítványunk az egyetlen amely foglalkozik az emberi pszichikum kutatásával, – számos tanszék oktat pszichológiát illetve ugyanezekben a helyeken kutató tevékenység is folyik.

Azonban van egy igen lényeges különbség és ez a különbség meghatározza a mi alapítványunknak a kutatási területét. Nevezetesen az, hogy ez az alapítvány elsősorban azokkal a jelenségekkel óhajt foglalkozni amelyeket a közfelfogás parajelenségeknek, paranormális jelenségeknek nevez a pszichológiában, tehát amelyek a mindennapi megszokott lelki jelenségektől és azon vizsgálati területétől eltér.

Vannak akik ezt úgy fogják fel, hogy tulajdonképpen minden parajelenség amit még nem kutattunk ki, tehát mindaz ami idetartozó kutatási feladat az paranormális volna, ez így nem igaz, mert ezzel nagyon szélesre nyitnánk a parajelenségek körét. Én azt gondolom, hogy itt arról van szó, és én azt hiszem, – akik ezekkel a kutatásokkal foglalkozunk így is értjük –, hogy vannak olyan lelki jelenségek amelyek valahogy nem akarnak beilleszkedni a megszokott lelki, szellemi jelenségek sorába, amelyek mintha nem engedelmessé válnának azoknak a pszichológiai törvényszerűségeknek, amelyeket a pszichológia jó száz éves fejlődése, kutatása során feltárt, és mintha nem egyeznének azzal a világgéppel, amelyet mi magunkénak vallunk és amelyet a tudomány alapvetően megerősít.

Mintha azt kellene feltételezni, hogy az ember lelki szellemi tevékenységének van olyan része is ahol talán nem érvényesül a megszokott ok-okosság kapcsolat, ahol a megszokott tér- idő jelenségeken ezek a pszichológiai élmények túllépnek, amelyre egyébként jeles szerzők is utalnak, például Carl Gustav Jung könyve az AION, amely a címevel a mély én, tehát ha úgy vesszük a tudatalatti jelképét fejezi ki.

A címmel azonos névválasztásunk egyrészt szimbolizálja, hogy alapítványunk támaszkodik korábbi pszichológiai kutatásokra, főképp olyan személyre mint C. G. Jung, aki a lélektan nagyon jeles szakértője volt. Ugyanakkor gondolni kell a szóeredetre,

hiszen az aio, mint ógörög kifejezés annyit is jelent, hogy valaki valamit észrevesz, észlel.

Az észrevétel, észlelet pedig, szoros kapcsolatban van a parapszichológiai jelenségek egy nagyon fontos csoportjával, az úgynevezett E. S. P.-vel, vagyis azokkal a jelenségekkel, amelyeket a mindennapi életben úgy szoktunk megfogalmazni, hogy gondolatolvasás, gondolatátvitel, telepátia, tehát az ember és ember közötti információszerzésnek, információ átvitelnek egy paranormális módja.

Erről az információkapcsolatról tudjuk, hogy tényszerűen létezik, de ugyanakkor mintha nem illebbe abba a megszokott kommunikációs képbe, törvényszerűségrendszerbe amelyet eddig, például a szociálpszichológia, néhány évtizedes kutatási múltja alapján földerített. Ha erre hivatkozunk, ez egyúttal már azt jelentheti, hogy alapítványunk mindenféle előítélet, elfogultság nélkül, valóban tudományos módszerekkel kívánja a parajelenségeket vizsgálni. S van egy olyan célkitűzése is, hogy e vizsgálat két területet mindenképpen szolgáljon.

Az egyik terület a tájékoztatás, – ezért ez a riport sem véletlenül készül a Budapesti Ismeretterjesztő Társulat székházában, a Kossuth Klubban, ahol a mi Alapítványunk közreműködésével a Pszichológiai Szabadegyetem keretein belül, két éven át tárgyaltuk a parajelenségeket előítélettől mentesen. Ezt mi úgy értettük, hogy eleve nem lehetünk hívők, naivak és hiszékenyek, s így mindenképpen elhatároljuk magunkat a szenzáció-vadászattól, egyáltalán a szenzáció feltételezéstől, tehát valami naív hittől, elfogultságtól.

De alapvetően nem lehetünk a priori ellenségei sem annak az egész jelenségcsoportnak, amelyet parajelenség néven szoktunk emlegetni.

Tehát a mi feladatunk –praktikus feladatunk egyike – ez is, és mi ezt a tevékenységet szeretnénk továbbfolytatni újabb előadásokkal újabb szabadegyetemi és más rendezvényprogramokkal.

Törekvéseink egy másik része pedig az, hogy megpróbáljuk a kutatásokat úgy irányítani, hogy azok a praktikumot is szolgálják, azt a praktikumot, ami a nevelésben, emberi kapcsolatokban, társadalomban, iskolákban és talán még a gazdasági életben is szerepet játszik.

Gondolok itt arra, hogy például a pszichológia és a neurológia pedzegeti már egy bizonyos idő óta, hogy az emberi agyban és az emberi pszichikumban

vannak bizonyos ki nem aknázott lehetőségek, potenciál-tartalékok. William James amerikai pszichológus – aki körülbelül száz évvel ezelőtt alapította meg az Amerikai Lélekkutató Társaságot, éppen a parajelenségek kutatása végett –, ezt nagyon optimisztikusan így fogalmazta meg; szerinte mi tulajdonképpen lappangó zsenik vagyunk – amit persze jelképesen értett – és a valóságban lelki-szellemi adottságainknak legalább harminc-negyven százalékát nem éljük ki, nem valósítjuk meg az életünk folyamán. Lehet, hogy anélkül temetnek el bennünket, hogy e rejtett adottságaink, amelyek esetleg genetikailag bennünk vannak, sosem hasznosodnak a magunk és környezetünk számára.

Erről még elég keveset tudunk, pedig a mindennapi társadalmi életben a szerepe óriási volna. Nyilvánvaló, hogy az empatizáló gyakorlatokat, ezeknek a legfontosabb Erdeing- módszertanát jobban tudnánk bemutatni akkor, ha a az egész mechanizmusba bele tudnánk menni és ott tudnánk a vizsgálódásokat végrehajtani. Ugyanez vonatkozik az intuícóra, mint olyan sejtelmes megismerésre, amelyben kétségtelen vannak irracionális elemek, de fölvetődik a kérdés, hogy az intuíció is a racionális megismerésnek egy útja amelynek része a tudattalan, tehát abban a mechanizmusban megy végbe, amiről Jung azt mondja, hogy nem biztos, hogy mindez a megszokott téridő-rendszerben történik, ennek ellenére mégis produkál egy elfogadható sejtelmet, amelyet nagyon sokszor, mint igen jó végeredményt veszünk tudomásul. Gondolok még arra, hogy ebben a túlhajszolt világban, amikor az emberek nehezen tudják magukat kipihenni, milyen nagy szükség van –és ezt már a társadalom, a szakemberek igen korán megállapították a relaxációról –, tehát nagy szükség van egy ernyed, pihent állapotra, amelyben a feszültség az emberben megszűnik.

Én azt hiszem, hogy itt érdemes volna megcélózni egy viszonylag könnyen végigvihető, nem annyira feltételektől függő, és különböző típusok számára elég jól követhető módszertant.

Alapítványunkban fölvetődött az a gondolat, hogy ha mondjuk egy ember valamely élettani, vagy pszichológiai ritmusát elvezetnénk, (szívritmus, ill. légzés vagy agyi ritmus) és azokat grafikusán ábrázolva egy kiinduló kódrendszernek tekintenénk, amit alapul lehetne venni egy, az ő számára technikai eszközökkel, megfelelő kellékekkel, ingerekkel kidolgozott speciális tréning kialakításánál, így ez a relaxációs technika esetleg nagyobb hatásfokú, személyesebb, intraindividuálisabb lenne .

Jobban az adott személyhez és az ő adottságaihoz lehetne hangolni, tipikusságához jobban kötődne. Azt gondolom, hogy ha alapítványunknak sikerül továbbmenni azon az úton, amelyet kitzűzött és tud társadalmi támogatást kapni, képes érdeklődést kelteni, ha eredményeit a tömegkommunikációban köz-

zé tudja tenni, illetve ha vállalkozók erkölcsi, anyagi támogatói köre tudja az alapítványt körülvenni, akkor valóban meg tudjuk valósítani a célkitűzéseinket.

Egészen pontosan tehát azt az igényt, hogy ezeket a parajelenségeket anélkül, hogy elfogultsággal közelednénk feléjük, egyrészt törvényszerűségeikben próbáljuk megmagyarázni, másrészt pedig, miután egy híres filozófus azt mondta, hogy a tudás célja lehetőleg legyen a hasznos cselekvés, akkor hát azt szeretnénk mi is a gyakorlati ember szolgálatába állítani.

Vassy Zoltán alapítótag, *ELTE Kísérleti Pszichológiai Tanszék:*

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen már évek óta folytatunk szerényen ugyan, de következetesen, olyan kutatásokat, amelyek az emberi pszichikumnak még nem kellően ismert és feltárt tulajdonságaira vonatkoznak. Itt olyan jelenségekre gondolok, mint például a telepátia vagy más előérzetek, melyek körül rengeteg vita van, és amelyekkel kapcsolatban rengeteg nem kellően átgondolt, vagy nem elég racionális nézettel találkozunk.

Az egyetem ugyanakkor nem a legalkalmasabb hely arra, hogy ezeknek a jelenségeknek koncentrált kutatóbázisa legyen, mert egyrészt itt azért sok más dolgunk is van, másrészt pedig ezekre a kutatásokra, hát végül is nemigen jut pénz .

Ezért örülök annak, hogy létrejött egy alapítvány, amelyiknek legalábbis az egyik célja az, hogy ilyen jelenségekkel foglalkozzon és miután mi kooperálunk az Eötvös Lóránd egyetemmel és tudom, hogy más kritikus szakemberek is vannak az alapítók illetve a tanácsadók között, így ez többé kevésbé garancia arra, hogy ez az alapítvány a kutatásait tényleg a kellő racionalitással és a kellő módszertani fegyelemmel fogja csinálni –és amennyiben tényleg azzal fogja, akkor ez egy nagyon komoly bázisa lehet ennek a munkának Magyarországon.

Én a magam részéről minden segítséget meg fogok adni ennek az alapítványnak és már tudok arról, hogy külföldi kollégák is érdeklődnek, pl. a princetoni egyetemen is van egy csoport akikkel én régóta munkakapcsolatban vagyok és amikor ők meghalották, hogy egy külön laboratórium létesül majd erre a célra, akkor nagy örömmel közölték, hogy közös témáinkban bármikor hajlandók együttműködesre.

Az tehát, hogy legyen egy olyan központ amelynek az egyik fő profilja az ilyen jellegű kutatás, az elsősorban azért fontos, mert a szellemi kapacitásunk megvan arra, hogy ezt csináljuk –még ha csak elszórtan működő egyének foglalkoznak is ezzel ma Magyarországon– de nincsen meg hozzá a megfelelő anyagi háttérünk.

Tehát ehhez kell például egy olyan laborhely-

ség, ahol egymástól, vagy hát attól az eseménytől amire az információfelvétel vonatkozik, elszigetelve lehet elhelyezni a kísérleti személyeket, ezenkívül konzultánsokat kell alkalmazni akiknek fizetni kell, műszerek kellenek a fizioiogiás mérésekhez és számítógépek – a különféle kísérleteknek a kiértékeléséhez.

Összefoglalóan azt mondhatom, hogy kell ehhez egy bizonyos alap, ami nélkül azért igazán világszínvonalú munkát nem lehet végezni. Remélem, hogy ezek a körülmények minnél előbb kialakulnak, hiszen a többi feltétel már adva van; tapasztalataink is vannak, a nemzetközi kutatással is megvannak a kapcsolataink, és hát remélem hogy a hozzávaló eszünk is megvan, úgyhogy így azt hiszem, hogy hosszabb távon képesek leszünk igazán jelentős eredményeket is elérni.

Kákósy László egyiptológus, az *ELTE* Egyiptológiai Tanszékének vezetője, az *AION* Alapítvány nevének történetéről beszél.

Gazdag jelentésskálájú, mondhatjuk szívárvány tarkaságú fogalmat választott az alapítvány nevéül. Az *aion* görög szó, eredetileg annyit jelentett, hogy élet, az élet ideje, hosszú időszak.

Aion tehát az örökkévalóság az ideák világában, a Földön pedig az idő mulandósága érvényesül.

Miután *Aion* ilyen metafizikai tartalmat, jelentést kapott a platonai filozófiában, már csak egy lépés kellett ahhoz, hogy bejusson az Istenek világába. *Aion* az örökkévalóságnak a perszonalifikációjává vált. Több helyen találkozunk kultuszával, például Alexandriában. 332-ben amikor Nagy Sándor hadai elfoglalták Egyiptomot, rövidesen sor került Alexandria megalapítására. Nagy Sándor az új város védő Istenévé választotta a gazdagságot adó *Aion*t. *Aion* tehát Alexandriának az őrzője, gazdagságának a biztosítója lett.

Az időbeli kiterjedésből kifejlődött egy másik jelentés, – a térbeli kiterjedés. Ennek is nagy szerepe van a gnoszticizmusban, ahol a földönkívüli világnak a különböző régióit, zónáit is *aion*oknak nevezik. De emellett megmaradt az eredeti jelentése is a gnosztikus iratokban, tehát használják továbbra is örökkévalóság vagy pedig világekorszak értelemben is. A világekorszak jelentésére érdekes példával rendelkezünk, Antoninus Pius császár uralkodásának idejéből amikor 139-ben Krisztus után bekövetkezett az egyiptomi világerának a *sotisperiodus*nak a megújulása.

A római hatóságok ekkor olyan pénzerméket bocsátottak ki, amelyeket egy sugárkoronás főnixmadár, – az örökkévalóságnak, az örök megújulásnak egy másik jelképe díszített és amin jellemző módon az *aion* felirat olvasható.

Érdekes látni, hogy amilyen sokrétű fogalom az

aion, ugyanolyan sokrétű célkitűzései vannak annak az alapítványnak amely az ő nevét viseli.

Daubner Béla alapítótag, pszichiáter, hipnoterapeuta:

Én a hipnózissal és pszichoterápiával foglalkozom és ennek vannak olyan területei amiket nagyon praktikusan lehet az alapítvánnyal együtt vizsgálni, kutatni. Ezek azok a területek ahol átkapcsolódnak egymásba, például a test, – a testi tünet és a lélek, – a lélekben lévő problematikák, vagy fejlődési zavarok amelyek megjelennek aztán különféle betegségekben, vagy megjelenhetnek különféle viselkedési zavarokban.

Ezek a területek azok, amelyek kutatási jelentősége az utolsó évtizedben ugrásszerűen megemelkedett, –vagyis a hipnózisban való fölhasználhatóság és terápiás befolyásolhatóság. A másik jelentős terület a pszichoszomatikus betegségeké, – tehát azoknak a kimutatható testi tünetekkel megjelenő betegségeké, amelyek mögött lelki zavarok húzódnak meg.

Ide tartoznak még azok a jelenségek is, amelyeket C. G. Jung szinkronicitásnak ír le és ami a keleti bölcseseteknek is az alapját képezi, vagyis logikailag nem összefüggő dolgok olyan egyszerre való megjelenése, amelyeknek igen fontos következményei vannak. Nos, ezek azok a jelenségek, amelyeknek én a gyógyításban való fölhasználását elképzelhetőnek tartom.

A legtöbb terápiára váró esetben tehát valószínű, hogy valami szinkronicisztikus jelenség lép fel, és amennyiben ezt a jelenséget a szintjén tudnánk megérteni és felhasználni, akkor valószínűleg a terápiás hatékonyság ugrásszerűen megnőne. Egyelőre csak a jelenséget észleljük, a mechanizmusra nézve pedig a legkülönbözőbb teóriák állnak rendelkezésre, amik közül eddigi ismereteim szerint sajnos egyik sem állta ki a próbát, tehát a módszer és a teória nem tudott olyan foku gyógyulást biztosítani ami egy komolyan értékelhető százalékot jelentett volna, viszont az tény, hogy időnkénti gyógyulásokat ezeknél a módszereknél is észre lehet venni.

Márpedig ezeknek a technikáknak a megismerése és a praktikus tudásnak a minden ember számára való elérhetővé tétele nagyon fontos lenne ahhoz, hogy valami más, – máshogy– történjen bolygónkon és az emberi értékrendszerekben egy nagy átalakulás következzen be, hiszen úgy néz ki, hogy ezek az elanyagiasult, érdekekre épülő társadalmi kapcsolatrendszerek elfáradtak és kimerültek, tehát valami egészen új kell.

Ehhez pedig több ezer éves tapasztalatok kínálnak lehetőségeket, – de ezeknek a hozzáférhetősege kulturális analógiák híján elég szűkkörű –, és éppen most zajlik az, hogy ezek a lehetőségek hozzáférhetővé váljanak akár minden ember számára is.

Az AION alapítványnak – úgy gondolom –, hogy ebben is óriási szerepe lehet.

Vekerdy Tamás alapítótag, pszichológus:

Mottóként én Laplace néhány szavát szeretném felolvasni, aki azt írja: „*Olyan távol állunk attól, hogy ismerjük a természet összes erőit és hatásuk különböző módzatait, hogy nem volna méltó a filozófushoz a jelenségek tagadása pusztán azért, mert megmagyarázhatatlanok ismereteink mai állása szerint. Kutatnunk kell a jelenségeket, – mondja Laplace – mégpedig annál nagyobb gondossággal, minél nehezebb elismerni létüket.*”

Tulajdonképpen itt megérkeztünk a mai tudományos vagy áltudományos felfogásnak a Scyllája és Charybdise közé, mert ugye egyik oldalról ott van az úgynevezett akadémikus tudományosság, amely szerepénél fogva konzervatív vagy őskonzervatív, sokszor szinte már stupid – ezt lehet mondani –, és a másik oldalon ott van az obskurantizmus, az áltudományosság, az igazi áltudományosság, tehát nem az amivel vádolni szokták a tudósok egy részét is, és a kettő között kell valahogy átjutni egy szűk szoroson anélkül, hogy a fejünket leharapnák vagy beszippantanák a hajóval együtt, ugyanúgy mint az a két ókori szörny – Scylla és Charybdis az Odüsszeiában.

Ez – az én szakmában – tulajdonképpen minden jelentős kutatóval megtörtént ebben a században, így Freudot is tudománytalannak, misztikusnak bélyegezték, holott ő valahol mindig racionalistának, ateistának, materialistának vallotta magát. Lehet, hogy inkább az ellenzőinek volt igazuk. Junggal is megtörtént ugyanez, jóllehet ő aztán Freuddal szakított és egészen más utakon járt. Mindenesetre akik az emberről vagy a lélekről valamit mondani akartak, azok mind az obskurantizmus gyanújába keveredtek, tehát abba, hogy amit művelnek, nem tudomány, vagis tudománytalan.

Mindennek ellenére a világ klinikáin gyakran még ma is alkalmazzák azokat a vizsgáló és gyógyító eljárásokat, amelyek a freudizmuson, Jung tanításain alapulnak.

Ezek után azt kell mondani, hogy akár úgy van, akár nem de ezek használnak. Nem tudjuk, mint a kalmopyrin esetében, hogy miért, de használ. És ha egy kicsit megvakargatjuk a tudományt, mindig rájövünk, hogy tulajdonképpen nem tudjuk, hogy mi miért van. Azt mondják azért élünk, mert sejteinket a nátrium és káliumpumpa üzemben tartja, –de mi féle pumpa ez? Miért pumpálódik ki és be bizonyos módon a nátrium vagy kálium, –fogalmunk sincs. Csak valahogy el kellett nevezni a folyamatot.

Mindenütt eljutunk egy pontig, ahol egy rejtélybe botlunk. Ezt a rejtélyt tulajdonképpen a mai tudományosság nem nagyon szereti, nem szeret idéig

elmenni. Ahol pedig ember van, ott ez a rejtély jelen van.

Az ember összetett természete valójában a művészetekben nyilvánul meg. A tudományokban csak a ráció, csak a fej, csak az agykéreg van jelen, az ember azonban sokkal több. Tudat és tudattalan, ráció és irracionális, – egy bizonyos teljesség együtt.

Ha az emberi jelenségek területén mozgunk akkor láthatjuk, hogy ugyanúgy mint a modern fizikában, kétségessé válik kutatásunk objektivitása, mert ugyebár Heisenbergtől tudjuk, hogy maga az, hogy megfigyeljük az elektronok világát, az valamilyen módon változásokat idéz elő benne, és ez fokozottan áll az emberre. Maga az, hogy megfigyelésünk és kutatásunk tárgyává tesszük, már változásokat idéz elő, és félő, hogy soha nem tudunk hozzájutni a valódi, az élő, a rejtélyes átélhetőhöz, mert nem foghatók ezek a jelenségek.

A leglényegesebb dolgok a világban mindig ember és ember között történnek meg, legyen ez nevelés, oktatás, a művészet élvezete a színházban, a hangversenyen, vagy egy üzletkötés vagy bármilyen folyamat a politikában vagy akárhol, és ezekről a leglényegesebb dolgokról nagyon keveset tudunk.

Nem az a legfontosabb, amit mondunk, sokkal fontosabb a metakommunikáció, a szavakon túli közlések, de még emögött is áll egy mégfontosabb tartomány: egész személyiségünk, testünk, lelkünk, szellemünk, amely a maga totalitásában hat a másik emberre. Ezt a területet kutatni azt hiszem rendkívül fontos volna, természetesen nagy türelemmel és vigyázva, nehogy gyors eredményekre törekedjünk.

A művészet az, ami a személyiségünknek ezt a teljességét, tehát rációt és irracionálisat, eszt és érzelmet, szívet egyszerre nyilvánít meg, és mint Goethetől is tudjuk, a művészet mindig a kimondhatatlanról beszél, ezt minden szóval kimondja, és a dolog mégis kimondatlan marad.

Például mindenütt, ahol ember és ember találkozik, legyen ez színpad és nézőtér, vagy zenekari pódium és nézőtér, – ma már tudjuk, hogy nem csak az hat, amit a színész kimond vagy amit a zenész eljátszik, hanem az ő belső tartalma is.

Ezek azok a mozzanatok tehát, amelyek kapcsolhatatlanok az iskolából, a színházból, a hangversenyteremből, és persze jó lenne ezekről többet tudni és ezért nagyon ügyesen, ravaszul és sok szeretettel meg lehet próbálni ezeket valamennyire regisztrálni és mérni, – hogy ez sikerülhet-e nem tudom. De sok szeretettel, mert az föltétlenül kellene hozzá.

Itt mindenképpen arra vagyunk utalva, hogy mint a nagy természettudósok kifülejük a jelenséget, nagy szeretettel és alázattal megfigyeljük és ne törjünk rá erőszakosan, – mint a sokkal kisebb természettudósok.

A Pálmaág rovat egyike a katolikus „máskéntgondolkodók” lehetőségeinek az egyházon zsarnokoskodók cenzúrájától szabad publikálásra. A pálmaág Jézus virágvasárnapi bevonulásakor egyrészt az öröm, dicsőítés, ima, másrészt (elébe terítve) a teherhordozás, kicsiség, szolgálat szimbóluma.

Katolikusok „szabadeurópája”

Nagyon érdekes kezdeményezés indult az egyik országos terjesztésű magyar napilapban februárban: egy szabad levelezési rovat katolikusok számára. Mivel a rovat híre csak fokozatosan terjedt el és az első megjelenései fénymásolva járnak kézről kézre, hasznosnak gondoljuk az eddigi ötöt itt együttesen közölni.

1994. febr. 20.

Beköszöntő

A választásokon csak férfiakat lehet jelölni és megválasztani – így döntött a parlament. A férfiak, visszaélve több mint kétharmados többségükkel, férfidiktatúrát vezettek be. Sőt, a többséget alkotó idősebb férfiak keresztülvitték azt is, hogy a parlamenti ülések előtti éjszakákon tilos legyen a képviselőknek nemi életet élni házastársukkal. (A rendelet a házasságon kívüli nemi élet lehetőségét nem is említi.) Ennek a döbbenetes tilalomnak az indoklása nagyon szűkszavúan csak annyit mond, hogy a törvényhozás szent és komoly munkája józan életet kíván. Józan ésszel éppen az felfoghatatlan, hogyan juthatott érvényre egy ilyen felfogás. Egyes elemzők vallási eltévelyedésről beszélnek. Erre mutatnak a parlamenti vitában elhangzott ilyesféle érvek: ha Arisztotelész szerint kétséges, hogy a nőknek van-e lelkük, akkor mi bizonyítja, hogy van elég eszük a döntéshozatalhoz? Mások bizonyos kereszténység előtti vallások előírásaival példálóztak, melyek szerint az áldozatbemutatás előtti éjszakán tilos volt a nemi élet a papok számára. Más elemzők rámutatnak, hogy a hatalomért folytatott harcban a legirracionalisabb elgondolások is elsöprőek lehetnek, ha kellően elsöprő hatalmi fölény támogatja őket. A bolsevista hatalomátvétel szolamai lehettek akár mily badarságok vagy hazugok, az orosz haderő jelenléte biztosította az ellenérvek elnémitását. úgy látszik, a kormány érzi a nemi élet tilalmának ellenőrizhetetlenségét, mert máris a törvényhozás asztalán van a módosító javaslat, hogy a parlamentbe csak nőtlen

(pontosabban papíron nőtlen) férfiak kerülhessenek be. Sőt, a javaslat a nőtlenség feltételét kiterjeszti a kormány, a minisztériumok, az egész államigazgatás minden magasabb pozíciójára. A javaslatot minden bizonnyal meg fogják szavazni, hiszen a lehetséges ellenzők már kiszorultak a törvényhozásból. Nyakunkon az agglegények diktatúrája!

Nos, ez a kis bevezető nem sci-fi, hanem megvalósult történelem. A római katolikus egyházban zajlott le ilyesféle folyamat a konstantini fordulat utáni évszázadokban, s az emberiségnek e legnagyobb tömegszervezetében máig is tart ez a diktatúra. Talán szokatlanul hangzik diktatúrának nevezni a római katolikus hierarchiát, de aki tagadná ezt, annak az eretnekség vádjával kell szembenéznie. A teológia és az egyházjog ugyanis világosan beszél a pápa abszolút teljhatalmáról az egyház és annak minden része és személye fölött, valamint a római kúria és a püspökök teljhatalmáról alárendeltjeik tömegei fölött.

Lehet, hogy ez a „szent uralom” (hīer-archia) így van rendjén? Nagyon sok katolikus úgy érzi szerte a világon, hogy a diktatórikus rendszerrel együttjáró ezerféle irracionális túl sok kárt okoz egyházunknak. Két régi, talán kevésbé kényes példát említenék. Galilei egyházi elítélésével évszázadokra a tudománytalanság bélyegét sütötték egyházunkra a pápa és bíborosai. A rítusvitában pedig a „Róma szólt, az úgy be van fejezve” (Roma locuta, causa finita) azt jelentette, hogy egyházunk elveszítette misszióját Kínában: egy pápa és udvara diktátori ostobaságának köszönhetjük, hogy az emberiség egyötödét kitevő kínai nép közt alig vannak keresztények. S nem is csak az irracionális és a károk miatt nem való az egyházba a diktatúra. Az evangélium eszménye a testvéri egyház!

A diktatúrákban a máskéntgondolkodóknak, legyen az akár döntő többség némely kérdésekben, nincs módjuk megszólalni. A cenzúra kiszűri eszméiket a médiából, kitiltja kiadványaikat a terjesztés csatornáiból, szamizdat sorsra kényszerítve azokat. Annakidején a Szabad Európa Rádióban megszólalhattak a bolsevista diktatúrában némaságra ítélt gondolatai. A római katolikus egyházban ma is nagy szükség van hasonló szabad fórumokra. Induló rovatunk egy ilyen szabad vitafórum, levelezési rovat az egyházért felelősséget érzők számára. Lehet, hogy mai magyar római katolikus egyházunkban nincs is diktatúra? Lehet, hogy a magyarországi katolikus sajtó szabad, azaz terjeszthető a templomokban és egyházi árusítóhelyeken akkor is, ha mer beszélni? Lehet. Döntse el az olvasók szabad vitája.

Ezt a rovatot gyakorló katolikusok szerkesztik. Van köztük idős és fiatal, pap és civil, nő és férfi, s nem egy, aki hitéért börtönt szenvedett. Ez is biztosítja, hogy a rovat az egyház javát akarja szolgálni: semmiképp nem az egyház, hanem éppen az egyházban zsarnokoskodók ellen küzd. A Kurir szerkesztősége nagylelkűen helyet adott ennek a szabad fórumnak, noha nem szükségképpen ért egyet a rovat szerkesztőséggel. Természetesen a rovat szerkesztősége sem ért egyet szükségképpen a közölt levelek tartalmával. Ezenfelül, mint minden levelezési rovatnak, terjedelmi okokból fenn kell tartanunk a jogot a rövidített közlésre.

Amint egy diktatúrában szokásos, a levélírók megőrizhetik inkognitójukat. A levelek végére monogrammot és helyiségnevet (s ha a levélből kiderül, foglalkozást) írunk. A levélíró kérésére még ettől is eltekintünk (ez különösen kistelepülések esetében lehet indokolt), ilyenkor csak annyit tüntetünk fel, hogy név és cím a szerkesztőségben. Teljes nevet és címet csak akkor közlünk, ha azt a levélíró kifejezetten kívánja.

Természetesen nem katolikus vallásúak leveleit is szívesen fogadjuk, de kérjük őket, tüntessék fel valási hovatartozásukat levelükben. Várjuk tehát mindazok leveleit, akik felelősnek érzik magukat az egyházért és a lelkiismeretükben kapott gondolatok kimondásáért.

A rovat szerkesztő: *Simon Péter*

1994. március 6.

*Amikor körbeszaladta a Földet a hír,
Hogy Isten kilépett az Egyházból,
Sokan nem akarták elhinni,
Hazug propagandának és legendának
Állították,
Amíg csak az Egyház nagyjai és hatalmasai
Ki nem jelentették
És egy úgynevezett pástorlevélben
Elő nem adták az alábbiakat:*

Mi, az Egyház, egészen barátian Azt tanácsoltuk az úristennek,

*Hogy szedje sátorfáját,
Lépjön ki az Egyházból,
S vigye magával mindazt,
Ami az Egyházat mindig is zavarta:
Mármost felhőtlen zeneiségét,
Könnyedségét,
S főleg a hitet, reményt és türelmet,
Régi betegségét:
Hogy minden embert egyformán szeret,
Elnézését, ijedt szelídségét,
S azt az istenverte magatartását,
Hogy mindent megbocsát, s azokon is segít,
Akik rendre gúnyolják.*

Kedves Simon Péter!

Az elmúlt évben jelent meg a Walter Verlagnál E. Drewermann 3 kötetesre tervezett összefoglaló munkájának – Hinni szabadon, avagy mélységpszichológia és dogmatika – első kötete: Dogma, szorongás és szimbolizmus. Ezt a 720 oldalas kötetet egy 40 oldalas bevezetéssel indítja: Jeremiás ideje. Lefordítottam a rovatuk számára ennek a végét, amelynek forrásmegjelölése így hangzik: „1992 októberében, egy TV-est végén Hans Dieter Hüsch kabarészínész előadta a következő történetet.” Isten áldása legyen munkájukon.

N. N., pap, Budapest

Tisztelt Rovatszerkesztőség!

Nagyon örülök, hogy indult egy ilyen különleges rovat. Hogy mekkora szükség van rá, mutatja ez az átvilágítás ügy is. Mennyire fölerősíti a gyanakvást egyházunk iránt, hogy vezetői nem merik vállalni az átvilágítást! Hiszen Jézus is világosan megmondta: „Mindenki, aki gonoszat tesz, gyűlöli a világosságot, s nem megy a világosságra, nehogy kiderüljenek a tettei. Aki ellenben az igazsághoz szabja tetteit, a világosságra megy, hadd derüljön fény a tetteire, amelyeket Istenben vitt végbe.” (János ev. 3,20-21) A diktatúra nem csak hogy beszervezett egyházi vezetőket, papokat, de saját emberei közül is sikerült többeket beépítenie, papokká, egyházi vezetőkké, teológiai tanárokká, egyházi intézmények kulcsembereivé kineveztetnie. Akik leplezni akarják előttünk, az egyház nyilvánossága, az Isten népe előtt, hogy kik a korábbi diktatúra által beépített főnökök az egyházi intézményekben, azok úgy viselkednek, mintha a korábbi diktatúra cinkosai lennének. Az ÁEH aktáinak rejtegetése annak „eredményeit” védi és tartósítja. ÁEH már rég nincs, de emberei egyházunkban ma is uralkodnak és rombolnak. Milyen rendszerváltás történt, ha az állam akadályozza a rendszerváltást az egyházban? Természetesen van megtérés és megbocsátás. De egy beszervezett ill. beépített vezető megtérésének legelső jele az, hogy lemond pozíciójáról. Enélkül még a nyilvános bűnbánat is csak képmutatás.

Tisztelettel: M. László, Budapest

Kedves KSZ!

Végre van egy hely, ahol ki lehet egészíteni a katolikus sajtó egyoldalúságait. „...tanbeli problémák is fölmerültek Bulányi György teológiájával kapcsolatosan, amelyeket a hazai egyházi vezetőknel nyilván elfogulatlanabb vatikáni szakértők – sőt a Hittani Kongregáció is – szóvá tettek” – olvasom az új Ember cikkében, amelyben a „Kezdetben vala az Ige” című, a Bokor Közösségről szóló filmet ismertetik (ennél a témánál szokatlanul toleráns hangnemben). Az idézet jól tükrözi a katolikus körökben Bulányi György nevét körüllegő gyanakvást. Az embernek a „kabátlopás” vicc jut eszébe: XY-t gyanakvó légkör veszi körül, mert elterjedt róla, hogy valami kabátlopás ügybe keveredett. Pedig csak annyi történt, hogy ellopták a kabátját. Kétségtelen, hogy hazai és vatikáni egyházi vezetők (például éppen az új Ember által is) szóvá tették tanbeli problémáikat B. Gy. teológiájával kapcsolatosan. Csak azt nem tették soha szóvá, hogy mit válaszolt. S még tovább menve: ideje lenne már szóvá tenni sok papnak, püspöknek, vatikáni szakértőnek a teológiájával kapcsolatos tanbeli problémákat is. Ide értve a legutóbbi időig Szent Inkvizíciónak nevezett Hittani Kongregációt is. Hiszen létezhet-e nagyobb eretnekség, mint az inkvizítorok, a másokat hitükért gyilkolók teológiája?

Köszönöm a lehetőséget: N. L., kisváros

1994. március 20.

Kedves Szerkesztők!

Nagyon szükségesnek érzem ezt a most indult rovatot, de az indító cikkhez szeretnék egy pontosítást hozzáfűzni. Az első mondat mellbevágja az olvasót, hiszen bármelyik demokráciában a társadalom elemi tiltakozását váltaná ki, ha a nők választhatóságát vagy akár szavazati jogát megszüntetnék. Az egyházban azonban ez még a nőtlenségnél is sokkal kevésbé szokatlan. Hiszen már Jézus is az Utolsó vacsorára csak tizenkét férfitanítványát vitte.

Üdvözléssel: H. Ottó, Budapest

(Igaza van abban, hogy ez így van a köztudatban. De ha a nők nem vehettek részt az Utolsó vacsorán, miért áldozhatnak egyáltalán? – Szerk.)

Kedves rovat szerkesztőség!

Szeretnék rávilágítani a beköszöntőjükben találón jellemzett diktatúra fennállásának egyik alapvető okára: arra, hogy kívülről pénzelik. Amikor a Parlament pénzeket oszt, pl. több mint egy milliárdot úgymond a „katolikus egyháznak”, akkor valójában elveszi tőlünk, adófizető katolikusoktól azt a jogot, hogy a pénzünket konkrétan az általunk nagyrabecsült egyházi szolgálatokra adjuk, ne pedig a nagy egyházi kalapba, amelyről kevesen és önkényesen dönthetnek. Azért vehetik semmibe az Isten népe véleményét, mert az állam hajtja be nekik ezt a fajta egyházi adót! Egyházunknak természetesen szüksé-

ge van a pénzre, de annak a szolgálatokat ténylegesen végző intézmények, mozgalmak, közösségek kezébe kellene kerülnie. Most a főnökség előtt kell hajbókolniuk, hogy anyagiakat kaphassanak a munkájukhoz. Vajon hol és kinek számol el az egyházvezetés az ötnegyed milliárd felhasználásáról? Csak ha az emberek maguk dönthetik majd el, hogy mely egyházi (ill. közhasznú) szervnek, intézménynek, alapítványnak, közösségnek adnak, akkor kerül a pénz valóban a helyi közmegebecsülést kiérdemlő szolgálatokra. S akkor gyengül meg az élősök vezetői helyzete. Remélem, hogy rovatukat néha a honatyák is olvassák.

Tisztelettel: Ö. Károly, Budapest

Kedves rovat szerkesztő!

Fölkeltette érdeklődésemet, amikor rovatukról hallottam, de nem gondoltam, hogy írni is fogok bele, különösen nem ilyen hamar. De olyan tragikus örültséget olvastam egy magát katolikusnak állító ifjúsági lapban, hogy úgy érzem, valamit tennem kell a fiatalok félrevezetése ellen. Egy lány kért tanácsot abban a helyzetben, hogy egy kispappal jár, még-hozzá elég komolyan. A következő 'jótanácsot' írta neki a lap: „Ha tényleg komolyan gondolja (a fiú) a papi hivatást, akkor alighanem borzasztó kínlóadások árán, de be kell fejeznetek a kapcsolatot.” „Tény, hogy ez nem könnyű, meg szenvedés – de hát volt már Valaki, aki még ennél is nagyobb szenvedést vállalt, értünk” – folytatja a 'tanácsadó'. A párhuzam helyénvaló: Jézust is gazember vallási vezetők feszítették meg, és a becsapott fiatalok szenvedéseit is hasonló vallási vezetők okozták. Kedves fiatalok, a szerelem erőforrás, ne engedjétek tönkretenni, váljatok pap-házaspárokká, ne törődjétek azzal, hogy az agglegények diktatúrája ma nem fogadja el az Istentől adott hivatásokat.

Köszönöm a lehetőséget. H. Zita, Budapest

1994. április 3. Húsvét vasárnap

Kedves Simon Péter!

Leveletem a Húsvét közeledtével írom, és azért Önöknek küldöm, mert úgy hallottam, ebben a rovatban a merészebb gondolatok is megjelenhetnek. Tavaly nyár végén itt Csíksomlyón az volt az ifjúsági találkozó mottója: „Ne féljétek, veletek vagyok!” Egy katolikus újságíró volt az előadó Magyarországról. Három félnapon át beszélt a félelemről és bátorságról. A nagyobb gyerekei is vele voltak és nagyon szépen zenéltek az itteniekkel együtt. Erdélyi fiatalokkal dramatizálták is a szentírási idézeteket, amelyek átszótták az egész előadást. Sajnos nem tudok róla, hogy valahol megjelent volna. Szerencsére a szereplőknél maradt néhány példány. Az első este fenn a hegyen keresztút volt, majd az előadásra figyelő tömeget körülverték az erdőből előrohantó fátylások. Így egy kicsit jobban beleélhettük magun-

kat a getszemáni kert szituációjába. Most a Húsvét közeledtével ismét elővettem a jegyzeteimből a Jézus szenvedéséről és haláláról szóló részeket. Fantasztikus volt úgy hallani erről, hogy ezek nem csupán megfoghatatlan „kegyelmi történések”, hanem Isten haláltmegvető bátorságú kísérlete arra, hogy az embert megtanítsa szeretni. Ha ezt egyre többen megértenék, az hatalommal lenne az ember és az emberiség mindennapi életére. Az előadó több nagyon emlékezetes részletet idézett a Concilium nemzetközi teológiai folyóiratból. *„Az a megszabadítás, amelyet Jézus hoz, nem egy terület vagy egy hatalmi pozíció visszahódítása. Hanem felhívás egy hihetetlenül teljes szabadság megélésére-megvalósítására, úgy, hogy ezáltal maga az uralmi viszonyok elve vált kérdéssé. Istennek kell engedelmeskedni, nem az embereknek! A hatalom ebben a dologban nem tévedett: ezért az elutasító tevékenységéért ölte meg Jézust, bár tevékenységében nem volt semmi politikailag forradalmi.”*

„Jézus élete felszabadító erejű és szuverén volt. Relativizálta a törvény tekintélyét. Szolidárisan átlépte a bűnösökkel, a diszkrimináltakkal való érintkezés korlátait.”

„Jézust politikai okokból ítélték el, de nem azért, mintha Ő magát az egymást váltó hatalmaknak a helyére akarta volna tenni. Hanem azért, mert minden hatalomgyakorló vagy arra törekvő osztállyal szemben kritikus volt a magatartása. Így az összes (akár vallási, akár politikai) hatalomgyakorlók számára terhessé vált.”

„Az a felszabadulási folyamat, amelyet Jézus előidézett, ütközött a Nagytanács és Róma hatalmi érdekeivel. A Jézussal szembeni ellenállás ezért a legkeményebb erőszakig növekedett. Jézus elhatárolta magát a forradalmi erőszak híveitől, kizárt minden spekulációt az erőszakkal az Isten Országáért vívott küzdelemben, de nem adta fel ezt az erőszakmentes küzdelmet.”

Jézus felszabadító hatása éppen meggyilkolása által vált teljessé. A hatalom hatalmas öngólt lőtt, mert hiszen éppen akkor, amikor beváltotta fenyegetését, akkor vált nyilvánvalóvá, hogy fenyegetése üres szó és erőtlenség csupán. Jézus éppen halálával és feltámadásával tette befejezetté, amit szavaival, életével elkezdett: a hatalom relativizálását, minden emberi gonoszság és erőszak relativizálását. Bebizonyította, hogy egyedül Istené minden erő és hatalom, és Őmellette minden hatalom csak játékszer és erőtlenség. Krisztus feltámadt! Valóban feltámadt!

J. K. teológus, Erdély

Kedves Simon Péter!

Nagycsütörtök közeledtével elgondolkodtam H. Ottó levelén. Kifejezetten ugyan nincs említve, hogy nők részt vettek volna az Utolsó vacsorán, de a nők a zsidó pászka-ünnepen nemcsak hogy részt vesznek, de bizonyos funkciókat is ellátnak. Wolfgang

Beilner, a salzburgi egyetem újszövetségi szentírás professzorától olvastam ezt, aki kifejezetten lehetetlennek állítja, hogy Jézus megtiltotta volna nők jelenlétét a lakomán.

Tisztelettel: B. W. nyugdíjas hitoktató, Bp.

Kedves KSZ!

Mindig mentegetőznek, hogy az egyház az ateista üldözés miatt nem tudott megfelelni küldetésének. A Nagyhét és a Húsvét azonban világossá teszi, hogy az Egyháznak természetes sorsa, közege az üldözés. Azok a funkciók, amelyeket üldözés közepette nem tud ellátni, nem lényegi funkciói az Egyháznak, hanem esetleg éppen tőle idegen szerepek, amelyeket a hatalommal való összefonódásban vállal fel (pl. a tábori lelkészség, a hadsereg szentesítése, buzdítása). Az üldözés időszaka megmutatta, melyik volt az igazi egyház: az, amelyik megalkuvás nélkül tudott működni akkor is.

Üdvözlettel: Ü. I. Budapest

Kedves Simon Péter!

Húsvét kapcsán töprengtem arról, hogy mi a tanulság Jézus peréből. Ma már a teológiából száműzték az istengyilkosság vádját a zsidók ellen. De még mindig nem jutottunk el arra a felismerésre, hogy minden olyan vallási vezetőség, amely belefolyik a hatalomgyakorlásba, állandóan a (tudatos vagy tudatlan) prófétagyilkolás és Istengyilkolás elkövetésének potenciális veszélyében él.

Kegyelemteljes húsvéti ünnepeket kívánok: J. P.

1994. ápr. 17.

Kedves Simon Péter!

Örülök, hogy valahol megjelenhet a civilek panasza, akiket a klérus gögősebb része mintha lnézne. Ennek egy újabb szimbolikus esetében részesültem a minap. Szép aranybetűs meghívót kaptam, mint bizonyára valamennyi társam, akik az elmúlt másfél évtizedben levelező teológiát végeztünk. Jubileumi találkozó lesz. A döbbenetes az, hogy az egész napos programban kizárólag előadások vannak. Semmiféle hozzászólási vagy megbeszélési lehetőség. Ennyire félnek a Szentlélektől, hogy netán a civil teológusok által megszólal és valami mást talál mondani, mint amit a professzor urak a nevében hajtogatnak. Hát csak ünnepeljék magukat ezek az önhittek, akik semmibeveszik Jézus tiltását: *„Ne hívassátok magatokat tanítóknak, mert egy a ti tanítótok, a Krisztus!”*

B. L. „falusi” teológus

Tisztelt Szerkesztő úr!

Jószándékú katolikus barátaim panaszkodnak ar-

ról, hogy az egyház milyen módon néz a választások elébe. A templomajtókban kitámasztott kis táblákon – ilyenek a zöldségesek előtt láthatók, rajta a napi árakkal – a választókerület KDNP-s képviselőjelöltjének a fényképével és alatta a következő felirattal: Kérjük az ajánlócédulát a plébánián leadni! Ugyanakkor a Nagy Pártok vezetői meg kilincselnek sorra Paskainál és a püspököknél. Valószínűleg ígéretnek mindent: megértést, támogatást, esélyegyenlőséget, stb. Tudják, hogy ennek ára van – de hát az egyház ingyen nem fogja befolyásolni híveit. Főleg akkor nem, amikor papjai rettegnek és félnék mint a tűztől, a liberálisoktól. Miért? Mert a liberálisok a társadalom palettáján szeretnék ha megmérgettené az egyház. Az egyház birtokában van annak a ténynek, hogy saját híveitől se tudja behajtani az egyházadót. Sokszor egy-egy kereszteselő vagy temetés esetén kényszerítődnek, hogy csak akkor „szolgáltassanak”, ha az illető visszamenőleg évekre kifizeti az egyházi adóját. Fél a klérus. Mert mi lesz, ha az öntudatos hívek kezébe adják a lehetőséget, hogy mindenki oda fizesse be adóalapjának egy kicsiny részét, ahová akarja? Mi lesz akkor? Megmondom. Az első évben vagy egy-két évben anyagi csőd, utána meg keserves lábadozás. Hiányozni fog az állami ötnegyedmilliárd forint az egyházi kasszába. Az állami támogatás odaítélésénél a katolikus egyház rendre figyelmeztetett az arányokra, a lakosság 60-70 %-a katolikus. Ezért a támogatás ekkora része a katolikus egyházat illeti meg. Nem bízik az egyház, hogy ehhez a pénzhez hozzájut akkor is, ha híveinek „öntudatos adófizetésén” kívül nem támaszkodhat semmire. A hívek csak addig hívek, amíg a parlamentben arányszámokba skatulyázzák őket és arányszámok alakjában lehet hivatkozni rájuk. Ezen kívül nem léteznek hívek. S hogy valójában mennyi létezik, arról bárki meggyőződhet, ha néhány budapesti és vidéki plébániatemplomot meglátogat, vagy elbeszélget azokkal az idős plébánosokkal, akik 4-8 falu gondja alatt roskadoznak. Az egyházi vezetés tehát helyezkedik. A számára kedvezőbb hely a keresztény nép-nemzeti vonal, hiszen innét számíthat legtöbb támogatásra. Pedig ráférne erre az egyházra már egy kis megmérgettetés, hogy egyszer végre úgy megrázzák, mint „Krisztus a vargát!”

Üdvözléssel: T. S. vidéki teológiai hallgató

Kedves Szabad Eu!

Amióta tudok erről a rovatról, próbálom azzal a szemmel olvasni a katolikus sajtót, hogy vajon mi ne jelenhetne meg abban. Találtam például egy érdekességet, ami akár a Lúdas Matyi tücsök-bogár kategóriájába is beillhetne. A Katolikus újságírószövetség közgyűléséről készült új Ember beszámoló

emléti, hogy vannak témák, amelyek nem jelenhetnek meg a katolikus sajtóban, és egyben demonstrálja is (!) hogy nem jelenhetnek meg, ugyanis nem mondja meg, mely témákról van szó. Persze minek is mondaná meg. Aki akarja, megtudhatja a Katolikusok Szabad Európjából.

Csak így tovább: E. U. nyugdíjas, Bp.

Kedves Simon Péter!

Nagyon érdekes volt az erdélyi levél Húsvétvasárnap. Mint rendszeres új Ember olvasó, teljesen meghökkenem, mert az is írt röviden ősszel a levelekben emlegetett csíksomlyói ifjúsági találkozóról, de abból ha jól emlékszem még a találkozó témája sem derült ki, nem hogy az, hogy előadások is voltak a főpapi ájtatosságon kívül, s pláne nem az, hogy volt magyarországi előadó... Jó volna minden vasárnap olvasni a rovatot.

Tisztelettel: M. V. Bp.

(Remélem, egyszer annyira katolikusok leszünk, hogy minden vasárnap közlünk ilyen szentbeszédet Isten népétől. – Szerk.)

Kedves Simon Péter!

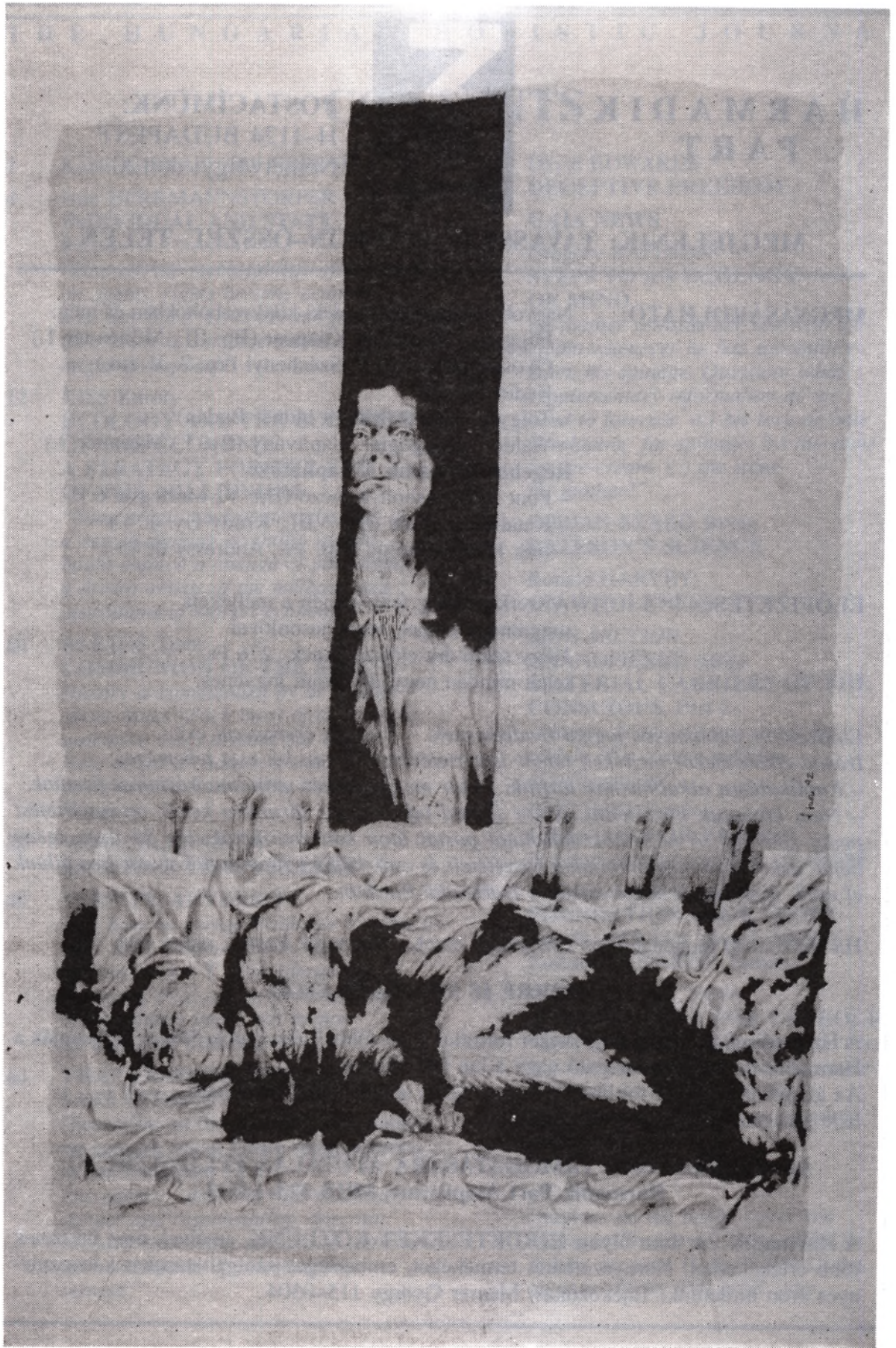
Most legyenek résen, mert most zajlik a kommunista-egyházi történelemhamisítás legnagyobb húzása: Mindszenty bíborost 'háziasítják'! Egyházas, engedelmes jófiút hazudnak őbelőle! Őbelőle, aki szembeszállt a kollaboráns egyházi főnökökkel, sőt magával a pápával is, mint annakidején Pál a megalkuvó Péterrel! Őt ezért kellene szentté avatni, de nem ezért fogják, hanem az ellenkezőjéért, amit hazudnak róla. Mert nem őt akarják tisztelni, hanem az iránta meglévő tiszteletet a saját vitorlájukba fogni! A szenttéavatásáról cikkeznek, de egyetlen hang sincs az ő szent engedetlenségéről! ... Több száz oldalas önéletírását éjszakánként olvastuk, hogy az az egy példány minél többekhez eljusson... Figyeljenek erre a témára!

Tisztelettel: J. M.

Kedves olvasóink! Ez a felszólítás Önöknek szól, hiszen Önök írják a rovatot.

Leveleiket a Kurir, 1425 Budapest, Pf. 614. címre várja a rovat szerkesztő: Simon Péter. A borítékra írják rá a rovatcím rövidítését: KSZ. Természetesen nem katolikusok leveleit is szívesen fogadjuk, de kérjük, ezt tüntessék föl levelekben. Leveleikkel küldhetnek híreket, tudósítást, ismertetést, fordítást, szépirodalmat, karikatúrát, fotókat is. A rovat szerkesztősege nem feltétlen ért egyet a közölt levelek tartalmával. Fenntartjuk a jogot a rövidített közlésre.

HARMADIK PART

POSTACÍMÜNK:
H-1124 BUDAPEST
Németvölgyi út 120.

MEGJELENIK: TAVASSZAL–NYÁRON–ŐSZEL–TÉLEN

- MEGVÁSÁROLHATÓ:**
- Nagyobb budapesti és vidéki könyvesboltokban és még:
 - Független Ökológiai Központ (Bp. III., Miklós tér 1.)
 - Ökoszolgálat (Bp. V. Széchenyi rkp. 7. V.-em.)
 - Rádió-pagoda
 - Tölgyfa Galéria (Margit hídnál Budán)
 - Waldorf-pedagógiai Alapítvány (Bp. I., Mária tér 3.)
- Régebbi számaink is kaphatók:**
- Pont Könyvesbolt-Kávézó (Bp. V., Mérleg u. 6.)
 - Katalizátor Iroda (Bp. VIII., Krúdy Gy. u. 4.)
 - Írók Könyvesboltja (Bp. VI., Andrássy út 45.)

- ELŐFIZETÉS:**
- A szerkesztőség fenti címén a mellékelt megrendelőlappal, vagy hasonlóval.
Négy szám ára előfizetőknek 276 Ft,
tehát minden negyedik szám ingyenes.

Előfizetőink publikációs joggal rendelkeznek. – Hogyan érvényesül ez?

Írásod elküldésekor mellékelj tömör ismertetést is. Ezután két eset lehetséges:

- **Publikálásra alkalmasnak tartjuk.** Ekkor megjelentetés után honoráriumot fizetünk.
- **Nem kívánjuk közzétenni.** Ekkor írásod információs tárunkba kerül, az ismertetést pedig közöljük. A kéziratok másolatai postai úton kölcsönözhetőek. Ha 50 ilyen igény befut, akkor újra megfontoljuk a közzétételt és csak különlegesen indokolt esetben állunk el ettől. Indokunkat közzéteszük a Harmadik Partban.

Ha pénztárcád megengedi és közösséget érzel a Harmadik Parttal, akkor akár

ÖRÖKRE IS MEGKAPHATOD

A Harmadik Part alapítványt ötezer forinttal vagy többel támogatók örökre megkapják a Harmadik Partot. (A támogató vagy a lap élte végéig.)

Az alapítvány céljára fordított összeg a SZJA adóalapjából levonható.

Erre szolgáló elismervényt küldünk.

ALAPÍTVÁNYUNK TÁMOGATÁSÁRA ÁTUTALÁS TELJESÍTHETŐ:
Harmadik Part Alapítvány, MHB 323-14742

A Harmadik Partban olyan HIRDETÉSEKET KÖZZLÜNK, amelyek nem ütköznek főbb értékeinkkel. Környezetbarát termékeket, emberséges szolgáltatásokat kedvezményes áron hirdetünk. Tájékoztatás: Maurer György 115-0504

CONTENTS

- 1 Kahlil GIBRAN: MY FRIEND
- 4 Udo HERRMANNSTORFER
INDIVIDUAL AND STATE
Part 2
"Through the marketability of production agents, rights become economic goods. But since rights are not produced, their price is a tribute exacted by the might of disposal."
- 12 KISS Károly
ECOLOGY AND THE BOOSTING OF THE ECONOMY: A STRATEGY FOR THE END OF THE MILLIENIUM
"Some tragic environmental shock or a new, damaging scientific insight might enforce a change of paradigms, a drastic recast of the methods and institutions of market economy."
- 18 BARTOS Tibor
COMMUNION OF THE SAINTS
History is commanded by or written about states which most of us loath as expensive clogs around our necks. Here is, for a change, a story of self-government in Bodrogeköz, North-East Hungary.
- 38 Velimir HLEBNIKOV
ESCAPING TRAIN-SNAKES
- 40 VARSITY, ADVERSITY
"We have to peruse Professor Szirmai's work as a technical book, just as much as hens peruse T. Schjelderut-Ebbe's classic of 1922, about pecking order in the poultry-yard." (A review by BARTOS Tibor)
- 44 THAT ENVIRONMENTALLY SAFE DOODAD
Discussion on the Green Spider computer-network about Green representation in the Hungarian EPA.
The agency "does not inform about danger and responsibility, does not broaden knowledge socially. It generates new aspects of salesmanship instead."
- 49 David EDWARDS
DECEPTIVE FREEDOM
- 51 GAIA NEWS
- 52 Gregory BATESON
STEPS TO AN ECOLOGY OF MIND
"A mother rewards her son with ice-cream whenever he has successfully eaten his spinage. Question: what supplementary information do we need to forecast a.) his love or hate developing for spinage b.) the same for ice-cream c.) the same for mother?"
- 57 FORIAN-SZABÓ István
BATESON'S SCIENCE
- 60 Ronald HARVEY:
ON WHOLENESS
- 62 AION-SECTION
GRANDPIERRE Attila
MATERIAL CARRIERS OF THE CONSCIOUS, Part 2
"Human brain is a growth in the middle of a cosmic meadow of information."
- 66 PAULINYI Tamás
CREATORS OR PAWNS?
A parapsychological view of destiny
- 69 TALKS ABOUT AION FOUNDATION with KÁKOSY László, KIRÁLY József, VASSY Zoltán, VEKERDY Tamás
- 74 PALMLEAF SECTION
A FREEEUROPE FOR CATHOLICS
"Love is a source of energy. Don't let it go to ruin. Become priestly couples, and don't be bothered by the dictatorship of bachelors negating your godly call."

Graphics on the inside cover and on pages 29, 43, 61, 79. by SIMON Zoltán, on page 11 by TÓTH Csaba, on pages 66 by TOLNAY Imre.

Zsinati Folyamat Hírlevél

Kairos Európa

*Mentsük meg a Földet és
népét — vonjuk
ellenőrzés alá a pénzt!*

Brüsszeli akciónapok

(1994. június 26—28.)

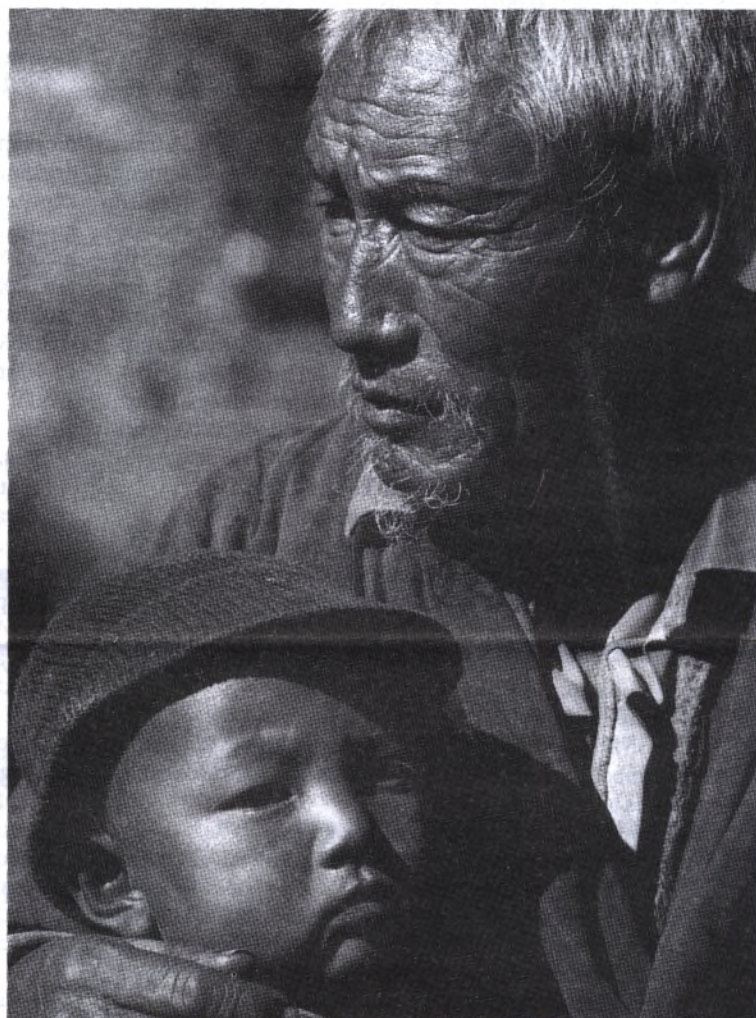
Meghívó

Ötven éve Bretton Woodsban (USA) egy konferencia keretében vezették be a jelenlegi gazdasági és pénzügyi világrendszert. Először a Nemzetközi Valutaalapot (IMF) és a Világbankot hozták létre, később az Általános Vám- és Kereskedelmi Szerződést (GATT). Idén a kritikai rendezvények nagy része ezen intézmények kiértékelésére koncentrál:

* szemügyre veszi önkényes felépítésüket;

* a Strukturális Szabályozó Politikát (SAP), amely pusztító hatást gyakorol a Délen és a Keleten eladósodott országokra; többek között — az adószolgáltatás kedvéért (1992-ben 50 billió USA dollár nettó tőkeátvitel) — megfosztja őket azoktól a forrásoktól, amelyekre sürgősen szükségük lenne egy szociálisan és gazdaságilag fenntartható fejlődéshez;

* a nemzetközi kereskedelmi rendszer kétféle hozzáállását: támogatja a szabad kereskedelmet (liberalizálás) az erős országok termékei és szolgáltatásai számára, de kereskedelmi megszorításokat alkalmaz (protekciónizmus) a gyenge országok kínálatával szemben, úgy hogy ezek kereskedelmi

Mi a Zsinati Folyamat?

A Zsinati Folyamatot (*Conciliar Process*) az Egyházak Világtanácsa (Genf) indította 1985-ben. Célja a keresztényeket — felekezettől függetlenül — az emberiség nagy problémáiban (világnyomor, erőszak, környezetpusztítás) való segítségére (az elnyomás alóli erőszakmentes felszabadításra, a jövő generációk iránti felelősségre) indítani. A Zsinati Folyamat sokféle közösségben, felekezetben, mozgalomban folyó munkát jelent és ezek közötti tapasztalatcserét. 1989-ben Bázelen összeurópai találkozója, 1990-ben pedig Szóulban világtalálkozója volt. A következő összeurópai találkozó 1997-ben várható. A folyamat továbbvitelének egyik formája a Kairos hálózat, amely több földrészen is működik. ●

Lehetséges az igazságosság?

Dr. Ulrich Duchrow

Európa a világrendszerben 1492-1992

Német és angol kiadás után most magyarul is! 100 oldal, ára 130 Ft.
Megrendelhető: Gaja Egyesület, 8000 Székesfehérvár, Jókai u. 18.
A szerző a badeni (Heidelberg) evangélikus egyház misszió és ökumené titkára.

A könyv tartalomjegyzéke

1. Európa 1492-1992: A kapitalista világrendszer változó formája
1. A spanyol korszak a 16. században
2. A konkuráló nemzetállamok merkantilizmusa (kereskedelmi kapitalizmus) a 17. és 18. században
3. Az ipari kapitalizmus szabadkereskedelme Anglia vezetésével a 19. sz-ban
4. Fordizmus, keynezianizmus és neoliberalizmus az amerikai 20. században
5. Visszatekintés és módszertani megfontolások a történelmi és a jelenlegi kapitalizmushoz való viszonyulásról

» » »

feltételei állandóan romlanak (az UNDP „Emberi Fejlődés Beszámoló 1992” szerint kb. 450 billió USA dollárt vesztek el ilyen módon).

A Kairos Európa, mint európai, perifériára szorult és szolidaritást vállaló csoportok hálózata, úgy gondolja, hogy a Délen kialakult helyzet mintájára az elszegényedésnek és adósságnak ugyanazon mechanizmusai egyre inkább Északon is hatnak. Hiszen tapasztaljuk például

* a strukturális munkanélküliség növekedését a gazdasági növekedés és a bankok túlzott profitjai ellenére;

* a szociális jóléti rendszer bomlását és gazdasági dömpinget az európai mértékletességi politika következményeként;

* a déli torz fejlődés bumerághatásait (pl. kényszer migráció).

A tőketulajdonosok a világ bármely területén egyaránt érvényesíthetik befolyásukat, s ezt a tőkepiacok transznacionalizálása, a kereskedelmi bankok és a korporációk teszik lehetővé. A tranzakciók egy része nagymértékben spekulatív. Mi több, a kemény valutát kezelő központi bankok, éppúgy, mint a tőke nyomásának engedő kormányok a tőke növekedését részesítik előnyben az emberek érdekeivel és a természet megőrzésével szemben. Ily módon globális gazdasági és pénzügyi rendszerünk egyre inkább igazságtalanná és instabillá válik. Évente milliók halálát okozza, és bármikor az egész gazdasági rendszer katasztrofális összeomlásához vezethet.

Ez az, amiért az érintetteknek és az elkötelezetteknek Délen, Keleten és Északon össze kell fogniuk, hogy felszólítsák a politikusokat: vegyék vissza az irányítást a gazdaság és a pénzügyek fölött az emberek és a természet érdekében. Ezért...

a Brüsszeli Akciónapok

felhívják a Európáért politikailag felelőseket:

**Mentsük meg a Földet és népét —
vonjuk ellenőrzés alá a pénzt!**

Program

1994. június 26. vasárnap, 15-től 19 óráig

Nagygyűlés a tőzsde előtt (Place de la Bourse)

Demonstráció a tőzsde előtt * a meggazdagodás és az elszegényedés szimbólumaival * zenével és színházzal * kórusokkal, az elnyomás és a szabadság dalaival.

Utcai színház: Alan Glinoga (Fülöp-szigetek).

A perifériára szorítottak üzenetei, többek között * Délről: Arns brazil bíboros (meghívott) * Északról: Pierre abbé, Franciaország, és Pére Léon, Belgium * Keletről: Ryszard Bugaj, Lengyelország (meghívott).

Szimbolikus akciók * megszabadulás pénzláncoktól * a tőzsde körülkerítése ellenőrző láncsal.

Az emberek osztoznak, közös étkezés * a Bretton Woods intézményeknek szánt születésnap tortája nagy lesz és nagy meg-

lepetés... * a különböző kultúrák képviselői nemzeti ételeiket kínálják. Utcai fesztivál: különböző csoportok zenélnék.

1994. június 27. hétfő, 9-től 18 óráig

Nyilvános meghallgatás az Európa Parlamentben: „Az EU politikai felelőssége a nemzetközi pénzügyi rendszer iránt a fenn tartható fejlődés és a szociális összetartás szempontjából”

Együttműködésben a következő szervezetekkel: Bretton Woods Reform Organisation, Egyházak Világtanácsa, Caribbean Conference of Churches, Centro Ecumenico de Documentacao e Informacao (CEDI) Brazília, European Ecumenical Organisation for Development (EECOD), European Ecumenical Commission for Church and Society (EECCS), Office Catholique d'Information et d'Initiative pour l'Europe (OCIPE), és más NGO-k

Találkozóhely: a Parlament új épülete, Espace Léopold, rue Wiertz, 5 B 01 terem. *A kérdéseket és követeléseket* előre írásban megkapják az EU Minisztertanács (a pénzügyminiszterek, akik egyidejűleg az IMF kormányzói) és az EU Bizottság és Parlament képviselői. A tanúk és szakértők ismertetik ezeket, s az EU hivatalos képviselőinek válaszaira valamennyi résztvevő reagálhat globális nézőpontból. *Vitavezetők:* Prof. Dr. Bob Goudzwart, közgazdász (Free University of Amsterdam), az EECOD társelnöke; és Prof. Dr. Maria Lourdes de Pintasilgo (Portugália) (meghívott). *Összefoglalás globális nézőpontból:* Konrad Raiser, az Egyházak Világtanácsának általános titkára; Inge Kaul, az UNDP igazgatója, "Emberi Fejlődés Riport"; valamint a szponzorszervezetek képviselője.

1994. június 28. kedd, 9-től 16.30 óráig

Stratégia megbeszélés: hálózatépítés Dél, Kelet és Észak perifériára szorult és szolidaritást vállaló csoportjai közt

Helye: „La Poudrière” Emmausz-közösség, 15, rue du Libre Examen, B-1070 Brüsszel.

Perspektívák: * a naggyűlés és a meghallgatás értékelése * közösségi összefogás a szociális gondoskodás rendszerének bomlása és a meggazdagodási mechanizmusok ellen * alternatív mikro-gazdaság és bankrendszer * nemzeti kampányok * hálózatépítés Európában * hálózatba kapcsolódás az USA, Japán, a Dél és a Kelet mozgalmaival * szociális ENSZ-csúcsalálkozó Koppenhágában, 1995 márciusában * a második Európai Ökumenikus Találkozó 1997-ben.

Háttéranyag: Economic Alternatives (Responding to the Fifty Years of the Dominant Financial Systems Established at Bretton Woods), by Ulrich Duchrow and Martin Gück, May 1994 (41 oldal). Németül: Wirtschaften für das Leben im Wahljahr 1994 (Sonderdruck der Junge Kirche).

A Kairos Európa hálózatban ill. a brüsszeli akciónapokon való részvételről infó a Zsinati Folyamat Hírlevél címén ill. első számában. ●

II. Az 1992-es kapitalista EK-belsőpiac és következményei — ha semmit sem teszünk

1. Az EK-belsőpiac és gazdasági következményei

2. A belsőpiac és a kétharmadvilág

3. Európa elszegényedő és meggazdagodó régiókra szakadása

4. A belsőpiac és az agrárpolitika áldozatai

5. A szociális kérdés a belsőpiacon

6. Környezeti politika a környezeti dömping ellen a belsőpiacon

7. Az európai biztonsági politika növekvő elfajulása

8. Visszaesés a demokrácia előtti állapotokba — vagy az EK politikájának és gazdaságának demokratizálása?

III. Létezik-e az igazságosság útja?

1. Stratégiai megfontolások

2. Teológiai megfontolások: mint európai nők és férfiak, mit kezdhetünk 500 év rablásával, elnyomásával és pénzszaporító pénzmádatával?

Jegyzetek, Irodalomjegyzék, Az EK-belsőpiac 1992 annotált bibliográfiája

Részlet a magyar kiadás előszavából

A magyar olvasó megkönnyebbülten állapíthatja meg a könyv elolvasásakor, hogy az ötszáz év szörnyűségeinek tettesei közt Magyarország nem szerepel. Bár a történet indulásakor, Kolumbusz útja idején Magyarország területben, lakosságban, gazdasági és hadi potenciálban pl. Angliával közel egy súlycsoportban volt,

további történetünk nem a nyugati országok világhatalommá válásához, hanem inkább éppen a leigázott többi kontinensekéhez hasonló.

A történet azonban egy csöppet sem érdektelen az európaiságot hangsúlyozó magyarság számára. Ha ugyanis ezen az európaiságon pl.

— szorgos munkát (nem pedig mások és a természet szorgos kirablását),

— boldogságot (nem pusztán boldogulást, s különösen nem csak a kiváltságosoknak, fenntarthatóan pedig még azoknak sem elérhető, jólétnek csúfolt dőzsölést),

— keresztény erkölcsiséget, kultúráltságot (nem pedig népirtó, a szelíd keresztényeket máglyára hurcoló, rabló és tö-

Könyvek

Szt. Márton kilép a hadseregből — ezt ábrázolja *Jean-Michel Hornus: Nem harcolhatok!* c. könyvének a címlapképe, *Simone Martini* freskója Assisiben, a Szt. Ferenc bazilika altemplomában levő Toursi szt. Márton püspök emlékkápolnájában. A könyv, amely a francia, német és angol után magyar nyelven is megjelent, az őskeresztények viselkedését mutatja be a háborúval, az erőszakkal és az állammal kapcsolatban (168 oldal, ára 198 Ft).

Több száz éve él erőszakmentességben, teljes osztozásban és természetközelségben, ma kb. négyszáz önálló kis településen az a keresztény közösség, amelyről az **Isten újjáteremt!** c. könyv szól (150 oldal, ára 198 Ft).

A Concilium nemzetközi katolikus teológiai folyóirat **öko-teológia** tematikus száma **tíz tanulmányának szerzői:** E. Schillebeeckx, J. B. Metz, J. de Tavernier, R. Coste, A. van Harskamp, A. Gánóczy, G. Altner, J. van Klinken, W. Kroh, J. Carmody, R. Burggraeve. A kötet **Nincsen Ég Föld nélkül** címmel magyarul is megjelent (78 oldal, 120 Ft).

Megrendelhetők a Zsinati Folyamat Hírlevél címén.

Takarítás a fegyverkezési verseny után. Ez a címe a Worldwatch Institute évente megjelenő jelentése egyik idei fejezetének. (*Magyarul is megjelent: A világ helyzete 1994. 240 oldal, 320 Ft. Föld Napja Alapítvány, 1519 Bp. Pf. 411.*) Néhány megdöbbentő adat: Az atomfegyverek csökkentése során annyi plutóniumot kell — még senki sem tudja, hogyan — megsemmisíteni, amennyinek az ezredrésze elég, hogy az egész emberiséget tüdőrákossá tegye. A már betiltott vegyi fegyverek — amelyek jelen mennyisége minden élet elpusztítására elegendő a Földön — megsemmisítése még évtizedekig eltarthat és tízszer többbe kerül, mint a gyártásuk: összesen annyiba, mint Magyarország teljes adósságállománya, azaz 25 milliárd dollárba. Beismerten csak az USA és Oroszország, de titokban valószínűleg közel húsz ország rendelkezik ilyenekkel. Öt évenként annyiba kerül a világon csak az elavuló hagyományos lőszerke selejtezése, mint Magyarország teljes adósságállománya. Csak Oroszországban 35 millió tonna lőszer van. A lőszerkeket Nyugaton is többnyire szabadtéri égetéssel selejtezik. Csak Anglia 16 ezer tonna lőszerét öntött a tengerbe 1987-től 1993-ig. A kötet további fejezetei a közlekedés, a számítógépek, a környezet-egészségügy, a Világbank, az energiaipar, az óceánok, az erdők, az élelmiszerhelyzet témáiról szólnak.

„...kik akarják elpusztítani a világot? —...Amennyire én tudom, senki sem akarja kifejezetten elpusztítani. — És mégis pusztítottak, mindannyian... nap mint nap hozzájárultok... Egy civilizációs rendszer vagytok, mely többé-kevésbé kényszerít benneteket arra, hogy tovább pusztítsátok a világot annak érdekében, hogy megélijetek.” **Daniel Quinn: Izmael** c. regénye több mint 2500 pályamű közül nyerte el azt a díjat, amelyet a világ globális problémáira építő és határozott megoldást kínáló regénynek írtak ki. (300 oldal, 320 Ft, *Föld Napja Alapítvány, 1519 Bp. Pf. 411.*) ●

meggyilkos konstantini vallási fanatizmust),

— békés biztonságot (nem pedig az éhező milliárdoktól szorongó, atomkatasztrófával fenyegető állig fölfegyverzettséget)

értünk, akkor a történetből világossá válhat, hogy ezeket az értékeket nem a nyugat-európai történelem és jelen kriti-

kátlan imádatával, hanem éppen ellenkezőleg, alternatívák keresésével és felmutatásával lehet közelíteni.

...

A másokon való uralkodás lehetőségétől megfosztott, az irtottak és elnyomottak sorsát századokon át átélhető kis népeknek, mint a magyar is, amely ugyanakkor nem a kizsákmányoltak távoli

Impresszum

Zsinati Folyamat Hírlevél, 2. szám

Postacím: H-8003 Székesfehérvár, Pf. 7.

A hírlevélben közöltekkel kapcsolatos minden további információ ezen a címen kérhető ill. ide küldhető. A könyrendeléseket utánvétellel teljesítjük, a postaköltséget felszámítjuk. A Hírlevelet kiadja a Gaja Egyesület, a Partnership Program támogatásával.

Köszönjük az alábbi lapoknak, hogy ezt a hírlevelet aktuális számukkal együtt postázzák.

Keresztény Szó (Romániai magyar katolikus havilap. Megjelenik 24 A4-es oldalon. Ára 220 lej. Cím: 3400 Kolozsvár, Piata Unirii tér, 16.)

Hítélet (Katolikus családi folyóirat, a különböző korosztályokhoz szóló cikkekkal. Kiadó: Agapé, 21000 Újvidék, Cara Dusana 4. Megjelenik havonta, 28 A4-es oldalon, plusz 8 oldal színes, tematikus melléklet. Éves előfizetés: 24 NDIN. Magyarországon 550 Ft, terjeszti: Agapé Kft. 6725 Szeged, Mátyás tér 26.)

Egyház és Világ (Protestáns lap. Megjelenik: havonta, 32 A4-es oldalon. Éves előfizetés: 516 Ft. Cím: 1152 Bp. Arany János u. 49.)

Krisztusi Szolidaritás (Az üldözött keresztényeket segítő, nemzetközi, ökumenikus Christian Solidarity International lapjának magyar kiadása. Megjelenik kéthavonta, 8 A4-es oldalon. Cím: 1242 Budapest, Pf. 291.)

Mérleg (Lapok és könyvek szemléje. Megjelenik évente négyszer, 124 könyvoldalon. Éves előfizetés: 600 Ft. Cím: 1027 Bp. Kapás u. 14-16. II. 11.)

Életünk (Az európai magyar katolikusok lapja. Megjelenik évente 11-szer, 8 nagy újságoldalon. Éves előfizetés: 25 DM. Cím: Magyar Katolikus Főlelkésziség, Landwehrstrasse 66, 80336 München.)

Egyházfórum (1989-ben egy teljes számot szentelt a Zsinati Folyamat áttekintésének. Megjelenik évente négyszer, 120 könyvoldalon. Éves előfizetés: 360 Ft. Cím: 1158 Budapest, Thököly u. 74.)

„Érted vagytok” (Katolikus közösségi és családi folyóirat, fő témái az evangélium, karitás, harmadik világ, ökológia, erőszakmentesség, család, nevelés és egyházi megújulás. Megjelenik évente hatszor, 32 A4-es oldalon. Éves előfizetés: 300 Ft. Cím: 1028 Budapest, Kazinczy u. 3.)

Harmadik Part (Teljességügyi értesítő, azok lapja, akik a környezettel, egymással és önmagukkal való együttélés új útjait keresik. Megjelenik: évente négyszer, 80-90 A4-es oldalon. Éves előfizetés: 276 Ft. Cím: 1124 Budapest, Németvölgyi út 120.)

Gaia Sajtószemle (12 éve az ökológia nemzetközi és hazai sajtószemléje, 80 tevékeny ember közös munkája. Kiadja az E.L.T.E. Klub kéthetente, 10-20 A4-es oldalon. Kérhető mágneslemez és választóríték küldésével. Cím: 1115 Bp. Sárbogárdi út 11.)

Hírlevelek: Tarsoly (Háló), Tájék (Bokor). ●

Készült a T&F Nyomdában • (22) 318-839

tengerében él, hanem Európa közepén, esélyük van — ha meg tudják őrizni a lelkiismereti irtózást a mások vérén való meggazdagodástól és ha a saját, kisebb léptékű gonosztevéikről nem feledkeznek meg! —, különös esélyük van arra, hogy hatékonyan képviseljék az igazságos békét az egész Teremtés számára. (Simonyi Gyula) ●

(Balaton Bulletin, 1994 tél, Horsey © 1989 Seattle. Gaia Szemle)

CO Világnap

CO: conscientious objector (angol), lelkiismereti tiltakozó, katonaságnemtagadó. Évenkénti nemzetközi találkozó az ICOM (International CO Meeting), amely az idén decemberben lesz Kolumbiában. Az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága 1987 márc. 10-én nyilvánította, hogy a katonáskodás megtagadása „a gondolat szabadsághoz, lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jog törvényes gyakorlása”. A Lelkiismereti Tiltakozók Világnapja május 15 (1994-től a Család Világnapja is).

— Május 15-én, a Lelkiismereti Tiltakozók Világnapján (az idéntől a Család Világnapja is) Székesfehérváron Bródy János énekelt és Balla Lajos Oromhegyesről bemutatta a **Zitner Szellemi Köztársaság** létrejöttéről, a vajdasági békmozgalmot egyik fő folyamatáról szóló

könyvet (300 Ft, a Hírlevél címén is rendelhető). Almási Vilmost máj. 16-án katonaságmegttagadásért négy hónapra bebörtönözték. **Szolidaritást kifejező lapot** feleségének (Almási Tünde, Vinogradska ul. 3. 24426 Tresnjevac/Oromhegyes, Jugoszlavia) lehet küldeni.

— A Lelkiismereti Tiltakozók Világnapján német békeküldöttség látogatta meg a törökországi török és kurd erőszakmentesség csoportokat. Május 17-én a török hatóságok letartóztatták a küldöttséget és a Savas Karsitlari Dernegi (Háborút Visszaautasítók Szövetsége) aktivistáit, isztambuli irodájukat pedig lezárták. Az E-mail infónak köszönhetően órákon belül megindult a nemzetközi érdeklődés és tiltakozás. (WRI)

— Einstein, Gandhi, Martin Buber, Romain Rolland, Bertrand Russell, Rabindranath Tagore, Kéthly Anna, Wells, Freud, Selma Lagerlöf, Tho-

Európai JPIC Találkozó '97

Az Európai Egyházak Konferenciája (CEC, elnöke John Arnold, Durham anglikán dékánja) és az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE, elnöke Miloslav Vlk prágai érsek) közös bizottsága hazánkban, Leányfalun tartotta évi szokásos találkozóját április 14-17-én.

A konferencián döntöttek a Zsinati Folyamat második Európai Ökumenikus Találkozásának időpontjáról (1997 május) és témájáról: „**Kiengesztelődés, Isten adománya, a megújult élet forrása**”. ●

Keresztény Nők Ökumenikus Fóruma

Budapesten lesz 1994 augusztus 19-26 között az európai keresztény nők ökumenikus fórumának (Ecomenical Forum of European Christian Women, EFECW) négyévenkénti közgyűlése. 1982-ben Svájcban, 1986-ban Finnországban, 1990-ben Angliában volt. Az idei téma: **Ne félj, emlékezz a jövőre!** A tervek szerint 16 munkacsoport lesz, köztük pl. egy-egy Magyarországról, Ex-Jugoszláviáról, az erőszakmentességről, a hétköznapi ökológiáról, a feminista teológiáról, a biotechnológiáról, az energiáról. ●

mas Mann, Stefan Zweig, művészek és tudósok és sokan mások a világ minden tájáról írták alá a **Hadkötelezettség Elleni Kiáltványt** 1925-ben, majd a **Hadkötelezettség és a fiatalság katonai nevelése elleni kiáltványt** 1930-ban. (Mindkét kiáltvány megjelent az „Érted vagyok” '94 áprilisi számában.)

Az első világháború tanulságát felmutató összefogásra nem hallgattak a világ hatalmasai: jött a második világháború. A világ ebből sem tanult. A Gandhi-Information-Centre (cím: Postfach 210109, D-10501 Berlin) most közzétett füzetében 18 nyelven szerepel a **Kiáltvány a Hadkötelezettség és a társadalmak militarizálása ellen,**

amely erre a két korábbi kiáltványra épül. Céljuk az, hogy 1995 május 15-én (a Lelkiismereti Tiltakozók világnapján) a világ valamennyi országában publikálják ezt a kiáltványt és addigra minden országban aláírókat gyűjtsenek hozzá a kultúra és tudomány jeles művelői, valamint a béke, emberi jogok és ökológia elkötelezettjei közül. Az aláírók közt már most is jónéhány magyar művész és békecsoporthoz tartozó szerepel.

Jogsegély, tájékoztatás a civil szolgálat lehetőségeiről a Zsinati Folyamat Hírlevél címén.

E-mail* hírek

— **ZaMir: a békéért!** Ez a neve annak a nemzetközi elektronikus-posta hálózatnak, amely a korábbi Jugoszlávia régiójában kifejezetten a békére törekvő emberek és csoportok, NGO-k* és alternatív média kommunikációjának kezdetére jött létre. 1992 nyarán azzal kezdődött, hogy egyrészt a zágrábi Háború Elleni Kampány és a Béke. Erőszakmentesség és Emberi Jogok Központ, másrészt a belgrádi Háború Elleni Akció Központ kiszolgáló gépet helyezett üzembe és helyi hálózatot hozott létre. Ez a két hálózat naponta négyszer közvetítette Belgrád és Zágráb közt az elektronikus postát. 1994 elején két további helyi rendszer kapcsolódott a hálózatba: Ljubljana és Sarajevo.

A négy rendszernek együtt már kb. ezer résztvevője van. A ZaMir célja segíteni az embereket munkájukban a háborúsokodás megelőzéséért, a militarizmus elgyengítéséért, a környezet védelméért, az emberi jogokért és a népek jogaiért faji, etnikai, nemi és vallási megkülönböztetés nélkül, a társadalmi és gazdasági igazságosságért, a nők jogaiért, a nyomor leküzdéséért, a fenntartható és kiegyenlítő fejlődésért, a részvételi demokráciáért, az erőszakmentes konfliktusmegoldásért, a menekültekért, az emberek közti kommunikációért. A hálózatokat a Threshold Foundation támogatja. Kapcsolat: zerberus@zamir-bg.comlink.de (Belgrád, tel: +381-11-635813) ill. zerberus@zamir-zg.comlink.de (Zágráb, tel: +385-41-422495).

— **Zöld Pók:** a magyarországi környezet- és természetvédő szervezetek E-mail hálózata. Infó: Göncöl Alapítvány, 2600 Vác, Ilona u. 3. Tel: 27-311179. E-mail: sysop@goncol.zpok.hu

— **VATICAN2:** a II. Vatikáni Zsinat szellemiségének érvényre juttatásáért dolgozó katolikusok nemzetközi hálózata. A kiszolgáló gép a pennsylvaniai Temple egyetemen van. Cím: Leonard Swidler, Temple University, Philadelphia, Pennsylvania 19122, USA. E-mail: dialogue@vm.temple.edu

* **NGO:** nem-kormányzati szervezet.

E-mail: elektronikus posta. Számítógépek között telefonvonalon zajló levelezés, kiszolgáló (server) gépek segítségével. Újság, konferencia funkcióra is képes. ●

UDO HERRMANNSTORFER • KISS KÁROLY
BARTOS TIBOR • KAHLIL GIBRAN
VELIMIR HLEBNIYKOV • GREGORY BATESON
GRANDPIERRE ATTILA

- *Egyén és állam II.*
- *Gazdaságfejlesztés és ökológia*
- *„A környezetbarát ízé”*
- *Hamis szabadság*
- *A szellem és a rend tudománya*
- *Teremtők vagy játékszerek ?*
- *Katolikusok „szabadeurópája”*

Harmadik Part Alapítvány, H-1124 Budapest Németvölgyi út 120.
Tel/fax: (361) 115-0504 E-mail: maurer@3part.zpok.hu